

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE HAYAT BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARININ ÇOCUK HAKLARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HARİKA ŞÜKRİYE TOĞRULCA

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ EBRU UZUNKOL

AĞUSTOS 2019

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE HAYAT BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARININ ÇOCUK HAKLARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HARİKA ŞÜKRİYE TOĞRULCA

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ EBRU UZUNKOL

AĞUSTOS 2019

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez-Proje Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
 - Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
 - Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı
- beyan ederim.

Harika Şükriye TOĞRULCA

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

“Cumhuriyetten Günümüze Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının Çocuk Hakları Bakımından İncelenmesi” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Temel Eğitim Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Başkan :Doç. Dr. Mustafa BEKTAŞ

Üye (Danışman) : Dr. Öğr. Üyesi Ebru UZUNKOL

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Fidan Yeliz ÖZBEY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen üyelere ait olduğunu onaylım.

06.08.2019

Prof. Dr. Ömer Faruk TUTKUN

Enstitü Müdürü

V

ÖN SÖZ

Çocuk haklarının korunup geliştirilmesinin çağımızın önemli konularından biri olduğu düşünülmektedir. Çocukluğun ve çocuğun sahip olduğu hakların tanınması, uluslararası camiada ilgi konusu olmuş ve çokça tartışılmış, bu hakları korumak ve görünürlüğüne sağlamak için pek çok STK (sivil toplum kuruluşu) ile devlet iş birlikli çalışma yürütülmüştür.

ÇHS (Çocuk Hakları Sözleşmesi) bunlardan biridir. Çocuk haklarını yaşama, gelişim, korunma ve katılım kategorileri altında toparlayan bu sözleşme temelde çocuğun fiziksel ve zihinsel potansiyelini en yüksek seviyede gerçekleştirebilmesini, ihmal ve istismara karşı korunmasını ve kendini ilgilendiren her konuda karar alma ve uygulama sürecine katılmasını kapsar. Bunların gerçekleşmesi için de yetki ve sorumluluğu bulunan ebeveyn ve devlet gibi bileşenleri de sorumlu tutar.

Ülkemizde devlet ve sivil toplu kuruluşlarınca yapılan pek çok çalışmaya karşın halen çocuk hakları ihlallerine rastlanılabilmektedir. Bu durumun mevcut politikaların yetersiz olması ya da yeterli olsa dahi uygulama olanaklarının çeşitli değişkenlerden ötürü sınırlı olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bunların yanında okullarda çocuk haklarına yönelik bilgi, kaynak ve uygulama eksikliği de çocuk haklarını tanıtmının ve gerçekleştirmenin önündeki ciddi engellerden sayılabilir. ÇHS'ye göre çocukları çocuk hakları konusunda bilgilendirmek ve bunu aktivitelerle desteklemek devletin bir sorumluluğu olarak belirlenmiştir.

Bu araştırma ile cumhuriyetten günümüze yayınlanmış hayat bilgisi dersi programlarında çocuk haklarının ne derece yer aldığı değerlendirilmesi ve programların çocuk haklarına bakışına yönelik genel bir perspektif oluşturulması hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın planlanıp yürütülmesinde yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ebru UZUNKOL'a teşekkür ederim. Araştırma konusu olan programların bulunmasında katkıda bulunan Prof. Dr. Fatma Dilek GÖZÜTOK'a içtenlikle teşekkür ederim. Araştırmanın güvenilirliğinin hesaplanmasında verdiği destekten dolayı sevgili Dr. Ayşe BEYAZOVA'ya sonsuz teşekkürler. Yüksek lisans eğitimim boyunca bana ders veren ve ihtiyacım olduğunda yardımlarını esirgemeyen ders aldığım tüm hocalara da teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırmanın çocukların haklarına yönelik farkındalıklarına katkı sağlaması ve bu alanda yetişkinlerde de bir farkındalık oluşturması dileğiyle.

ÖZET

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE HAYAT BİLGİSİ DERS PROGRAMLARININ ÇOCUK HAKLARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Harika Şükriye TOĞRULCA, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ebru UZUNKOL

Sakarya Üniversitesi, 2019

Araştırma Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin çocuklara haklarının öğretilmesi ilkesi uyarınca, okullarda bu tarz aktivitelerin temelini oluşturan programların incelenmesini kapsamaktadır. Bu doğrultuda, araştırmada çocuk haklarının cumhuriyetten günümüze yürürlüğe girmiş olan Hayat Bilgisi ders programlarında ne düzeyde yer aldığı yıllara göre değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın evrenini Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geliştirilen hayat bilgisi dersi öğretim programlarının tümü (1926, 1930, 1936, 1948, 1962, 1968, 1998, 2005, 2009, 2015, 2017, 2018 ilköğretim hayat bilgisi ders programları) oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise yürürlüğe girerek uygulanmış olan ve tarama sonucunda ulaşılabilen 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2015 ve 2018 ilköğretim Hayat Bilgisi Programları ve bu programlarda yer alan kazanımlar oluşturmaktadır. Araştırmada, literatür taraması sonucunda ulaşılan tüm programların kazanımları, araştırmacı tarafından hazırlanan form temel alınarak incelenmiştir. Bu form hazırlanırken, UNICEF'in resmi internet sitesinden ulaşılan Çocuk Hakları Sözleşmesinden ve Uluç'un (2008) ilköğretim programlarında çocuk haklarına nasıl yer verildiğinin incelediği araştırmasında oluşturmuş olduğu kategorilerden yararlanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analizden yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda örnekleme yer alan programların tamamında Çocuk Hakları Sözleşmesi ile ilişkili toplam 150 kazanım tespit edilmiştir. Bu kazanımlardan 84'ü (%56,00) katılma hakkı, 41'i (27,33) yaşama hakkı, 14'ü (%9,33) korunma hakkı, 11'i (%7,33) gelişme hakkı kategorisindedir. Yıllara göre değerlendirildiğinde çocuk haklarının toplamda 292 kazanımdan 62 kazanımla (%21,33) en çok 2009 HBÖP'de yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra çocuk haklarının sırasıyla; 2018 HBÖP'de toplamda 148 kazanımdan 30 kazanımla (%20,27), 2015 HBÖP toplamda 146 kazanımdan 17 kazanımla (%11,64), 1948 HBÖP toplamda 89 kazanımdan 9 kazanımla (%10,11), 1998 HBÖP toplamda 228 kazanımdan 19 kazanımla (%8,33), 1968 HBÖP toplamda 123

kazanımdan 7 kazanımla (%5,69) ve 1936 HBÖP toplamda 94 kazanımdan 5 kazanımla (%5,31) yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hayat bilgisi, Öğretim programı, Çocuk hakları, İlkokul

ABSTRACT

EXAMINATION OF LIFE SCIENCE CURRICULUM FROM THE REPUBLIC TO THE PRESENT

Harika Şükriye TOĞRULCA, Master Thesis

Advisor: Assist. Prof. Dr. Ebru UZUNKOL

University of Sakarya, 2019

The study covers the examination of the programs that form the basis of such activities in schools in accordance with the principle of the Convention on the Rights of the Child to teach children's rights. In this direction, the aim of the study is to evaluate the level of children's rights in the Life Science curriculum which has come into force since the republic.

The universe of the research consists of all (1926, 1930, 1936, 1948, 1962, 1968, 1998, 2005, 2009, 2015, 2017, 2018 primary school life science curriculums) the curriculum of life science course developed from the proclamation of the Republic until. The sample of the study consists of primary school Life Science Curriculum and the achievements in these programs, which were applied by entering into force and which can be reached as a result of screening, 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2015 and 2018. In the research, the achievements of all programs reached as a result of literature review were examined based on the form prepared by the researcher. While preparing this form, the Child Rights Convention, which was accessed from the official website of UNICEF, and the categories that Uluç (2008) developed in her research on how children's rights were included in primary education programs were used. Descriptive analysis was used for data analysis.

As a result of the research, a total of 150 achievements related to the Convention on the Rights of the Child were identified in all the programs included in the sample. Of these, 84 (56.00%) were in the category of right to participate, 41 (27.33) in the right to live, 14 (9.33%) in the right to protection, 11 (7.33%) in the category of right to development. When evaluated according to years, it was concluded that children's rights took place in 2009 LLLP with a total of 292 gains (21.33%) from 292 gains in total. In 2018 LSC (life science curriculum), with a total of 148 gains, 30 gains (20.27%), 2015 LSC with 146 gains in total, 17 gains (11.64%), 1948 LSC with 89 gains in total, 9 gains (10.11%), 1998 LSC

with a total of 228 gains, 19 It was found that 1968 LSC took place in 123 gains in total with 7 gains (5.69%) and 1936 LSC took place in 94 gains in total with 5 gains (5.31%).

Keywords: Life science, Curriculum, Children's rights, Primary school

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
SİMGE VE KISALTMALAR.....	xv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.3. Problem Cümlesi.....	4
1.4. Alt Problemler.....	5
1.5. Varsayımlar.....	5
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.6. Tanımlar	6
BÖLÜM II	7
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Çocuk kavramı	7
2.1.1. Çocuk hakları	9
2.1.2. Çocuk haklarına ilişkin sorunlar	10
2.1.3. Dünyada çocuk haklarının gelişimi.....	15

2.14. Türkiye’de çocuk haklarının gelişimi	19
2.1.5. Çocuk hakları ve eğitim	21
2.2. Hayat bilgisi dersi	25
2.2.1. Hayat bilgisi dersinin tarihçesi	26
2.3. Programlar	27
2.3.1. 1924 programı	27
2.3.2. 1926 programı	28
2.3.3. 1936 programı	29
2.3.4. 1948 programı	29
2.3.5. 1962 taslak programı	30
2.3.6. 1968 programı	30
2.3.7. 1998 programı	31
2.3.8. 2005 programı	31
2.3.9. 2009 programı	32
2.3.10. 2015 programı	32
2.3.11. 2017 taslak programı	32
2.3.12. 2018 programı	33
2.4. Çocuk hakları ve hayat bilgisi dersi	33
2.5. Çocuk haklarına yönelik yürütülen çalışmalar	35
2.5.2. Ulusal çalışmalar	35
2.5.1. Uluslararası çalışmalar	36
BÖLÜM III	38
YÖNTEM	38
3.1. Araştırma Yöntemi	38
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	38
3.3. Verileri Toplama Araçları ve Toplama Süreçleri	39

3.4. Verilerin Analizi	41
BÖLÜM IV	45
BULGULAR	45
4.1.1936 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi.....	45
4.2.1948 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi.....	46
4.3. 1968 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi.....	48
4.4. 1998 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi.....	50
4.5. 2009 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi.....	52
4.6. 2015 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi.....	56
4.7. 2018 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi.....	58
4.8. Hayat bilgisi dersi öğretim programlarında çocuk haklarının bulunma düzeyi uygulandıkları yıllara göre dağılımları	61
BÖLÜM V	67
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	67
5.1. Sonuç ve Tartışma	67
5.1.1. 1936 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma	67
5.1.2. 1948 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma	68
5.1.3. 1968 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma	69
5.1.4. 1998 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma	70
5.1.5. 2009 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma	70
5.1.6. 2015 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma	71
5.1.7. 2018 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma	72
5.1.8. Tüm Programların İlişkin Sonuç ve Tartışma	73
5.2. Öneriler	74
5.2.1. Araştırma sonuçlarına yönelik öneriler	74
5.2.1. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler	74

KAYNAKLAR.....	76
EKLER	86
Ek 1: Uluç'un (2008) Tarafından Oluşturulan Değerlendirme Formu.....	86
Ek 2: Araştırmada Kullanılan Çocuk Hakları Değerlendirme Formu.....	89
Ek 3: 1936 HBÖP'ye İlişkin Tablo	91
Ek 4: 1948 HBÖP'ye İlişkin Tablo	93
Ek 5: 1968 HBÖP'ye İlişkin Tablo	95
Ek 6: 1998 HBÖP'ye İlişkin Tablo	97
Ek 7: 2009 HBÖP'ye İlişkin Tablo	99
Ek 8: 2015 HBÖP'ye İlişkin Tablo	101
Ek 9: 2018 HBÖP'ye İlişkin Tablo	103
Ek 10: Tüm HBÖP'lere İlişkin Tablo	105
ÖZGEÇMİŞ VE ESERLER LİSTESİ	108

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Paydaş Analizi Çocuk İstismarı.....	12
Tablo 2. Verilere İlişkin Bilgiler.....	40
Tablo 3. 1936 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri.....	46
Tablo 4.1948 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri.....	48
Tablo 5.1968 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri.....	50
Tablo 6. 1998 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri.....	52
Tablo 7. 2009 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri.....	53
Tablo 8. 2015 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri.....	57
Tablo 9. 2018 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri.....	59
Tablo 10. Yıllara, Kategorilere ve Maddelere Göre Hayat Bilgisi Programlarında Geçen Toplam Kazanımlar.....	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Roger Hurt'ın Katılım Merdiveni.....	22
---	----

SIMGE VE KISALTMALAR

ÇHS: Çocuk Hakları Sözleşmesi

İHB: İnsan Hakları Beyannamesi

ÇHDF: Çocuk Hakları Değerlendirme Formu

HBÖP: Hayat Bilgisi Öğretim Programı

ÇİM: Çocuk İzleme Merkezi

AÇSH: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

İnsan hakları kişinin insan olarak doğması sebebiyle sahip olduğu haklardır. Bu hakların temelinde ise doğal ihtiyaçlar yatmaktadır. Bu ihtiyaçlar sadece fiziksel değil, insanın onurlu bir yaşam sürebilmesini sağlayacak biyolojik, kişisel, kültürel ihtiyaçları da kapsar. Bundan dolayı insan hakları temelde tabi haklar olarak da isimlendirilmektedir.

İnsan haklarına dair devlet ve halkın imzaladığı tarihteki ilk anayasa Magna Carta kabul edilmektedir. Bu anlaşmayla dönemin kralı John kendi yetkilerini kısıtlayarak hukukun üstünlüğünü kabul etmiştir. İmzalanan bu anlaşmadan beri devletin meşruiyeti bu kazanılmış hakları kişilere sağlamasıyla ve güvence altına almasıyla bağlantılıdır (Sanioglu, 2008). Nitekim dünya üzerinde pek çok devlet vatandaşlarına bu imkânları sağlamak konusunda gerekli sosyal, siyasal ve ekonomik şartlara sahip değildir. Özellikle savaşlar, iç savaşlar ve soykırımlar insan haklarının hiçe sayıldığı en şiddetli dönemler olarak gösterilebilir. 2. Dünya savaşı ve takip eden süreçte yaşanan Yahudi soykırımı dünya üzerindeki bilenen en büyük kıyım ve insan hakları ihlalidir (Simmons, 2009). Nüfus artışının da tetiklediği şiddetli yoksulluk nedeniyle milyonlarca insan en temel insan haklarından dahi mahrum halde yaşamlarını sürdürmektedir. Dünyada yoksulluk nedeniyle ölenlerin sayısı soğuk savaştan beri 270 milyonu bulmuştur (Pogge, 2005). Oysaki insan hakları eşitliğe dayalı haklardır. Bir insanın sahip olduğu bir hakkı bir diğersinin elde edemediği düşünülemez (Donnelly, 2003). Bu sebeple her kim olursa olsun sadece insan olmakla vazgeçilemez ve devredilemez haklara sahip olacaktır. İnsan hakları evrensel beyannameyi tüm insanların eşit hak ve hürriyetlere sahip olarak doğduğunu söyler ve tüm insanların (dolayısıyla devletlerin) da buna göre davranması gerektiğini belirtir (İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 2004). İnsan haklarının ilk maddesi olan bu cümle eşitliğe vurgu yapmaktadır ve bu maddenin çocuklar için de geçerli olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Toplumda yetişkinlerin hak sahibi olup çocukların ise kısıtlı bir varlık gösterdikleri bir durumda insan haklarından söz edilemez. İnsan haklarını kabul etmiş bir toplumun bunu eşitlik ilkesi gereği herkes için kabul etmiş olduğu var sayılır. Devlet de bu konuda her

türlü yasal güvenceyi vermekle yükümlüdür (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 2004). Çeşitli ülkelerde bu yükümlülük doğrultusunda bir takım çalışmalar yürütmektedir. Bunlardan biri Avrupa Konseyi tarafından 2000 yılından bu yana gençlerle yürütülmektedir. Bu çalışmanın sonucunda Pusula isimli yayın üretilmiştir (Brander ve diğerleri, 2008). Pusula 2008 yılında Bilgi Üniversitesi işbirliğiyle Türkçeye çevrilmiştir ve genç, genç yetişkinler ile bir şekilde gençlerle temas içindeki kişilerin insan hakları ihlallerine karşı kullanabilecekleri çeşitli yöntemleri önermektedir. Söz konusu öneriler insan haklarını gençlik çalışmalarının merkezine yerleştirmeyi ve süreç içerisinde gündemden düşmesini engellemeyi amaç edinmiştir. Sonrasında Bilgi Üniversitesi bünyesinde yer alan Çocuk Çalışmaları Biriminin (ÇOÇA) katkılarıyla aynı kitabın 7-13 yaş arasındaki çocuklar için uyarlanmış versiyonu olan “Pusulacık” el kitabı çevrilmiştir. El kitabında yer alan 42 farklı uygulanabilir aktivite, çocukların kendilerinin yaşadıkları ve çevrelerinde gördükleri problemlere karşı farkındalık kazanmalarını sağlamak ve onları bu konuda desteklemektedir. Bunlar dışında Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) bünyesinde yetişkinlere, gençlere ve çocuklara yönelik insan hakları eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Çocukluk hayatın büyük bir bölümünü kapsamakla birlikte kapsadığı aralıkta pek çok kritik dönemi barındırması nedeniyle, yaşamın ileriki dönemlerini de etkileyen bir noktadadır. Bunun farkında olan ülkelerde, uluslararası platformlarda, yasalarında, eğitim politikalarında ve eğitim programlarında çocuk haklarını korumaya ve geliştirmeye yönelik algıları geliştirmeye, farkındalık oluşturmaya yönelik faaliyetlere önem vermektedirler (Erkman, 1995’ten aktaran Fazlıoğlu, 2007).

İlkokul dönemi gelişimsel olarak ele alındığında, çocukların yaşamlarındaki en önemli dönemlerden biri olarak değerlendirilebilir. Çocukların bu dönemde zamanlarının büyük kısmını okullarda eğitim ve öğretim faaliyetleriyle geçiriyor olmaları onların hayatında okulu çok önemli bir noktaya getirmektedir. Bu doğrultuda çocuklarla okullarda çocuk hakları öğrenimine ilişkin uygulanacak faaliyetler çok önemlidir (Keen ve Tirca, 1999; Tower, 2003). Bu faaliyetlerin okullarda ve sınıflarda formal bir şekilde yer alabilmesi ve sürekliliğinin sağlanabilmesi için eğitim programlarında da yer alması gerekir.

Eğitim programları, okullardaki eğitim öğretim faaliyetlerinin temelini oluşturan temel kaynaklardır. Tüm eğitim öğretim faaliyetleri ve planları o dersin programı temel alınarak hazırlanır. ÇHS gereğince, çocuklara haklarını çeşitli faaliyetler yoluyla öğretmek ve farkındalıklarını geliştirmek taraf devletlere ait bir yükümlülüktür ve Türkiye bu taraf

devletlerden biridir. Dolayısıyla öğretim programları bu faaliyetlerin planlanıp geliştirilmesi için adım atılabilecek temel kaynaklardandır. Ders içeriklerinde yer alabilecek aktivitelerin ve içeriklerin planlaması çocuk haklarının tüm programlarda göz önünde bulundurulmasıyla mümkündür. Bununla birlikte özellikle içeriğinde sosyal bilimlere dair konuların baskın olduğu hayat bilgisi, sosyal bilgiler, insan hakları ve vatandaşlık gibi dersler çocuk haklarının öğrenilmesi bakımından daha elverişlidir. İlkokul dönemi temel alınarak düşünüldüğünde, çocukların sosyal hayata dair bilgiler edinebilecekleri, birey ve yurttaş olmaya dair fikirlerinin temellerini oluşturabilecekleri ilk dersin Hayat Bilgisi olduğu görülecektir (Erbay, 2013). Bu nedenle hayat bilgisi dersi içerisinde çocuk haklarına yönelik kazanımların yer alması, çocukların öğrendiklerini bilinçli bir şekilde yaşamlarına aktarmalarında etkin olacaktır. Hayat bilgisi ders kazanımları da ders içi uygulamaların temelini oluşturan ders planlarının oluşturulmasında doğrudan etkilidir. Bu sebeple hayat bilgisi ders programlarında yer alan kazanımların çocuk haklarını içermesi son derece önemli görülmektedir. ÇHS'yi imzalayan devletler de madde 4 uyarınca, çocuk hakları eğitimini çocuklara düzeylerine uygun şekilde vermekle yükümlüdür. Araştırmada da bu düşünceden yola çıkılarak, cumhuriyetten günümüze Hayat Bilgisi ders programlarının çocuk haklarını içermeye düzeylerini incelemek amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmada cumhuriyetten günümüze Hayat Bilgisi Öğretim Programlarının çocuk haklarını içermeye düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çocukların gelişimleri açısından en önemli dönemlerden biri olan ilkokul döneminde çocuk haklarının hem ayrı bir konu olarak üzerinde durulması hem de ders programları tasarlanırken dikkate alınıp programların buna göre geliştirilmesi önem taşımaktadır. Çocuk hakları eğitimi yalnızca belirli sınıf düzeylerine ait ayrı bir konu olarak düşünülmemeli, tüm okul boyunca tüm sınıf seviyelerinde programlar ve öğretim uygulamaları aracılığıyla öğretilmelidir (Howe ve Covell, 2010). Akyüz (2001) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile benimsenen hukuksal ve ahlâkî yaklaşımların ayrıntılı biçimde öğretim programlarına sokulması; çocuk haklarının çocuklar ve yetişkinlere öğretilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Ersoy, 2011). Çocuk haklarının öğretilmesi için her ders önem taşımakla birlikte öğrencilerin kendilerini

bir birey olarak görmeleri ve kendi benlikleri ile toplumda yer almalarını destekleyen derslerden biri olan hayat bilgisi dersinin ayrıca önemli olduğu düşünülmektedir. Ersoy (2011) da ilkokul öğrencileri ile yürüttüğü araştırmasında çocukların çocuk haklarını en çok hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde öğrendiklerini ortaya koymuştur. Araştırmada da bu düşüncelerden yola çıkılarak, cumhuriyetten günümüze yürürlüğe girmiş olan hayat bilgisi ders programlarında çocuk haklarının ne düzeyde yer aldığına ortaya konulması hedeflenmiştir.

Araştırmanın, programlarda çocuk haklarından hangi kategorilerin yer bulduğu, özellikle hangi maddelere ilişkin daha çok kazanıma yer verildiği ve hangi sınıf düzeyinde hangi maddelerin öne çıktığını görülebilir kılması, hayat bilgisi dersinde geçmişten günümüze çocuk haklarının nasıl yer aldığını ortaya koyması ve farkındalık oluşturabilmesi açısından önemli görülmektedir.

İlkokul, çocuklarda çocuk haklarına yönelik farkındalık oluşturulması için önemlidir ve sosyal bir ders olması itibarıyla hayat bilgisi dersinin bu konuda önemli bir yerde durduğu düşünülmektedir. İlkokul eğitiminin önem kazanması ve buna bağlı olarak Hayat Bilgisi dersinin içeriğine yönelik tartışmalar, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısında olan değişikliklerle birlikte insanların eğitime olan bakışının değişmesinden kaynaklanmıştır. Bu değişimin izlerini eğitim programlarını inceleyerek sürmek mümkündür. İlkokulun herhangi bir kademesinden mezun olan bir öğrencinin hangi yeterliliklere ve bilgi düzeyine sahip olması gerektiği program kazanımları incelenerek anlaşılabilir. Dolayısıyla, hayat bilgisi dersi öğretim programlarında çocuk haklarının ne düzeyde yer aldığına betimlenmesi, ülkemizde çocuk haklarına bakış hakkında da bir fikir verebilir. Hayat Bilgisi Öğretim Programlarında yer alan eksiklikleri de ortaya koyması bakımından, ileride yapılacak program geliştirme çalışmalarında çocuk haklarının yer almasına katkı sağlayabilir.

1.3. Problem Cümlesi

Bu araştırmada “Cumhuriyetten günümüze Hayat Bilgisi Öğretim Öğretim Programları çocuk haklarını ne düzeyde içermektedir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu problemlere bağlı olarak aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır.

1.4. Alt Problemler

- a) 1936 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim programında çocuk haklarının bulunma düzeyi nedir?
- b) 1948 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim programında çocuk haklarının bulunma düzeyi nedir?
- c) 1968 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim programında çocuk haklarının bulunma düzeyi nedir?
- d) 1998 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim programında çocuk haklarının bulunma düzeyi nedir?
- e) 2009 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim programında çocuk haklarının bulunma düzeyi nedir?
- f) 2015 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim çocuk haklarının bulunma düzeyi nedir?
- g) 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim çocuk haklarının bulunma düzeyi nedir?
- h) Hayat Bilgisi Dersi Öğretim programlarında çocuk haklarının bulunma düzeyi uygulandıkları yıllara göre nasıl bir dağılım göstermektedir?

1.5. Varsayımlar

Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında geçen kazanımların programların içeriğini kapsadığı varsayılmıştır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. Cumhuriyetten günümüze yayınlanmış 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2015 ve 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programları'nın kazanımları ile sınırlıdır. 1926 programına çalışmaya dâhil edilememesinin sebebi programa ulaşamamasıdır. Diğer programların da hâlihazırda ele alınan programların düzenlenmiş hali oldukları düşünüldüğü için çalışmaya dâhil edilmemişlerdir.

1.6. Tanımlar

İlkokul: Yasalarca belirlenen zorunlu eğitim ve öğretim dönemindeki çocukların temel düzeyde eğitimini sağlamakla yükümlü bulunan, devlet tarafından açılan ya da açılmasına onay verilen, dört yıl süreli okul (TDK, 2012).

Hayat Bilgisi: Çocukların içine doğdukları toplumun ve doğanın tüm gerçek özellikleriyle düzeylerine uygun ve ilgilerini çekecek şekilde, çocuklarla beraber keşfedildiği derstir (Bektaş, 2012).

İnsan hakları: Gerçekte hak ettiği değeri görmesi uzun yıllar almıştır. Temel ilkesi, kişiye kendini yönetme yetkisinin özgür bir biçimde tanınmasıdır. Tüm kişilerin yasal anlamda eşitliğini ve haklara aynı oranda sahip olmasını savunur. Bu nedenle demokratik olduğunu düşünülen ülkelerde bu haklar yasalarla güvence altına alınmıştır (Çüçen, 2013).

Çocuk: Çocuk Haklarına Sözleşmesine (1990) göre 18 yaşından küçük bireydir. Fakat çocuk tanımı toplumsal açıdan değerlendirildiğinde yaş sınırlarının her ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, hukuksal ve siyasi düzenlerine, toplumun kendi hukuk düzeni içerisindeki farklı hukuksal uygulamalara göre bile değişkenlik gösteren bir kavramdır (Işıkcı, 2015).

Çocuk Hakları: Çocuğun insan olması sebebiyle sahip olduğu fakat bakıma, korunmaya gereksinim duyması sebebiyle insan haklarına ek bir takım başka haklarında kendisine tanındığı haklar bütünüdür (Kapani, 2013).

Öğretim Programı: Sınıf düzeyine göre, bir derse dair öğrencilerin ulaşması beklenen hedefleri, o hedeflere denk gelen davranışları kazandırmak üzere hazırlanacak eğitim planlarını ve bu davranışların ne oranda kazandırıldığına ölçebilecek gerekli ölçme mekanizmalarını barındıran öğeler bütünüdür (Senemoğlu, 2005).

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Çocuk kavramı

Çocuk hakları uygulamalarının analizini yapmadan önce çocuğun değeri bağlamında bir değerlendirme yapmak gerekir (Erbay, 2013). Bir çocuğun kişisel bütünlüğü içerisinde istediği niteliklere sahip ve çevresine karşı bilinç sahibi bir birey olarak yetiştirilmesi kişinin potansiyelinin ve çevresine katkısının ortaya çıkması için en güçlü yatırımlardan biridir. Çocuğun kendini gerçekleştirme ve geliştirebileceği olanakların sağlanması koşullarına bağlıdır (Cılga, 2011). Bunun için çocuk kavramının doğru tanımlanması gerekmektedir.

“Çocuk”, içinde yaşanan zamanın tarihsel yapısına ve içinde doğup geliştiği toplumun sosyo-kültürel yapısına göre değişen bir kavramdır. Kimi toplumlarda çocuk tanımının yapılmasında yaş faktörünün, kimi toplumlarda ise yasal, biyolojik ve geleneksel ölçütlerin dikkate alındığı görülmektedir (Rubio, Fernandez, Paez ve Munoz, 2003). Ortaçağ’da çocukluk ayrı bir dönem olarak ele alınmamıştır. Çocukluğun yetişkinlikten farklı bir anlayış görmesi ancak Reform hareketleriyle mümkün olmuştur. 20. yy’la geldiğinde ise artık küçük bir insan değil bir toplumun geleceği olarak görülmeye başlanmıştır.

TDK sözlüğünde çocuk tanımı “Küçük yaştaki erkek veya kız” olarak belirtilmiştir. Bu çalışmada “çocuk” tanımı herhangi bir kuramsal ya da teknik tartışmaya yer vermeksizin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yapılan tanımıyla anılacaktır. Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır (ÇHS, madde 1). Çocukluğa dair belirlenen yaş sınırlamaları ülkelerin sosyo-ekonomik, kültürel, siyasi ve hukuksal yapısına, hatta aynı toplum içerisinde bulunan farklı hukuk dallarına göre farklı işlemler uygulanmaktadır (Işıklı, 2015). Bu bakımdan burada “çocuk” kavramı tanımlanırken çocuğun toplumdaki yeri, çocuğun psikolojik yapısı ve bulunduğu toplumda çocuğun hukuksal değeri ve yeri bakımından ne anlam ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Çocuğun korunması hem bir birey olan insana duyulan saygının bir sonucu hem de toplumların

geleceği olan çocukların korunumu, toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri için bir ön koşul olarak düşünülmektedir.

Özellikle geleneksel kültür yapısının devam ettiği dönemlerde çocukluk yetişkinlikten ayrı bir dönem olarak değerlendirilmemiş. Doğan'a (2000, s. 104) göre yaşamını kas gücüne dayandıran toplumlarda uzun ve yalıtılmış eğitim sürecine tabi tutulmuş bir çocukluk dönemi söz konusu değildir. Aries XII. Yüzyıla kadar ortaçağ sanatında çocukluğun resmedilmediğini, bunun da bu medeniyette çocukluğun hiç yeri olmadığını bir kanıt olduğunu ileri sürmektedir (Işıkcı, 2015). Bozbeyoğlu (2000, s. 44) ise Ortaçağ'da çocukların terk edilme, öldürülme ve çalınma durumlarına maruz kalmaları yanında yine de "istenen" bir varlık; "değerli" bir nesne oldukları sonucuna varmaktadır. Çocuk algısında yaşanan değişim ortaçağın sonlarına doğru çocukların "masum ve zayıf" oldukları fikrini halk arasında yayılmaya başlanmasıyla ortaya çıkmıştır (Aries, 1998'den aktaran Heywood, 2003).

Ekonomik faaliyetlerde görülen değişiklikler sosyal yaşamda da etkisini gösterdi. Sanayi devrimiyle birlikte tüm insanların olduğu gibi çocukların da tarlalardan çıkıp sanayide çalışma dönemi başladı. Çok uzun çalışma aralıklarıyla çok kötü şartlar altında, yetişkinlerle aynı koşullarda çalıştılar. Sanayi şartlarında insan sömürüsü 4 yaşındaki çocukların dahi köle olarak kullanması düzeyindeydi. Çocukları daha çok çalıştırmak için onlara işkence uygulamak yaygın bir faaliyetti (Glenn, 1984'ten aktaran Uzun, 2000, s. 207).

Çocuklar, aslında dünyada kısa bir zamandır bulunmaları nedeniyle toplumsal olarak farklı bir nitelik taşırlar. Çünkü onlar var olmadan çok daha önce planlanmış ve düzenlenmiş bir toplumun içine doğarlar. Yerleşik düzene dair fikir beyan etme, gereksinimlerini veya fikirlerini ifade yolları yetişkinler tarafından tıkanmıştır. Bunda paternalist görüşün etkisi büyüktür. Paternalizm, bir bireyin çıkarlarını düşünme ve koruma isteği iddiasında bulunarak, bireyin hiçbir şekilde yararına olmasa dahi, hatta zararlı olduğu görülse bile bu bireyin her türlü kişisel seçimlerini yapmasına engel olmaktır. Çocukların ve yaşlıların toplumda korunması, bakılması gereken bir yük olarak görülmesi, onların sosyal ve hukuksal yaşamdan dışlanmasına ve daha yetişkin temelli bir yapının oluşmasına neden olmaktadır (Franklin, 1993, s. 40).

Postmodern dönemde alt sınıflara mensup çocuklar temel ihtiyaçlardan yoksunluk, sağlık hizmetlerinden yararlanamama, nitelsiz ve amaçsız eğitim, dayak, suça sürüklenme,

uygun olmayan şartlarda zorla çalıştırılma ve evsiz bırakılma gibi problemle her gün karşılaşma ihtimali taşır. Dünyada çocukların çevresel faktörlerden kaynaklı olarak suça bulaşma düzeyleri oldukça yüksektir. Bununla birlikte yüksek gelirli ailelerde de ebeveynlerin yoğunlukları, boşanma ya da ailenin herhangi bir üyesinin alkol bağımlılığı gibi nedenleri ihmal durumlarıyla yüz yüze gelebilirler (Ereş, 2009).

Çağdaş ekol çocuğu, bir ülkenin geleceği olarak değil şuan var olan bir öznesi olarak ele alır, yatırımlarını ve planlarını bu yönde yapar. Yani toplumun üçte birlik kısmını oluşturan çocukların, kendilerini ilgilendiren her problemde görüşlerinin alınması, fikir beyan etmeleri esas olmalıdır. Çağdaş değerlere sahip bir toplumda aksi kabul edilemez (Franklin, 1993). Çocukların toplumda oldukça kalabalık bir kesimi temsil ettiği düşünüldüğünde, özellikle demokratik katılım ilkelerinin ve en temelinde insan haklarının zaman zaman çocuklar aleyhine göz ardı edildiği görülmektedir. Bu ve benzeri sebepler toplumda çocuk haklarına olan ihtiyacı gündeme getirmiştir.

2.1.1. Çocuk hakları

ÇHS, çağdaş toplumlar tarafından kabul edilmiş, ulusların kendi yasalarının dahi üzerinde tuttuğu insan hakları evrensel beyannamesinin çocukların özgün ihtiyaçları düşünülerek revize edilmiş ve dünyaca kabul görmesi sağlanmış bir türevidir. Çocuk Hakları, “Çocuklara birinci öncelik” ilkesi temel alınarak oluşturulmuştur. Çocuk haklarının tüm maddelerinde çocuğun yüksek yararı esas alınmıştır. Çocuk hakları, çocuğa karşı yalnız ailenin yükümlülüklerini vurgulamak için değil, devletin de çocuğa karşı sorumluluklarını belirlemek için oluşturulmuştur. Bu da devletlerin her durumda çocuğun lehine karar alması gerektiği anlamına gelir.

Hukuki açıdan bakıldığında ÇHS, yasalarla ve sözleşmelerle sınırları net olarak çizilen, kişiler ve devletler özelinde sorumlulukları belirtilen ve uygulanma yolları açıklanan kanunlardan oluşur (Akyüz, 2000). Sözleşmedeki haklar çocukların da birer birey olduğu, çeşitli ihtiyaçlarının o yetkinlik kazanıncaya kadar sağlanması gerektiği ve sevgi, ilgi gibi ihtiyaçlarının karşılanması gibi maddeleri kapsadığı gibi beden dokunulmazlığı, çeşitli özlük hakları ve katılım haklarını da kapsar. Bir toplumda çocuklara uygulanan muamele o toplumun en başta kültürel bir aynası olarak değerlendirilir. Çocuklara sağlıklı bir gelişme ortamı tanıyan toplumların gelişmiş bir toplum, çocuklarının potansiyellerini

önemsemeyen, üzerinde baskı kuran bir toplumun ise geri kalmış bir toplum olduğu söylenebilir (Akyüz, 1999).

Eskiden toplumda çocuğun ihtiyaçlarının aile tarafından karşılanması gerektiği düşünülürdü. Sözleşme'yi kabul eden tüm ülkeler, evlatlarını sadece bir kız çocuğu, kardeşleri, ileride evlenip çocuk doğuracak kişi veya birine ait bir meta gibi değil, bir birey gibi değerlendirip, bu doğrultuda faaliyetler oluşturmakla veya var olan faaliyetleri desteklemekle görevlidirler (DKK, 1995).

2.1.2. Çocuk haklarına ilişkin sorunlar

Son zamanlarda yapılan tartışmalar topluma, çocukların ebeveynlerine bırakılmayacak kadar önemli olduklarını hatırlatmıştır. Sosyo-kültürel yapıda yaşanan değişimler devletin de çocuk bakımı ve gelişimini destekleme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Devletin bütün ebeveynleri –anneler kadar babaları da- çocukların yetiştirilmesinde rol almaya teşvik etmek ve bunu yapabilecek duruma gelmelerini sağlamak için istihdam saatlerinin yeniden dağılımının düzenlemesi gerekmektedir (Franklin, 1993). Çocuk hakları da ülkemizde ve Dünyada insan haklarının gelişimine paralel olarak ilerlemekte ya da gerilemektedir. Kadınların ve kölelerin haklarının olabileceğinin gülünç bulunduğu dönem, henüz çok uzak değil ve çocukların haklarını korumayı kendi sorumlulukları olarak gören yetişkinlerin de çok da başarılı olamadıkları bilinmektedir. Cinsiyetleri ya da ırkları temelinde bireylere karşı sistematik ve kurumsallaşmış ayrımcılığın akıl ve ahlak dışı olduğu, bir ölçüde yerleşmiştir. Ancak insanlara yaşları temelinde yapılan ayrımcılığın değişikliğe daha dirençli olduğu görülüyor. Çocuklar bu ayrımcılığa maruz kalmaya devam etmekte, onları yaşlılar takip etmektedir. Bu durum beraberinde çocuk hakları ile ilgili farklı sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Çocuk haklarına ilişkin önemli sorunlardan biri çocukların işçi olarak çalıştırılmasıdır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 15–24 yaşları arasındaki kişileri genç işçi olarak nitelendirmektedir. ILO'nun çocuk işçi olarak nitelendirdiği yaş sınırı ise 15'tir. ILO'ya göre, 15 yaşın altında çeşitli sebeplerden ötürü çalışmak zorunda kalan, bir şekilde para kazanma yolunda olan çocuklara “çalışan çocuk” ya da “çocuk işçi” denilmektedir (Uluslararası Çocuk Örgütü, 2016). Çocuk işçiliğinin sebebinin büyük oranda yoksulluk olduğu düşünülmektedir. Yoksulluğun başlıca sebepleri ise; gelir adaletsizliği, yetersiz

asgari ücret, kısıtlı iş imkânları, kaynakların verimli kullanılmaması, hızlı nüfus artışı, kayıt altına alınamayan ekonomi, gerekli teknolojik yatırımların yapılmaması, bölgeler arasındaki gelişim farkı ve göç gibi birçok farklı soruna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (ÇSGB, 2005).

Çocuk hakları ile ilgili bir diğer ve aşılması gereken sorun ise çocuk istismarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklara karşı fiziksel kötü muamele ve çocuk istismarı verileri tam olarak güvenilir olmamakla birlikte söz konusu kötü muamele(ler)nin ne olduğu konusunda bir açıklık olmaması bu durumun artış göstermesine neden olmaktadır. Çocuk istismarına ilişkin tanımlar fiziksel şiddetten duygusal ihmale, cinsel suistimale kadar uzanmaktadır (Kempe, 1982). Çocukların söz konusu istismar türlerinden korunmasına ilişkin ilkeler Çocuk Koruma Kanunu'nda ayrıntılı bir şekilde belirtilmekle birlikte, kurumlar arası iş birliği ve koordinasyon alanındaki zafiyet, olgunun çocuğun öncelikli yararına uygun şekilde ele alınmasını, bu konuda kaliteli ve hesap verebilir bir hizmet sunulmasını engellemektedir (Nirengi Derneği, 2018). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda bir "altın çağ" olarak çocukluk miti daha az inandırıcı görünmektedir (Franklin ve diğerleri, 1993). Nitekim savaş gibi insan hakları ihlallerinin hat safhada yaşandığı dönemlerde çocukların öldürülmesi, alıkonulması, işkence görmesi ve militan olarak yetiştirilmesi son zamanlarda yaşanan gelişmelerle gündemimizde olan konulardır. Savaştan etkilenen çocuk ve gençler için göç, ruh sağlığı üzerinde önemli etkiler bırakan bir olaydır. Çocuklarda görülen ruhsal bozukluk vakalarında artış gözlemlenmesinin yanı sıra, savaş ve savaşın getirdiği hak ihlallerinden kaynaklı ihmal ve istismar durumlarında da ciddi artış tespit edilmiştir (Nasırlıoğlu, 2017, s. 214)

Çocukların içinde yaşamak zorunda oldukları koşulların ve sorunların farkına varılmasını sağlamak için çocuk hakları ihlallerinin göz önüne çıkarılması önemli bir yerde durmaktadır. Çocuk istismarını görünür hale getirmek için kişilere, resmi ve özel kuruluşlara pek çok sorumluluk düşmektedir. Burada en büyük sorumluluk ÇHS'nin sıkça işaret ettiği üzere devletlere düşmektedir (UNICEF, 2004). Nirengi Derneği 1989 yılında kurulmuş, mesleki eğitim seminerleri, gözetim çalışmaları, toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel kodlar konusunda bilinç yükseltme çalışmaları yapan bir kurumdur. Dernek halen psiko-sosyal destek İnsani Yardım-Afet ve Acil Durum Yönetimi ve Kalkınma, Risk Altındaki Gruplara Yönelik Doğrudan Destekleme, Savunuculuk ve Ağ Oluşturmak, Politika Oluşturmak, Toplumsal Diyalog ve Kalkınma, Kapasite Geliştirme ve Araştırma

gibi alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir (Nirengi Derneği, 2018). Nirengi Derneği'nin 2018 yılında yayınladığı "Paydaş Analizi ve Politika Raporu" devlet kurumlarının çocuk haklarının korunmasına dair hangi alanlarda ne gibi sorumlulukları bulunduğunu anlamak açısından değerlidir. Paydaş Analizi ve Politika Raporunda paydaşlara ilişkin görev dağılımı Tablo 1'de sunulmaktadır:

Tablo 1

Paydaş Analizi Çocuk İstismarı

PAYDAŞ	PAYDAŞIN KONUYA DÂHİL OLMA DAYANAĞI	PAYDAŞIN SORUNDAN ETKİLENME DERECESESİ	PAYDAŞIN ZORLU ve GÜÇLÜ YÖNLERİ ±
İçişleri Bakanlığı, Kolluğun çocuk birimleri • Emniyet Genel Müdürlüğü • Jandarma Genel Komutanlığı Kolluğun Çocuk Birimleri Emniyet Teşkilatında; • İl düzeyinde - Çocuk Şube Müdürlüğü • İlçe düzeyinde - Çocuk Büro Amirliği Jandarma Teşkilatında; • İl düzeyinde – Kadın ve Çocuk Suçları Kısım Amirliği • İlçe düzeyinde – İşlem Astsubayı	Dayanak: Görev ve Çalışma Yönetmeliği Emniyet Gen. Md. lüğü/ Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği. 13.04.2001 gün ve 24372 sayılı Resmi Gazete Dayanak: Çocuk ve Kadın Kısım Amirlikleri Kuruluş, Görev ve Sorumlulukları	Yüksek: Çocuğa karşı şiddet vakalarında birinci aşamada dâhil olur. Polis tarafından yürütülecek hizmetleri düzenler.	+ Yasal konum • İnsan gücü • Özel eğitim alan polis birimi • Açık Prosedür - • Özel eğitilmiş polis sayısının azlığı • Bilinirlik kısıtlı • Fiziksel ortam düzenlemesi çok kısıtlı • Uluslararası standartların ve uygulama prosedürünün tam olarak işletilmemesi
Cumhuriyet Savcılığı Çocuk Bürosu	Dayanak: Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. Üçüncü Bölüm. Madde 14: Cumhuriyet başsavcılıkları ve Çocuk Bürosu	Yüksek: Doğrudan dâhil olur. Bütün süreç savcılık talimatına göre yürütülür.	+ Yasal konum • Özel eğitilmiş insan gücü (büro ekibi) - • Özel eğitilmiş insan gücü kısıtlı • Fiziksel ortam düzenlemesi

<p>Sağlık Bakanlığı</p> <p>Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM)</p> <p>Ülke genelinde, 2018 yılı sonu itibari ile 32 ilde 35 ÇİM açılmıştır.</p>	<p>Dayanak: 5395- Çocuk Koruma Kanunu</p> <p>Ekim 2012 tarih ve 20 sayılı Başbakanlık Genelgesi</p>	<p>Yüksek: Çocuğa karşı şiddet vakalarında birinci aşamada dâhil olur.</p> <p>Çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonu ile ilgili hizmetleri düzenler.</p>	<p>Yasal konum</p> <ul style="list-style-type: none"> • İnsan gücü • Özel görüşme için sahip tek merkez (ÇİM'lerin varlığı) • Açık Prosedür • Kamu hastanelerinde Tıbbi Sosyal Hizmet uygulamaları • Ülke genelinde her ilde ÇİM yok • Bilinirlik çok kısıtlı • Kısıtlı sayıda adli görüşmecinin varlığı • Tıbbi Sosyal Hizmet uygulamalarının yaygın olmayışı • Uluslararası standartların ve uygulama prosedürünün tam olarak işletilmemesi • İzleme-sonraki aşamalara dâhil olmama
<p>Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSH)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çocuk Hizmetleri Gen. Md. • İl/ ilçe AÇSH Md. lüğü Çocuk Hizmetleri / Sosyal Hizmetler Şube Md. lüğü 	<p>Dayanak: 5395- Çocuk Koruma Kanunu</p>	<p>Yüksek: Çocuk İstismar vakalarının birinci aşamada dâhil olur.</p> <p>Savcılık talimatı ile sosyal inceleme için ÇİM'deki vakaların sosyal incelemesini yapar ve Sosyal İnceleme Raporu (SİR) hazırlar. SİR mahkeme sırasında da hâkimin dikkatine sunulur.</p>	<p>+</p> <p>Yasal konum</p> <ul style="list-style-type: none"> • İnsan gücü • Eğitimli meslek elemanları • Açık Prosedür - • Eğitimli insan gücü • Zaman karşı yapılan sosyal incelemeler • Uluslararası standartların ve uygulama prosedürünün tam olarak işletilmemesi • Sürece en baştan Çocuk Büro veya ÇİM sürecinde dâhil olamama (sıklıkla) • İzleme-sonraki aşamalar • Bilinirlik kısıtlı

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) İl MEM Md. lüğü • Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM)	Dayanak: TCK Maddeler: 278-279- 280 Suçun veya suç şüphesinin Bildirim zorunluluğu MEB 2006/26 sayılı Genelge "Okullarda Şiddetin Önlenmesi"	Yüksek: TCK gereği duygusal, fiziksel ve cinsel istismar durumları karşısında MEB personelinin AÇSH/ Kolluk kuvvetleri/Cumhuriyet Savcılığına bildirim yapması gerekmektedir.	+ Yasal konum • İnsan gücü • Pedagojik formasyona sahip öğretmenler • Bilinirlik • Eğitimli insan gücü sayısı - • Bu konuda Standart Operasyon Prosedürünün olmaması • Farkına varma yükümlülüğünün olmaması • Bildirim yükümlülüğünün inisiyatifte kalmış olması • Bildirimde bulunan kişiyi koruyan bir sistemin olmaması • Sağaltım ve iyileşme aşamalarına gereği gibi dâhil olamama
Üniversiteler- Çocuk Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezleri • 9 üniversite bünyesinde YÖK'ten onay alarak kurulmuş merkezler vardır: Gazi Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.	Dayanak: 2547 sayılı YÖK yasası Marmara Üni. Tıp Fak. Çocuk Koruma Merk.	Yüksek: Orta (görev verilirse) Cumhuriyet Savcısının yönlendirmesi ile istismara uğrayan çocukların ihmal ve istismardan korunması için çalışmak, bu çocukları değerlendirmek, tanı, tedavi, korunma ve izlenmelerini gerçekleştirmek.	+ • Eğitimli personel • Uluslararası standartlar • Adli muayene standart operasyon prosedürü - • Yasal konum • Politikaları/karar vericileri etki gücü • Eğitimli insan gücü • Bilinirlik Destekleyici İstanbul'da 2 üniversitede bulunmaktadır. • İstanbul Üniversitesi, Çocuk Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezi

Çocuk Mahkemeleri	Resmi Gazete	Yüksek: Özel ihtisas mahkemesi. Gerektiğinde çocuğun koruma altına alınması kararı verebilir.	+ • Yasal konum
Çocuğun mahkeme sürecinden en az düzeyde zarar görmesini amaçlayan özel bir mahkemedir.			
Türkiye’de 108 kurulu çocuk mahkemesi ve 18 Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi bulunmaktadır.			

Zorlu yönler “-“ güçlü yönler “+” sembolleri altında listelenmiştir.

Tablo 1’de bildirim almak, müdahale etmek, sağaltım-iyileştirme sağlamaktan sorumlu kurum ve kuruluşları gösterilmiştir.

Tablo 1’de çocuk istismarı durumunda İçişleri Bakanlığı’nın, Sağlık Bakanlığı’nın ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının nasıl bir yasal yükümlülüğünün bulunduğu listelenmiştir. Buna göre, İçişleri Bakanlığının görevi çocuğa karşı şiddet vakalarına müdahale etmek, Cumhuriyet Savcılığı Çocuk Bürosu’nun görevi sürecin savcılık talimatlarına göre yürütülmesini sağlamak, Sağlık Bakanlığı ÇİM’in görevi çocuğa karşı şiddet vakalarında davaya müdahil olmak ve çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması için faaliyetler yürütmek, AÇSH Bakanlığının görevi ÇİM’deki vakaların sosyal incelemesini yapmak, MEB’in görevi duygusal, fiziksel ve cinsel şiddet durumlarını kolluk kuvvetlerine bildirmek, Üniversiteler- Çocuk Koruma, Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin görevi ihmal ve istismara uğrayan çocukların korunması için çalışmak ve Çocuk Mahkemelerinin görevi ise gerektiğinde çocuğun korunma altına alınmasına karar vermektir. Bu yasal yükümlülüklerin yanında faaliyetlerini nasıl yürütmesi gerektiği, bu çalışmasının hangi düzeyde olması gerektiği de tabloda yer almaktadır.

2.1.3. Dünyada çocuk haklarının gelişimi

Günümüzde çocuk haklarına ilişkin bir farkındalık oluşsa da genelde bunun fiziksel şiddet boyutunda kaldığı söylenebilir. Çocuk katılımı gibi çoğu zaman çocuk haklarının içerisinde dahi görülmeyen bir alandan bakıldığında sosyal yapının çok ötesine geçilemediği görülmektedir.

Uzun yıllar hüküm süren geleneksel ve dini yaklaşımların ardından çocuk haklarına dair ilk çalışmalar, İspanyol filozof Vives tarafından başlatılmıştır. Bu çalışmalar çocukların korunmasına dair eğitim ile ilgili ilkeler olarak 15. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir (Hämäläinen, 2016). 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde yoksul çocukların durumu ve eğitimsizlikleriyle ilgili İsviçreli eğitimci Pestalozzi konuya dikkat çekmiş, çocukların ebeveynleri tarafından eğitilmelerinin önemi üzerinde durmuştur. Pestalozzi'nin bu fikirleri İsviçre Medeni Kanununa da yansımıştır (Yalçın, 2011, s. 49). Bir düşünce olarak çocuk haklarına yönelik bir örgüt kurulması fikrini ise ilk olarak ortaya atan kişi 1894 yılında Jules de Jeune olmuştur. Çeşitli Avrupa devletlerinden konuya ilgi gösteren delegeler Paris'te bir toplantı düzenlemişlerdir (Akyüz, 2000, s. 14).

20. yüzyıl çocuk, toplumun geleceği için çok önemli kabul edilmiş ve bu yüzyıla “Çocuk Yüzyılı” denmiştir. Çocuklar için, çocukların sorunlarını anlamaya ve bunlara çözüm üretmeye yönelik bir dernek kurmaya yönelik ilk resmi girişim 1912 tarihinde İsviçre’de yaşanmıştır. Bu süreçte dünya iki büyük savaşın yıkıcı sonuçlarına tanık olmuştur. Çocuk Hakları ile ilgili ilk metin, Milletler Cemiyeti tarafından hazırlanmış olan 5 maddelik Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesidir (Karataş, 2016).

Yapılan pek çok girişime ve çabaya karşın 1. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar herhangi bir bildiri yayınlanmamıştır. Bu dönemde çocuğun “insan” kavramı içinde değerlendirilmesi ve çocuk hakları diye ayrı bir alan olabileceğine dair bir bilinç olmaması bildirinin yayınlanmamasının temel nedenleridir (Akyüz, 2000). Birinci Dünya Savaşının Bitmesinin ardından Brüksel’de bir kongre toplanmış ve “Çocukları Koruma Birliği”nin kurulması kararını almıştır. 1. Dünya Savaşı'nın ardından, 1920’de Cenevre’de “Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği” kurulmuştur. 1923’te “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi”ni yayınlamışlardır. Bu birliğin ve Uluslararası Kadınlar Meclisi’nin çabaları ile Atatürk tarafından da imzalanan Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi yayınlanmıştır (Dervişoğlu, 2012, s. 38).

Çocuğun bir bütün olarak fiziksel ve ruhsal gelişimi, sağlıklı ve destekleyici bir ortamda gelişmesine bağlıdır (Akyüz, 2000). Uygarlığın ve medeniyetlerin gelişimiyle birlikte toplumlar çocuğun önemi fark etmiş ve bu alanda, çocuğun; bedensel, zihinsel, sosyal ve siyasal durumunu iyileştirici bir takım önlemler alma yoluna gitmişlerdir. Bu önlemlerin alınmasının gündeme gelmesinde özellikle sanayi toplumuna geçişle birlikte gelen yoğun ucuz iş gücü arayışının çocukların son derece ağır koşullarda çalışmasına ortam

hazırlaması ve güç yaşam koşullarda binlerce çocuk işçinin ölmesi ve kalıcı şekilde yaralanmaları da ortam hazırlamıştır. Uluslararası Çocukları Koruma Birliği çocuk haklarını ortaya koyan özlü bir bildirge hazırlamış, sonuçta Milletler Cemiyeti'ni 26 Eylül 1924 tarihinde bu bildirgeyi “Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi” olarak resmen benimsemeye ikna etmiştir (UNICEF, 2009). Fakat bu bildirge İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle geçerliliğini yitirmiştir.

Dünyada İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan teknolojik ve sosyal gelişmeler çocuk hakları alanında da kendisini göstermiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi devletlerin, Birleşmiş Milletlere Bağlı Örgütlerin ve hükümet dışı kuruluşların yaklaşık on yıllık yoğun çabalarının ürünüdür (Akyüz, 1999). Buna bağlı olarak, ilk 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Çocuk Hakları Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Temelini Cenevre beyannamesinden alan 1959'da Birleşmiş Milletler genel kurulunda kabul edilen ÇHB (Çocuk Hakları Bildirgesi) Cenevre beyannamesinin temel teşkil ettiği 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi de ayrımcılıktan korunma, ad ve vatandaşlık gibi hakları tanıırken, çocuğun özerk bir birey olduğundan, bakış açısının öneminden, karar alma mekanizmalarına katılımın değerinden söz etmemektedir. Eğitim, sağlık ve özel korunma haklarına yer veren bildirgenin, korumacı yaklaşımın argümanları doğrultusunda belirmiş bir iradeyi yansıttığı kabul edilir (Karatzias, Power, Flemming, Lennan ve Swanson, 2002). Türk hukukunda ise çocukların korunmasına ilişkin çerçeve ilk olarak 1982 Anayasası'nda çocuk ve haklarını koruyan hükümlerin getirilmesi ile oluşturulmuştur (Kalaycı ve Çiçek, 2013, s. 130).

Hem bu çalışmaların toplamı olarak hem de çok daha ayrıntılı bir çalışmanın ürünü olarak çocuk hakları sözleşmesi 1989 yılında oluşturulmuştur (Karaman-Kepekçi, 2000). Çocuk Hakları Sözleşmesi pek çok ülkenin de imzalamasıyla ilk defa yasal bir güvence kazanmıştır. Sözleşme Türkiye'de 1990 yılında yürürlüğü konulmuştur. Çocuk Haklarının kabulü devletlere hem tanınması ve uygulanması noktasında hem de süreç içerisinde denetleme noktasında sorumluluklar vermiştir. ÇHS'de taraf devletlere sözleşmenin uygulanmasına yönelik her türlü yasal güvencenin sağlanacağı ve ileride oluşturacak yasalarında ÇHS maddelerini gözetmeyi taahhüt eder. ÇHS'nin imzacı devletler tarafından korunması ve savunulması gerektiği belirtilmiştir. Sözleşme'nin 1-41'nci maddelerini kapsayan birinci bölümde çocukların hakları ve devletlerin sorumlulukları, 42 ve 45'nci maddeler arasında devletin çocuk haklarının korunmasına yönelik ödev ve sorumlulukları,

ÇHS kapsamındaki maddelerin çocuklara ve yetişkinlere öğretilmesinin düzenlenmesi ve sözleşmenin uygulanma alanlarının denetlenmesi; son bölüm olan 46-54'üncü maddeleri kapsayan 3. Bölümde ise maddelerin onay ve yürürlüğe girme sürecini denetler.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan çocuk hakları 4 temel ilke etrafında toplanmıştır:

Yaşama Hakkı: Çocuğun sahip olduğu yaşama, yaşadığı topluma göre uygun yaşam standartlarına sahip olma, sağlık hizmetlerinden faydalanabilme, yeterli şekilde beslenebilme gibi en temel ihtiyaçlarını kapsar.

Gelişim Hakkı: Birey olarak çocuğun kendisini en iyi temsil edebileceği donanıma erişmesi için gerekli olan donanıma sahip olması için gerekli eğitimi alması ve bilgiye erişiminin desteklenmesi, yaşının gerektirdiği kadar oyun, dinlenme, eğlenme imkânlarının en az asgari düzeyde sağlanmasını kapsar.

Korunma Hakkı: çocuğun her türlü kötü muamele ve ihmalden korunmasını sağlar.

Katılım Hakkı: Çocuğun içinde bulunduğu her türlü sosyal veya siyasi ortama katılımını koruyan ve destekleyen, karar alma ve uygulama süreçlerinde söz sahibi olmasını sağlayan haklardır (ÇHS, 2004)

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin farklı oluşu çocuk haklarının uygulamadaki ekonomik boyutuna da yansımaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi, sosyal haklardaki bu durumu örtülü biçimde tanımaktadır. Devletlerin sosyal hakları ne düzeyde gerçekleştirmekle yükümlü olduklarını 4. Maddede “ mevcut kaynakların elverdiği en ileri düzeyde” olarak belirlemiştir. Bu durum, insan hakları sözleşmeleri tarihinde önemli bir adımdır. Çünkü ekonomik ve sosyal haklara, bu hakların fiilen yaşama geçirilmesiyle ilgili bir boyut getirmekte ve bu hakların ne ölçüde gerçekleştiği konusunda hükümetlerin sorgulanmasını meşrulaştırmaktadır (Demir, 2006). ÇHS'de bir ülke için her zaman öncelik hedefin çocukların her türlü gelişimleri ve refahları olması gerektiği belirtilmektedir. Ülkenin durumu her ne olursa olsun (savaş, doğal afet, ekonomik kriz vb.), çocukların birincil faydalarının gözetilmesi garanti altına alınmalıdır (James ve Prout, 2003).

ÇHS yaşlılarına göre dezavantajlı olan engelli çocuklar için de getirdiği yükümlülükler söz konusudur. ÇHS madde 19'a göre engelli bireylerin engelli olmayan tüm insanlar gibi yaşayacağı yer ve birlikte yaşayacağı kişileri seçme hakkını tanımaktır. Katılım hakkına yönelik olarak “yaşa uygun” ifadesine yer verilmesi oldukça önemlidir. Engelli çocukların da tıptki yetişkinler gibi kendilerini ilgilendiren yasal süreçlerde söz sahibi olmaları önemli bir yere sahiptir (Aykara ve Özkan, 2017).

2.14. Türkiye’de çocuk haklarının gelişimi

Türkiye’de de geçmişten günümüze çocuk hakları konusu ile ilgili olarak bir takım çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmaların kökeni ise Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önceki sürece, Osmanlı Devleti’ne kadar izlenebilir. Onur’a (2009, s. 189) göre, Osmanlı Devleti’nde, toplumda modernleşme süreciyle birlikte çocuk haklarına dair kavramsal ve hukuksal çerçeve oluşmaya başlamıştır. Meşrutiyet döneminde yayınlanan çeşitli yayınlarda çocuk haklarına yönelik oluşan ilgi görülebilmektedir. Bu dönemde çocuk haklarının korunmasının denetim alınması yönelik nizamnameler (tüzük) yayınlanmıştır. Yetim mallarının korunmasıyla ilgili olarak çıkarılan ilk nizamname 31 Aralık 1851 tarihli "Eytam Nizamnamesi" dir. Bakıma muhtaç çocukların bakım ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak üzere çocuk ıslahhaneleri kurulmuş, bu uygulamanın tüm eyaletlerde yaygınlaşması için valilere genelgeler gönderilmişti (Düstur, 1289’dan aktaran Akyüz, 1999).

Tanzimat döneminde yetim çocukların eğitim ve öğretimine, dolayısıyla korunmasına yönelik önemli bir kurum da Darüşşafaka’dır (Uluğtekin, 1994). Darüşşafaka kimsesiz ve yaşlılarına göre geri kalmış çocukların eğitimi için kurulmuştur. Günümüzde halen aktif bir şekilde yetim çocukların eğitimi alanında faaliyet gösteren bir kurumdur. Kimsesiz çocukların korunması amacıyla hizmet vermiş olan önemli bir kurum da "Darülaceze"dir. 1895 yılında çıkarılan Tese’ülün Önlenmesine Dair Nizamname (Dilenciliği Önlemeye Yönelik Yasa) oluşturularak çocukların görmesi olası zararlardan korunmaları amaçlanmıştır. Kimsesiz çocukları devletçe korunma ve eğitimi amaçlayan ilk kapsamlı uygulama Meşrutiyet döneminde kurulan darüleytamlardır. Bu kurumlar, Trablusgarp ve Balkan savaşları sonucunda savaşta ölen askerlerin çocuklarının bakımının sağlanmasına yönelik ortaya çıkan ihtiyaçtır (Düstur, 1289’dan aktaran Akyüz, 1999).

Türkiye’de çocuk hakları ile ilgili en önemli gelişmelerden biri, Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı sırasında ölen ve sakat kalan askerlerin çocuklarına bakım ve eğitim hizmetleri sağlaması için Himaye-i Etfal Cemiyeti’ni kurmasıdır. Bu cemiyet günümüz Çocuk Esirgeme kurumlarının temelini oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile çocuk hakları alanında yaşanan ilk gelişme 1924 anayasasıyla gelen öğretim serbestliği ve parasız eğitim hakkıdır. Ayrıca eğitim tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için parasız ve zorunlu olmuştur.

1961 Anayasasına kadar geçen süreçte çocuk haklarına ilişkin belirgin bir çalışmaya rastlanmamaktadır. 1961 Anayasası çıkış felsefesi olarak insan haklarını korumak, milli dayanışmayı sağlamak, toplumsal refah düzeyini geliştirmeye yönelik bir demokratik hukuk devleti oluşturmak olarak belirlenmiştir (TBMM, 1961). 1961 Anayasasıyla annenin, ailenin ve çocuğun korunması, çocuğun çalışma yaşamında korunması, maddi durumu yetersiz başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim basamağına çıkabilmeleri için burs gibi maddi yardımların sağlanması, özel eğitime muhtaç bireylerin topluma kazandırılması için gerekli tedbirlerin alınması gibi Sosyal Devlet anlayışını yasalaştıran maddeler yürürlüğe girmiştir. Ardından UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun 28-30 Haziran 1963 tarihlerinde yapılan VII. Dönem Kurulu Birinci Toplantısı'nda, Yönetim Kurulunca hazırlanmış bulunan öneri "Türk Çocuk Hakları Beyannamesi" olarak kabul edilmiştir (Akyüz, 2000).

Çocuk haklarını iyileştirmeye yönelik yapılan bir diğer çalışma ise kölelik benzeri bir sistem olan 'besleme' kimsesiz çocukların varlıklı aileler tarafından ev ve yemek karşılığı bakılmasıdır. Her türlü istismara oldukça açık bu uygulama 1963 yılında köleliğe karşı çıkarılan yasa sayesinde ortadan kaldırılmıştır (Erdem, 2004). ÇHS Türkiye tarafından, 14 Kasım 1990 tarihinde kabul edilmiş, 9 Aralık 1994 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmış ve 27 Ocak 1995 gün Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anayasa'nın 90. Maddesinde yasalara göre yürürlüğe giren uluslararası anlaşmalar kanun hükmünde olduğu söylenir ve bu yasaların iptali hakkında anayasa mahkemesine başvurulamaz diye eklenir. Bu kısma 2004 yılında bir cümle eklenerek bir adım daha ileriye gidilmiş ve usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alınacağı belirtilmiştir. Böylece Türkiye'de de çocuk hakları yasal bir zemine kavuşmuş ve konu akademik çevrelerce de ilgi görmeye başlamıştır. Anlaşmada imzacılardan biri olan Türkiye Devleti de anlaşmada yer alan çocuk haklarının uygulanması, yürütülmesi, denetlenmesi, öğretilmesi ve teşvik edilmesi gibi maddelerden sorumludur.

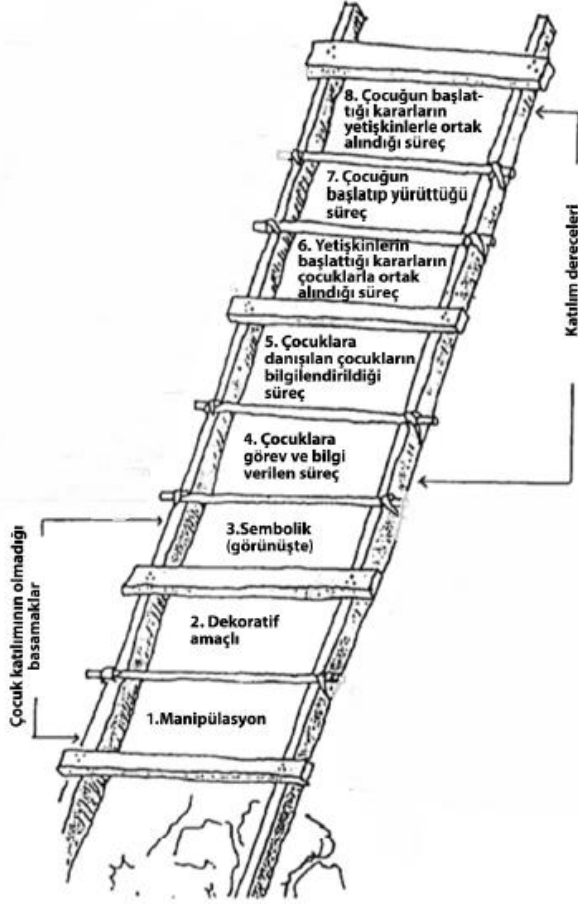
ÇHS'nin onayından sonraki süreçte, eğer varsa, o ülkenin iç hukuk kanunlarında bulunan Sözleşme'ye aykırı tüm hükümler geçersiz kabul edilir. Yerlerine ÇHS içerisinde bulunan hükümler geçerli sayılır ve uygulanır (Gönenç, 2004). Eğer yasa Sözleşme'nin kabulünden sonra ilan edildiyse ve Sözleşme'ye aykırıysa bu yasanın ilgili hükmü geçersiz sayılır

bunun yerine ÇHS'nin maddeleri uygulanır. ÇHS'ye aykırı bir hükmün herhangi bir devletçe kabulü, o devletin Sözleşme'yi feshetmek istediği şeklinde yorumlanır (Gönenç, 2004).

2.1.5. Çocuk hakları ve eğitim

ÇHS'nin 28. maddesinde çocuğa eğitim hakkının devletler tarafından sağlanması garanti altına alınmış ve bu eğitimin de başta fırsat eşitliği sağlanmak koşuluyla hangi temeller üzerine oturtulacağı ayrıntılandırılmıştır. Yine ÇHS'de yer alan 29. Maddede ise eğitimin amaçları genel hatlarıyla belirlenmiştir. ÇHS madde 12'de belirtildiği gibi ÇHS'yi imzalayan devletlerin çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda kendilerini ifade etme, görüşlerinin dinlenmesini talep etme hakkının tanınması gerekir ve devletlerin bunun için gereken özeni göstermesi beklenir.

ÇHS'de belirtilen çocuk haklarından katılım hakkı, okullarda öğrencilerin ders ve aktivitelere katılımıyla doğrudan ilişkilendirilebilecek haklardandır. Fakat okullarda çocuk katılımı her zaman istenen düzeyde sağlanamamaktadır. Çocukların katılımının izlenmesi ve hangi aktivitelerin gerçek bir katılım içerdiğinin belirlenmesi amacıyla Hart (2016) tarafından hazırlanan katılım merdiveni incelenebilir:

Şekil 1. Roger Hart'ın katılım merdiveni

Hart (2016) bu şekilde çocuk katılımını seviyelere ayırmış ve hangi basamaktan sonra gerçek manada katılımın başladığını açıklamıştır. İlk üç basamakta yer alan katılımın “göstermelik katılım” olduğunu belirtmiş, asıl katılımın dört ve üstü basamaklarda yer alan katılımıla başladığını söylemiştir. Hart (2016, s. 40-45) bu basamakları şu şekilde açıklamıştır:

1. Manipülasyon: Katılımın zorlamaya dayalı olduğu, çocukların hiçbir katkısının olmadığı amacın tamamen yetişkinlerin görüşlerini ifade olduğu ve çocukların bunun için kullanıldığı basamaktır.

2. Dekorasyon: Çocuklar güzel kıyafetler giyerek bir yerin, bir olayın, bir konunun reklamını yaparlar ama konuyla ilgili herhangi bir bilgiye sahip değillerdir ve etkinliğin planlamasında herhangi bir görüşleri ve katkıları alınmamıştır.

3.*Maskotluk:* Çocuklar için, çocuk yararına gibi görülen ama çocuklara ezberletilen bir takım sözlerin yetişkinler tarafından seçilen bir çocuk tarafından tekrarlandığı ve içeriği ya da sunumunda hiçbir şekilde çocukların emeklerinin olmadığı etkinliklerdir.

4.*Bilgi Verilerek Görevlendirme:* Çocukların ilgilenmeleri gereken bir konuyla ilgili önce ilgilendirilip sonra görevlendirme yapılarak katılımın sağlandığı yaklaşımdır. Bu da tam olarak katılım kabul edilmez.

5.*Danışılmış ve Bilgilendirilmiş:* Çocuklara süreç açıklanır, fikirleri alınır. Fikirleri yetişkinler tarafından beğenilirse projeye dâhil edilir. Çocuklar süreç hakkında bilgilendirilir. Eğer katılmak istiyorlarsa projeye dâhil edilirler.

6.*Yetişkinlerin Başlattığı, Kararların Çocuklarla Paylaşıldığı:* Yetişkinler tarafından başlatılan projelere, projenin içeriğine etkilenecek çocukları bilgilendirerek katılımlarını sağlama.

7. *Çocukların Başlattığı ve Yönettiği:* Etkinliğin kurucusunun çocuklar olduğu ve tamamen çocuklar tarafından yürütülen çalışmalardır.

8. *Çocukların Başlattığı ve Kararların Yetişkinlerle Paylaşıldığı:* Çocuklar tarafından başlatılan bir çalışmada, çocuklar tarafından tespit edilen bir noktada yetişkin yardımı talep edilmesi ya da yetişkinin projedeki yardım ihtiyacını görüp dâhil olmayı talep etmesi.

Çocuk katılımı genel olarak yetişkinlerin çizdiği ve tartışmayı istediği ele alınmaktadır (Canbulut, 2014). Özellikle milli ve dini bayramlarda çocukların gönüllülük gözetilmeksizin etkinliklerde yer alması söz konusudur. Bu durum çeşitli eğitim paydaşları tarafından da öğrencinin katılımı olarak gösterilmekte ve takdir edilmektedir. Oysaki katılımdan kastedilen tablodan da görüldüğü gibi çocukla gerçek bir işbirliği ve gönüllülük sürecidir.

CHS ile kabul edilen sosyal ve hukuksal kazanımların ders programlarında yer alması gerekir. Fakat ilkeler programlara yansıtılsa dahi kimi zaman geleneksel okul yapısından kaynaklanan kimi zaman da öğretmenlerin kendilerini yetersiz hissetmelerinden kaynaklı çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Bu konuda okul öncesi öğretmenleriyle yapılan okul öncesi öğretmenlerinin çocuk haklarına yönelik görüşlerini inceleyen çalışmada çeşitli öğretmen adaylarının konuyla ilgili farklı görüşler dile getirdikleri görülmektedir (Neslittür ve Ersoy, 2006). Öğretmenlerin çocuk haklarını önemsedikleri hatta sınıflarında çocukların görüşlerini almaya yönelik çalışmalar da yaptıkları ancak iş çocukların okul düzeyinde

temsil ve karar almaya geldiği çeşitli yönetsel sıkıntılar çıktığını dile getirmişlerdir (Değirmencioğlu, 2010) . Bu durum en başta okul kuralları belirlenirken karşımıza çıkmaktadır. Okullarımızın öğrencilerine dayattıkları kurallar demokratik olmaktan uzaktır, ancak bu kuralları hazırlayan ve uygulayanlar pek ender olarak onları ebeveynlere ya da öğrencilere onaylatma ihtiyacı hissederler (Bowles ve Gintis, 2002). Çocukların katılım haklarından yararlanması bağlamında demokratik toplumların sivil haklarını gerçekleştirmeleri konusundaki en önemli nokta ise çocukların katılım hakkını gerçekleştirmeye yönelik politika ve programların oluşturulmasında çocukların da katılımını sağlayarak çalışmaktır.

ÇHS, çocuk haklarının yetişkinlere ve çocuklara öğretilmesini 42. Maddeyle özellikle sözleşmeye koymuştur. Çocuk haklarının öğretimi sürecinin saf kuramsal bilgini öğretilmesinden ziyade çocuğun hayatıyla birleştirebileceği noktaların gösterilip buna yönelik etkinliklerle zenginleştirilmesini kapsar (Türkyılmaz ve Kuş, 2014). Ancak çocukların bu tarz bir bilgi birikimi ve deneyimlerle donatırsak ondan haklarının bilincinde bir birey olmasını bekleyebiliriz (UNICEF, 1997).

Medyada çocuklara dair üretilen iki temel algı bulunur. Bunlardan çocukları pasif, kırılgan ve yetişkin gözetimine ihtiyaç duyan bir şekilde yansıtırken diğeri ise onları kontrolden çıkmış olmakla tanımlamaktadır. Bu da çocukların ya kurban ya da kötücül şekilde gösterilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bundaki asıl sakınca ise kamuoyunda ve politika düzeyinde çocuklara ilişkin algının medyanın bu bakışıyla benzeşmesi ve çocukların özellikle katılım haklarına ulaşmalarını zorlaştıran bir toplumsal durum ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır (Franklin, 2002, s. 16).

Çocukların eğitim süreçlerine dâhil oldukları her ortamda katılım haklarının gerçekleşmesi gerekir; dolayısıyla bu ortam ve süreçler çocuk katılımını mümkün kılacak şekilde planlanmalıdır. ÇHK'nin 'Eğitimin Amaçları' başlıklı 1. Genel Yorumu'nda çocukların da içerisinde yer aldığı tüm bileşenlerin yönetimi birlikte deneyimledikleri bir modelin gerekliliğinden bahsedilir (ÇHK, 2001).

Katılımın sağlanması çocuklarla yetişkinler arasındaki ilişkinin, eşitlikçi ve karşılıklı güven saygı ve kabule dayalı olarak gelişmesi için temel oluşturur (Lansdown, Jimerson ve Shahroozi, 2014). Çocuk katılımını sağlamak, çocukların özerk bireyler oldukları anlayışının, yetişkinler tarafından kabulü ile olasıdır (Öztürk, 2016). Süreç pratiklerle beslenen, sürecin her iki ayağını yani yetişkini ve çocuğu da pratik içerisinde besleyen bir

yapıdadır. Samimiyet ve güven bağının oluştuğu bir ortamda çocuklar da en az yetişkinler kadar sürece dâhil olmaya istekli olacaklardır.

Çocuklarla yapılan etkinliklerde katılım, yetişkinlerin çocukların yetkinliklerini kabul edip, karar almalarını olanaklı kılacak özerkliğin sağlanmasını beraberinde getirir (Tomanovic, Ignjatović 2007). Bu noktada çocukların verdikleri kararlara saygı duymak ve ciddiye almak büyük önem taşımaktadır. Nitekim çocuk verdiği kararları uygulamaya geçirebildiği ve işe yaradığını gördükçe katılmaya istekli olacaktır. Bu noktada da yine en büyük motivasyon kaynağı yaptıklarının sonucunu yaşamak olacaktır.

Çocuk haklarının ÇHS'nin 42. Maddesinde yer alan ilkeye göre, sözleşme çocuklara ve yetişkinlere çeşitli metotlarla öğretilmesi devletin sorumluluğundadır. Çocuk haklarını bilmeyen çocukların ve yetişkinlerin bu konuda bilinçli ve katılımcı olması beklenemez. Bu nedenle bu hakların öğretilmesi ve öğrenilmesi için okullarda öğretmen ve öğrenci eğitim faaliyetlerine yer verilmelidir.

Öğrencilerde ilkökul düzeyinde bu bilincin oluşup gelişmesinde önemli rol oynayacak derslerin, bireysel ve sosyal gelişimi desteklemeyi amaç edinen hayat bilgisi ve sosyal bilgiler gibi derslerin olduğu düşünülmektedir. Hayat bilgisi dersinde çocukların kendilerini tanıyarak sosyal hayata adapte olmaları amaçlandığından, çocuk hakları eğitiminin hayat bilgisi dersi ile yakından ilişki olduğunu söylemek mümkündür.

2.2. Hayat bilgisi dersi

Hayat bilgisi, çocuğun doğal ve gündelik hayatla bağ kurma ve kurduğu bağlar sonucu somut ve yordayıcı bilgiler edinme ihtiyacını karşılayan bir süreçtir. Bu ders doğal yaşamı ve doğal yaşam içerisindeki insan faaliyetlerini konu almaktadır (Sönmez, 1998).

Hayat Bilgisi dersi kazanımları, çocukların içinde yaşadıkları doğal ve beşeri unsurları anlamlandırmaları, içinde buldukları bu çevrelere kendi bilinçlerini de oluşturarak uyum sağlamalarına yönelik becerilerin kazandırılması temel alınarak oluşturulmuştur. İnsan da her canlı gibi yaşamak için hem doğal, hem de içinde bulunduğu toplumsal çevrenin bazı ilkelerini öğrenmek zorundadır (MEB, 2018). Çocuğun içinde bulunduğu ortamlar örneğin; evi, komşuları, ailesi, yaşadığı doğal çevre, okul ve sınıf ortamı, beslenme alışkanlığı, giyim-kuşam tercihi, trafik vs çocuğun hayatını çevrelemektedir. Bir anlamda Hayat

Bilgisi, çocuğun yaşam evrenini oluşturan dirik bir yaşantılar bütününe ifade etmektedir (Güleryüz, 2008)

Hayat Bilgisi dersi; öğrencinin, içerisine doğduğu toplumu anlayıp, kendi benliğinden ödün vermeden uyum sağlayıp gelişmesi ve bazen de geliştirmesi ihtiyacından doğmuştur. Bu bakımdan Hayat Bilgisi dersi, öğrenciye çeşitli yaşam becerileri kazandırması ve onda insan topluluklarının birlikte yaşamlarını düzenleyişleri konusunda fikir oluşturması açısından önemlidir. Hayat bilgisi dersinde çocuğun en temelde kendini tanıması amaçlanır. Daha sonra çevresinin farkına varması, çevresinde meydana gelen olayları doğru analiz edebilmesi; bunlardan yola çıkarak kendini toplumda uygun gördüğü bir yere koyması ve çevresinden ve eşyalardan nasıl faydalanacağını bilmesi beklenir. Hayat Bilgisi dersiyle kendisini ve çevresini tanıyan ve gerekli ölçüde uyum gösteren, kendisini tercih ettiği alanda geliştiren, yaratıcı ve esnek düşünebilen, yaşamda karşılaştığı problemlere karşı çözüm odaklı yaklaşabilen yaşamına ve topluma dair kazandığı duygu, düşünce ve izlenimlerini de bu ders sayesinde biçimlendiren bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir (Özden, 2005).

Hayat bilgisi dersi, ilkokul kademesi için olan, toplu öğretim sistemiyle oluşturulmuş, formal bir derstir. Toplu öğretim çocuğun evinden yeni ayrılıp geldiği ilkokulda pek çok farklı disiplinle baş etmektense tek bir çatı altında toplanmış bütüncül bir sistem ihtiyacından doğmuştur. Çocukların bütüncül bir şekilde anlamlandırabilmelerine yönelik bir çabadır. Hayat bilgisi kapsam olarak Türkçe, matematik, resim, müzik, beden eğitimi dersleriyle iç içedir (Güleryüz, 2008).

2.2.1. Hayat bilgisi dersinin tarihçesi

Hayat bilgisi dersinin müfredatımıza girmesi 1924 yılında ülkemizi ziyaret eden John Dewey'in raporuyla gerçekleşmiştir. Hayat Bilgisi dersi ülkemizi ziyaret eden-Cumhuriyet'in ilk yıllarında dönemin bakanı Vasfi Çınar'ın daveti üzerine John Dewey ülkemizi ziyaret etmiştir. Üç ildeki okullarda: İstanbul, Ankara ve Bursa'da gözlemler yapmış ve incelemelerde bulunmuştur. Tuttuğu gözlem ve inceleme raporlarını Türkiye'den ayrılmadan yetkili kurumlara teslim etmiştir. Raporda daha çok eğitimde harcanacak ödeneğin dahi tespit edildiği öneri ve görüşlere yer verilmiştir. Asıl rapor

ülkesine döndükten sonra hazırladığı 30 sayfalık “Türkiye Maarif Hakkında Rapor”dur. Bu raporda kurulacak yeni sistem hakkında John Dewey’in hazırlamış olduğu öneriler yer almaktadır (Efendioğlu, Berkant ve Arslantaş, 2010).

Hayat bilgisi tarihsel dönem içerisinde farklı şekillerde tanımlanabilmiştir. Hayat bilgisi dersi hayat bilgisi adı altında ilk kez 1926 programında yer almıştır. 2005 yılına kadar olan süreçte de mihver dersler arasında yer almıştır. Günümüzde ise kazanımların sadeleştirildiği, içeriğin ise yaparak yaşayarak öğrenmeye dayandığı bir içeriğe kavuşmuştur.

1926 Öğretim Programında toplu tedris ve iş, 1936 Öğretim Programında doğrudan doğruya bir müşahede (gözlem) ve yaşam dersidir (Kuzey, 2017). 1968 Öğretim Programında iş ve deney (MEB, 1968) ve 2005 Programında toplu öğretim esasına ve yaşam becerilerine dayalı olarak oluşturmuş bir müfredat dersidir. 1924 ilkokul hayat bilgisi dersi içeriğine sahip Coğrafya dersi içeriğinde yer alırken 1926, 1930, 1936, 1948, 1968 ve 1998 programlarında Hayat bilgisi ders içeriğinde yer almıştır. 2005 İlkokul Programında HYO “Zamanı ve Mekânı Doğru Algılama Becerisi” kapsamında yer verilmiştir (Kuzey, 2017).

2.3. Programlar

Bu bölümde çalışmanın evrenini oluşturan 1924, 1926, 1948, 1962, 1962, 1968, 1998, 2005, 2015, 2017, 2018 Öğretim Programlarına yönelik bilgiler yer almaktadır. Ek olarak, 1926 Öğretim Programındaki değişikliklerin daha iyi anlaşılabilmesi adına 1924 programına da yer verilmiştir.

2.3.1. 1924 programı

Savaştan çıkmış bir ülkenin zor koşullar altında, güncel ihtiyaçlara ağırlık verecek şekilde oluşturduğu ilk programdır. Bu yılda çıkarılan Öğretimde Birlik Yasası yani (Tevhid-i Tedrisat) ile tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır ve programlar üzerinde büyük değişikliklere gidilmiştir. Varış (1988) öğretim programlarındaki bu

değişikliklerin eğitim felsefesi olarak batıya dönüş nedeniyle laiklik, bilimin ön plana alınması ve ulusal birlik görüşlerinin oluşturduğunu düşünmektedir. Program öğrencilere verdiği iş eğitimi dersleriyle toplumsal yaşama katkı sunmasını amaçlarken, öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını da göz önüne alarak onları 20. yüzyılın gereklerine hazırlamayı hedeflemektedir.

Öğretim programı içerisinde yer alan değerler eğitim, yurttaşlık bilgisi ve tarih bilgisi yeni cumhuriyetin değerlerine göre uyarlanmış ve ders içeriklerinde yakın tarihte olan bitenlere ağırlık verilmiştir (Şahin, 2009). 1924 programının özünü öğrencilerin günlük yaşamda ihtiyaç duydukları veya karşılaştıkları hemen her türlü bilgiyi (sağlık, çevre, tarım, ahlak gibi) vermesi oluşturmuştur. Cumhuriyet döneminden itibaren ders çeşitli değişiklik ve yenilemelerle genişlemeye devam edilmiştir.

2.3.2. 1926 programı

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte oluşturulmaya çalışılan yeni toplumun, yeni siyasal yapının hedefleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu yılın ilkokul programlarının en önemli özelliği toplu öğretim sistemine geçilmesidir. Bu tarihler John Dewey ülkemize gelmiş ve programın hayat bilgisi, toplu tedris ve iş okulu olarak düzenlenmesini sağlayan raporunu yayınlamıştır. Program öğrencilere verdiği iş eğitimi dersleriyle toplumsal yaşama katkı sunmasını amaçlarken, öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını da göz önüne alarak onları 20. yüzyılın gereklerine hazırlamayı hedeflemektedir.

Bu gün de kullandığımız toplu eğitim yöntemi o dönemde zamanına göre oldukça çağdaş bir uygulamaydı. Bu program derslerin doğayla iç içe yapılmasını istemiş, uygulamalı olarak yapılan sanat ve el işi derslerine özellikle ağırlık vermiş ve önemsemiştir (Şahin, 2009). Bu program yakından uzağa prensibiyle kurgulanmış ve uygulamalarda çevrenin dikkate alınmasını istemiştir.

1926 Programı'nda hayat bilgisi dersinin hayatla ilişkisi vurgulanmış ve çocukları birer birey olarak yetiştirmenin önemi üzerinde durulmuştur (Güven, 2010). Bu yılda ilköğretim kademesiyle ilgili alınan en önemli karar ise, öğretim faaliyetlerini destekleyecek Talim ve Terbiye Dairesi'nin kurulmasıdır (Gürkan ve Gökçe, 1999).

2.3.3. 1936 programı

Bu döneme kadar ekonomik, sosyal ve siyasal pek çok sorunla mücadele etmiş genç cumhuriyetin bu süreçte de pek çok probleme çözüm üretmeye çalışması eğitimde yankılarını bulmuştur. 1936 programı, eğitimi daha geniş halk kitlelerine yayma ve daha üst düzey tahsil yapma imkânı olmayanları meslek sahibi kılma gereksiniminden doğmuştur. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin genel ilkeleri belirlenmiştir. İlkokulda iki devreli sisteme devam edilmiş; ilk iki yıl birinci devre, son üç yıl ikinci devre kabul edilmiştir (Güven, 2010).

Bu müfredatta öğrencileri ezbercilikten kurtarmak, canlı olaylar ve durumlar üzerinden gözlem yaparak muhakeme güçlerini artırmak ve bunların sayesinde ulusal sorunlar ve sosyal meselelerle ilgilenmelerini amaç edinildiği belirtilmiştir (Şahin, 2009). İlkokul müfredatını genel amaçlarına bakıldığında da “ cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, devrimi ve laik yurttaş yetiştirmek” kazanımlarıyla yeni Türk Devleti’ni ve Milletini benimseyecek yurttaşlar yetiştirmeyi amaçladığı gözlemlenmektedir. Toplu öğretim, tüm program gibi hayat bilgisi programında da yöntem olarak belirlenmiş ama üçüncü sınıfın sonlarına doğru dördüncü sınıfa olduğu gibi disiplinlere ayırma yoluna gidilmiştir.

2.3.4. 1948 programı

Bu programdan önce 1936 programı şehirlerde uygulanıyordu, köy mekteplerinde ise Köy Mektepler Müfredatı uygulanıyordu. 1948 programı ile bu programlar tekrar düzenlendi ve tek bir çatı altında toplandı. Bu programla tüm ülkeyi kapsayıcı bir uygulama alanı belirlenmiş ve çevresel koşullar da buna göre planlanmıştır (Bektaş, 2009).

1948 programının hedefi ise öğrenciyi toplumsal, kişisel ve ekonomik hayat başlıkları altında bütünlüklü bir şekilde gelişimini sağlamaktı. Bu müfredat temeline bilgi öğretimini yerleştirmiştir (Şahin, 2009). Milli eğitimin amaçları genel dört başlık altında toplanmıştır: toplumsal bakımdan, kişisel bakımdan, insanlık münasebetleri bakımından, ekonomik hayat bakımından (üretim olarak).

Toplumsal kısmında milli değerlerin öğretimi, kişisel kısımda pratik hayat becerileri, insanlık münasebetleri kısmında ortak çalışmalar, ekonomik kısımda ise çalışmanın

erdemleri konuları ele alınmıştır. Milli kültürü aşlamak 1948 ilkokul müfredatının temel görevlerinden biri olarak tanımlanmış ve program bu yönde değişikliklerle zenginleştirilmiştir (Şahin, 2009).

2.3.5. 1962 taslak programı

1962 programında hayat bilgisi dersinin genel hedeflerine, tersin tanımına, derse dair direktiflere, ünitelere ve ünitelerin altında sırlanmış olan özel hedeflere yer verilmiştir. Dersin genel hedefleri çocuğun yaşadığı doğal, sosyal ve ekonomik çevreyi kavramasını sağlamak, bulunduğu coğrafi konumu iyi algılamasına yardımcı olmak, önemli tarihi olayların öğretilmesi ve doğru anlaşılmasına çalışılması, doğanın güzelliğine dikkat çekmek, Yurt ve Millet sevgisi olarak sıralanmıştır. Hayat bilgisi dersi Tabiat bilgisi, tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerin ilk devredeki temeli ve ilk üç sınıf yaş grubuna uygun hali olarak aktarılmıştır (MEB, 1962).

2.3.6. 1968 programı

1968 programı büyük bir hazırlık ve uygulama çalışmasının ürünüdür. Program hazırlandıktan sonra yaklaşık 6-7 yıl uygunluğu pilot uygulamalarla test edilip değerlendirilmiş ve gerekli değişikliklerle yürürlüğe girmiştir. Program içeriğinde Milli Eğitim'in genel hedeflerinin yanında ilköğretimin ve ilkokulun genel hedeflerine de ayrı ayrı yer verilmiş olması bu programı diğer programlardan ayırmaktadır.

Programda, programın uygulanmasına yönelik bilgilere, uygulamayı kolaylaştırmak için öğretim örnek öğretim yöntem ve tekniklere derslerin hedefleri ve amaçları konusunda yer verilmiştir. Ayrıca program içeriğinde amaçlar bir hiyerarşi içerisinde işlenmiştir. Bu programla beraber toplulaştırma anlayışı sadece 1, 2 ve 3. Sınıflarda değil 4. Ve 5. sınıflarda da uygulanmaya başlamıştır.

Bu anlayış kapsamında tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi: sosyal bilgiler, tabiat bilgisi ve tarım dersleri: fen ve tabiat bilgileri olmuştur (MEB, 1968). Program Hayat Bilgisi dersini bir gözlem, gündelik yaşam ve deney dersi olarak tanımlamıştır. Bundan dolayı bu ders öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmelerini temel almıştır (Şahin, 2009).

1968 programının felsefe olarak yapılandırmacı görüşü benimsediği yorumu yapılabilir. Programda yer alan tüm hedefler öğrenciye göre düzenlenmiştir (Şahin, 2009).

2.3.7. 1998 programı

MEB tarafından 7 bölge, 23 ilden seçilen 208 okulda 1994 yılında başlatılan “Milli Eğitim Geliştirme Projesi” kapsamında yürütülen pilot uygulama sonucunda 1998 programı yürürlüğe girmiştir (MEB, 1998). Bu Hayat Bilgisi Öğretim Programının en önemli tarafı çağdaş program geliştirme ilkelerine göre hazırlanmış olmasıdır. Bu program davranışçı yaklaşım çerçevesinde niteliğinde hazırlanmıştır, dolayısıyla kazanımlar yurt içerisindeki tüm öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek genel maddeler şeklinde belirlenmiştir (Şahin, 2009). Programın içeriğine derslere ilişkin genel amaçların yanı sıra, ders içeriklerine ilişkin özel akademik ve davranışsal amaçlara da yer verilmiştir (Vural, 2002).

2.3.8. 2005 programı

Program dönemin ihtiyaçları doğrultusunda; Türkiye Cumhuriyeti’ni ileriye taşıyacak, çağdaş gelişmeleri takip edebilecek, AB normlarına ve eğitim anlayışına uygun, ülkenin mevcut eğitim girdilerini, başarılı ve başarısız noktaların değerlendirilmesi ve çıkan sonuçların referans alınmasıyla oluşturulmuştur (Şahin, 2009). Programda tüm çocuklarının öğrenme süreçlerinin özgün olduğu, öğrenmeyi öğrenmeleri gerektiği, çevre etkileşimi ve yaşamsal tecrübelerle önem verilmesi gerektiği gibi noktalar vurgulanmıştır. 2005 Hayat Bilgisi Öğretim Programının genel amaçları, hayat bilgisi dersine ayrılan zamanın önemli bir bölümünün öğrencilerin kendi kendilerine öğrenme faaliyetlerine ayrılacağı ve öğretmenlerin öğrencilere konuyu etkinlikler aracılığıyla kavratacağı bir ders planı oluşturarak;

- Öğrenirken eğlenen,
- Kendisini, toplumu ve doğayı tanıyan ve saygı duyan,
- Kendini ve doğayı tanıyan, koruyan ve geliştirmek için çabalayan,

- Gündelik yaşamında gerekli bilgi ve beceriye sahip, problem çözme becerisine sahip ve içinde bulunduğumuz zamanın gerekliliklerine ve ihtiyaçlarına yönelik donanıma sahip,
- Değişikliklere kolay uyum sağlayabilen, gerekli esnekliği gösterebilen,
- Hayattan ve yaptığı işten keyif alan mutlu bireyler yetiştirmektir.

2.3.9. 2009 programı

2005 Programında yapılan küçük değişikliklerle 2009 Hayat Bilgisi Öğretim Programı oluşturulmuştur. Programın genel amaçları Atatürk ilke ve inkılaplarına saygılı, fiziksel ve ruhsal olarak dengeli ve sağlıklı gelişmiş, kendini gerçekleştirmiş, milletine faydalı bireyler yetiştirmek olarak sıralanmıştır. Program Hayat Bilgisi ders kazanımlarını, kazanımların atında sıralandığı temalarla birlikte öğretim tekniklerine ait bilgileri ve değerlendirme süreçlerini içerir.

2.3.10. 2015 programı

Bilimsel ve teknolojik alanda hiç görülmediği kadar hızla ilerlerken dönemin eğitim programının da bu ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte olması gerekmektedir. 2015 Hayat Bilgisi Öğretim Programı'nın bu amaçla; temel yaşam becerilerine sahip, kendini tanıyan, sağlıklı ve güvenli bir yaşam süren, doğaya ve çevreye duyarlı, araştıran, öz güveni yüksek, çevresi ve kendisiyle barışık, millî ve manevi değerleri içselleştirmiş bireyler yetiştirmektir.

2.3.11. 2017 taslak programı

Program 2017 yılında taslak olarak yayınlanmış ve 2018 programının temellerini oluşturmuştur. Programın felsefesini, elde ettiği bilgileri anlayarak bunlardan yeni bilgiler üreten, sadece bilginin doğrudan alıcısı konumunda olmayan, bilgiyi kullanarak üretim sürecinde aktif rol oynayan bireyler yetiştirmek olarak belirlemiştir. Çocuğun ulaştığı bilgiyi yapılandırıp, öğrenme ihtiyacını doğrudan alıcı konumda olarak sağlamak yerine

öğrenme sürecinin sorumluluğunu alması, öğretmenin de bir öğretici değil, bilgiye ulaşmada bir rehber konumda olması bu programın amaçları arasındadır.

Öğrenme faaliyetlerinde bağlamın önemine vurgu yapılmış, yaparak yaşayarak öğrenilmeyen davranışların çocukların hazırbulunmuşluklarına hitap etmiyorsa kalıcılığı yakalamayacağına vurgu yapılmıştır. Bilginin elde edilmesinde bireysel farklılıklara vurgu yapılmış, öğrenmenin bilişsel ve sosyal bir süreç olduğu belirtilmiştir.

2.3.12. 2018 programı

2015 programıyla birlikte yaygınlaşmaya başlayan değerler eğitimi kapsamında ele alınan değerler; adalet, bilimsellik, çalışkanlık, merhamet, misafirperverlik, özgüven, paylaşma, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımlaşma gibi değerleri içerisine almıştır (MEB, 2015). Bu çalışmalar 2018 programında da genişletilerek ele alınmış, ders içerikleri, kazanım ve ders planlarında yer etmiştir (Öztürk & Özkan, 2018).

2018 yılında yayınlanan yeni öğretim programıyla birlikte artık, program değerler ve yeterlilikler kısımlarını da içermeye başlamıştır. Böylece hayat bilgisi dersinin öğretiminde değer ve beceri öğretiminin ön planda tutulduğu bir döneme girilmiştir.

2.4. Çocuk hakları ve hayat bilgisi dersi

Hayat bilgisi dersi, öğrenciye okulda, sokakta, evinde toplumsal yaşama ve gündelik hayata yönelik en temel bilgileri vermesi bakımından çocuk haklarının öğretilmesi ve uygulama alanlarının gösterilebilmesi bakımından kapsayıcı niteliktedir. Çünkü çocuk hakları çocuğun kendisine yönelik öz saygısını kazanmasından en büyük toplumsal birim olan ülkesinde kendisini bir özne olarak hissetmesine kadar her türlü hakkını kapsar. Öğretim Programları bir eğitim sisteminin kapsayıcılığını belirleyen en temel kaynaktır. Öğretim Programı bir dersin sonunda öğrencinin hangi hedef davranışı kazanmasını beklediğimizi, bu davranış değişikliğini sağlayabilmek için uygulanacak ve bazı değişkenlere göre şekillenmiş içeriği, konuya uygun kullanılacak yöntemleri, gerekli materyalleri ve değerlendirme aşamasında kullanılacak çeşitli ölçeklerle beraber alternatif yöntemleri de kapsayan her türlü gerekli eğitim- öğretim materyalini kapsar

(Varış, 1996 ve Gözütok, 2003). Bu nedenle Hayat bilgisi ders kazanımlarının ÇHS’de yer alan maddelere ne kadar uygun olduğu ve Çocuk haklarını nasıl ele aldığı programları haklar bağlamında ele aldığımızda önemli bir yerde durmaktadır.

Araştırmanın temel amacı, Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından günümüze kadar uygulanan Hayat Bilgisi Öğretim Programı kazanımlarının (ya da kazanım yerine kullanılan ifadelerinin) çocuk haklarını gözetmesi bakımından incelenmesidir. Bunun için 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2015 ve 2018 hayat bilgisi ders programları incelenmiştir. Programın hayat bilgisi ders kazanımlarının çocuk haklarını içerip içermediğine; içeriyorsa olumlu ya da olumsuzluk durumuna bakılmıştır.

Günlük hayatımızın hemen her yerinde karşılaştığımız yoğun hak ihlallerinin yanına; çocukların aile içinde yaşadıkları hak ihlalleri ve öğretmen yetiştirme sürecinde öğretmene çocuk haklarının yeterince benimsetilememesinden doğan, öğretmenden kaynaklanan hak ihlallerini de ekleyebiliriz. Sahip olduğu hakları bilme, uygun yerlerde kullanabilme ve tehdit durumunda savunabilme bilincinin kazandırılması küçük yaşlardan başlanması gereken bir eğitimidir ve bunun en iyi yolu da okullardır (Uluç, 2008). Çocuklarla okul öncesi dönemden başlayarak bu konuda düzeylerine uygun eğitimler verilmeli ve onların bu aktivitelerde katılımcı rol üstlenmesi sağlanmalıdır. Fakat bu alanlarda gerekli eğitimin programlanıp, materyallerinin hazırlanıp, nasıl uygulanacağına karar verilmesiyle ilgili saha çalışmalarının yürütülmesi gerekmektedir. Fakat yürütülen eğitimlerde yürütücünün ve kurumun çocuk hakları konusunda farkındalık düzeyi önemlidir. Powell ve Smith’in (2009) okul faaliyetlerinde çocukların ne düzeyde katılımcı tutum sergiledikleri araştırdıkları bir çalışmada, bazı durumlarda bizzat atölyenin yürütücüsünün tutumu bazı durumlarda ise eğitim kurumunda var olan prosedürler nedeniyle, atölyeye katılmaya istekli çocukların dahi kendilerini geri planda tuttuğu gözlemlenmiştir. Ebeveynlerin tutumunun da çocuk katılımını etkilemektedir. Dinç’in (2015) okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden öğrencilerin ebeveynleriyle yürütmüş olduğu çalışmaya göre de ebeveynlerin, çocuk hakları konusunda yeterince bilgiye sahip olunmadığı, bu konuda eğitime ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir.

Bir dersin programı hazırlanırken kazanımlarının oluşturulması son derece önemlidir. Kazanımlar programların özünü oluşturur, dersin kazanımları programın içeriğini anlamamıza yardımcı olur. Bu çalışmada da Cumhuriyet’ten günümüze Hayat Bilgisi

Öğretim Programlarının kazanımları incelenmiş ve programların çocuk haklarını ne düzeyde kapsadığı, yıldan yıla bir değişim olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır.

2.5. Çocuk haklarına yönelik yürütülen çalışmalar

Bu bölümde çocuk hakları alanında yurt içinde ve yurt dışında yürütülen çalışmalara yer verilmiştir.

2.5.2. Ulusal çalışmalar

Yavuz ve Mızrak'ın (2016) mülteci çocukların okullarda eğitim hakkının ne kadar korunduğu ve desteklendiğini araştırdıkları bir çalışma yapmışlardır. Suriyeli mülteci çocuklara yönelik eğitim desteği ve okul yapımı gibi olumlu durumların yanında, okula devam ve mezuniyet sonrası olanaklara dair çeşitli problemler yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu problemleri iki temel sorun altında toplanmışlardır. Bu problemlerin sebeplerini ise iki başlık altında toparlamışlardır: ailenin içerisinde bulunduğu ekonomik koşulların öğrenciyi eğitim hakkından mahrum edebilmesi ve öğrencilere verilen diplomanın bir geçerliliğinin olmaması.

Dinç (2015) tarafından Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışan ve tam gün eğitim yapan anaokulları, 20 sınıfta, 15 anne ve 5 babanın gönüllü olarak katıldığı bir çalışmada çocuk haklarının yaparak yaşayarak öğrenilmesi noktasında ailenin sunduğu fırsatlar görüşme yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre ebeveynlerin görüş ifade etme, seçme ve karar verme, belirli sınırlar çerçevesinde istediklerini yapabilme haklarını savundukları ama genel hatlarıyla çocuk hakları konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları saptanmıştır.

Çobaner (2015) tarafında medyada mülteci çocukların nasıl lanse edildiğini tespit etmeye yönelik yapılan bir çalışma yapılmıştır. Yayınlar ÇHS'nin en temel hakları olan hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma hakları gözetilerek değerlendirildiğinde; çocukların hayatlarını tehdit eden durumlara karşı korunmasız oldukları, eğitim hizmetlerinden yeterli düzeyde faydalanamadıkları, sağlık kuruluşlarına ve sosyal hizmetlere ulaşırken çeşitli

sıkıntılar yaşadıkları ama bunların medya tarafında yeterince duyurulmadığı; çocukların genel olarak mağdur konumda ve olumsuz durumlar içinde lanse edildiği ve seslerini duyurmaları için alan açılmadığı tespit edilmiştir.

Işıkçı'nın (2015) Malatya ilinde bulunan lise öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin görüşlerinin alındığı bir çalışmada, öğrencilere ÇHS'nin altı temel teması verilmiştir. Bunlar; yaşama, barınma, beslenme, sağlık ve güvenlik, değer görme hakkıdır. Öğrencilerden görüşleri kompozisyon yoluyla toplanmıştır. Bu alanda öğrenciler en çok yaşam hakkına dair görüşlerini ve taleplerini dile getirmişlerdir. Öğrencilerin özel olarak okullarda ettiklerinin ise değer görme ve özel de iyi muamele ve katılım olduğu çalışmaya göre söylenebilir.

Uçuş ve Şahin (2012) tarafından çocuk haklarına yönelik okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşlerinin araştırıldığı bir çalışma yapılmıştır. Genel olarak eğitim yöneticilerinin ve öğretmenlerin, çocuk hakları konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olmadığı, çocuk haklarını anlatmaya ya da uygulamaya yönelik herhangi bir etkinlik, aktiviteye yer vermedikleri, yalnızca programda yer alan kazanımları sırası geldikçe uyguladıkları ve öğrencilerle paylaştıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Kaya (2011) tarafından Afyon Kocatepe Üniversitesinde yapılan, öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin görüşlerinin değerlendirildiği çalışmada öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun ÇHS'yi okumadıkları, çocuk hakları konusunda sıklıkla yaşama hakkına değindikleri, katılım hakkından ise hiç bahsetmedikleri sonucuna varılmıştır.

Nayır ve Kepenekçi'nin (2011) ilköğretim kitaplarını çocuk haklarına göre değerlendirdiği çalışmada 1., 2., 3., 4. Ve 5. sınıf Türkçe kitaplarının 6., 7. ve 8. sınıf Türkçe kitaplarına göre daha fazla çocuk haklarına yönelik ifadeler içerdiği görülmüştür.

2.5.1. Uluslararası çalışmalar

Koran (2015) tarafından KKTC'de yürütülen öğretmenlere yönelik yürütülen bir çalışmada, öncelikle öğretmenlere bir çocuk hakları eğitimi verilmiştir. Yapılan analizler sonucunda öğretmenlerin büyük çoğunluğunun aldıkları eğitimin sınıf atmosferlerinde fark yaratacağını söyledikleri gözlemlenmiştir, eğitim sonrası alınan dönütlere göre ise

öğretmenlerin çoğunun çocuklara yönelik tutumlarında büyük değişiklik yaşandığı tespit edilmiştir.

Boushel (2014) tarafından İngiltere’de yürütülen bir çalışmada çocuk bakım hizmetlerini sunan profesyonellerin çocuk haklarını nasıl algıladıklarını ve onların anlayışlarını pratiğe yansıtacak şekilde nasıl yorumladıklarını betimlemeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda 3 farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlar; bazı profesyonellerin çocuk haklarını tam olarak destekledikleri, bazılarının bir kısmına katıldığı, bazılarının ise korumacı bir tutum sergilediği yönündedir (Boushel, 2014).

Chiu (2014) tarafından Taiwan’da çocuk bakım evlerindeki çocuk haklarının durumunu incelemeye yönelik yapılan bir çalışmada çocukların temel hayatta kalma ihtiyaçlarının karşılandığı fakat sıkı ve rutin bir şekilde cezai yaptırıma maruz kaldıklarını göstermektedir.

Howe ve Covell’in (2010) tarafından İngiltere’de çocuk haklarının öğretimi ve uygulanması kısmında öğretmen ve diğer öğreticilerin, bu hakların kötüye kullanımına ilişkin rolünün araştırıldığı bir çalışmada, hak ve sorumluluğun birbirinin ardılı yani birbirine bağlı kavramlar olsalar da, çoğunlukla sorumluluk kelimesine vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir.

Goodburn (2009) tarafından Çin’de köyden kente göç eden ailelerin eğitim hakkına ulaşım imkânlarını incelemeye yönelik yapılan bir çalışmada, göçmen çocukların eğitim hakkı genel olarak aile desteği eksikliği, eğitim olanaklarının yetersizliği, eğitim bütçe kısıtlamaları, yerel alanda karşılaşılan engeller vs. ile karşı karşıyadır. Bunların sebebi olarak da; şehirdeki göçmen çocuklarına yönelik yetersiz güvenlik önlemlerinin, nüfus kayıt sisteminin düzensizliği, eğitimde finansal yatırım eksikliği, kentsel ve kırsal ekonomik kalkınma kısıtlamaları, sosyal desteğin zayıf olması olarak gösteriliyor.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada betimsel tarama modellerinden tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Betimsel tarama modellerinden tarihsel araştırma yöntemi, gündelik ya da gelecekteki olayların geçmişle ilişkilerini, nedenlerini, etki eden etkenleri ve gözlenen eğilimleri tespit etmek için yapılan sistematik veri toplamaya ve bunları değerlendirmeye dayanmaktadır (Gay, 1996).

Araştırmada cumhuriyetten günümüze hayat bilgisi dersi öğretim programları incelendiği için çalışmanın deseni tarama modellerinden tarihsel araştırma olarak belirlenmiştir. Bu yöntem geçmişte var olan durumu incelemek ve değerlendirmek için seçilmiştir. Yöntem geçmişte üretilmiş kaynakları sorgulamak, anlamak ve yorumlamak amacıyla eleştirel bir gözle değerlendirme yapma ve bunu raporlama sürecini kapsar (Kaptan, 2000).

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geliştirilmiş olan 1924, 1930, 1936, 1948, 1962, 1968, 1998, 2005, 2009, 2015, 2017, 2018 ilkökul hayat bilgisi dersi öğretim programları oluşturmaktadır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesinde durum yakın ve erişilmesi kolay belirlenir. Bu yöntem sayesinde araştırma daha hızlı ilerler. Bu yöntemin maliyeti görece diğer yöntemlere göre daha düşüktür (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Çalışmada kolay ulaşılabilir durum örneklemesinin kullanılmasının neden, çalışmada geçen tarihsel kaynakların tamamı yerine incelenenlere ulaşımın daha kolay ve pratik olmasıdır. Araştırmanın örneklemini ise tarama sonucunda ulaşılabilen 1936, 1948, 1968, 1998, 2009, 2015 ve 2018 Hayat Bilgisi Öğretim Programlarında yer alan kazanımlar oluşturmaktadır.

3.3. Verileri Toplama Araçları ve Toplama Süreçleri

Verilerin toplanması ve analizinde doküman incelemesinden yararlanılmıştır. 1936, 1968 ve 1998 programlarına alanında uzman kişilerce yapılan tarama sonucunda ulaşılmıştır. 1948 programı güvenilir bir siteden orijinal basımı satın alınarak ulaşılmıştır. 2009, 2015 ve 2018 programlarına ise TTK (Talim Terbiye Kurulu) sitesinden alınmıştır. Verilerin tümüne 2018 yılı içerisinde ulaşılmıştır.

Tablo 2

Verilere İlişkin Bilgiler

Verinin Adı	Kaç Sayfa	Nereden ulaşıldı
1936 Hayat Bilgisi Programı	22 sayfa	Alan uzmanı yardımıyla bir kütüphaneden temin edilmiştir.
1948 Hayat Bilgisi Programı	44 sayfa	www.nadirkitap.com internet sitesinden temin edilmiştir.
1968 Hayat Bilgisi Programı	26 sayfa	Alan uzmanı yardımıyla bir kütüphaneden temin edilmiştir.
1998 Hayat Bilgisi Programı	44 sayfa	Alan uzmanı yardımıyla bir kütüphaneden elde edilmiştir.
2009 Hayat Bilgisi Programı	209 sayfa	Talim ve Terbiye Kurulu'nun sitesinden temin edilmiştir.
2015 Hayat Bilgisi Programı	25 sayfa	Talim ve Terbiye Kurulu'nun sitesinden temin edilmiştir.
2018 Hayat Bilgisi Programı	30 sayfa	Talim ve Terbiye Kurulu'nun sitesinden temin edilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde, verilerin toplam 400 Sayfadan oluştuğu görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise 1 kitap, 1 dosya ve 3 Word dosyasının incelenmiştir. 1926 programına ulaşılamadığı için bu program değerlendirilememiştir. Ulaşılamama sebebi programın internette veya kütüphanede bir sürümünün olmaması, bulunan kopyaların da Latin alfabesi ile yazılmamış olmasıdır. Ele alınmayan diğer programların ise asıl programların birer düzenlemesi niteliğinde olduğu görülmüş ve taslak programlar asıl programların değerlendirilmesini kolaylaştırmak için literatür kısmında ele alınmış fakat değerlendirme kısmında bu programların da kullanılmaması tercih edilmiştir. 2015 ve 2018 programları da birbirlerine çok yakın programlar olmalarına rağmen 2018 programı halen kullandığımız program olması sebebiyle önemli görülmüş ve araştırmaya dâhil edilmiştir.

Bu aşamada Yıldırım ve Şimşek (2005) tarafından belirtilen beş basamak izlenmiştir:

Dokümanlara ulaşma basamağında, örnekleme yer alan programlara ulaşabilmek için kapsamlı bir tarama süreci gerçekleştirilmiştir. Yapılan tarama sonucunda çalışmanın ana dokümanlarını oluşturan cumhuriyetten günümüze yayınlanmış hayat bilgisi ders programlarına ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan programlar aşağıda sıralanmıştır:

Hayat Bilgisi Ders Programları

- 1936 İlkokul Programı
- 1948 İlk Okul Programı
- 1968 İlkokul Programı
- 1998 İlköğretim Programı
- 2009 İlköğretim Programı
- 2015 İlkokul Programı
- 2018 İlkokul Programı

Dokümanı anlama basamağında ise öncelikle toplanan dokümanlar yani ulaşılan tüm programlar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu aşamada söz konusu programların incelendiği farklı çalışmalara da ulaşılmış ve bu çalışmalar ayrıntılı bir şekilde okunmuştur (Uluç, 2008; Yalçın, 2016; Nalçacı, 2011; Yalçın, 2018). Bütün bu incelemelerden sonra programlar birimlere ayrılmış ve kazanımların incelenmesinin araştırmanın amacına daha uygun olacağı görüşüne varılmıştır.

Özgünlüğü (orijinalliği) kontrol etme basamağında, verilenin ilk kaynaklarından alınmasına yani programların asıl baskılarından alınmasına, bulunamıyorsa aslıyla birebir eşleşen kaynakların aranmasına özen gösterilmiştir. Doküman analizinde kullanılan form ise Uluç'un (EK 1, 2008) hazırlamış olduğu formdan yazılı izni alınarak kullanılmıştır.

Dokümanları anlama aşamasında, programlar yıllara göre sıralanmış ve o şekilde ele alınmıştır. Elde edilen dokümanlar incelenmiş ve çözümlenmiştir. Bunun sonucunda tüm programlarda kazanımla ortak payda olarak saptanmış ve kazanımların incelenmesine karar verilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi basamağında ise nitel veri analizi yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde veriler önceden belirlenen tema ya da kavramlara dayalı olarak değerlendirilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Araştırmada, literatür taraması sonucunda ulaşılan tüm programların kazanımları, araştırmacı tarafından hazırlanan bir form temel alınarak incelenmiştir. Bu form hazırlanırken, UNICEF'in resmi internet sitesinden ulaşılan Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Uluç'un (2008) ilköğretim programlarında, çocuk haklarına nasıl yer verildiğini betimlemeyi amaçladığı araştırmasında oluşturmuş olduğu kategorilerden yararlanılmıştır. Hazırlanan form için Sınıf Öğretmenliği ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği alan uzmanlarından uzman görüşü alınmıştır ve forma son hali verilmiştir. Hazırlanan bu form "Çocuk Hakları Değerlendirme Formu" (Ek 2) şeklinde isimlendirilmiştir. Çocuk Hakları Değerlendirme Formu 4 kategori ve bu kategoriler altında yer alan özet maddelerden oluşmaktadır. Kategoriler, yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkından oluşmaktadır. Bu maddelerden özet ifadeler belirlenirken, maddelerin temelde ifade etmek istediklerine yer verilmeye dikkat edilmiştir. Aşağıda maddelerin nasıl ele alındığına yönelik her kategoriden birer örnek sıralanmıştır:

Yaşam Hakkı kategorisinde yer alan;

Madde 6: 1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.” Maddesi (ÇHS, 2004),

“Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması” şeklinde özetlenmiştir.

Gelişme Hakkı kategorisi içerisinde yer alan;

Madde 4: Taraf Devletler, bu Sözleşme’de tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar.” Maddesi (ÇHS, 2004),

“Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme” şeklinde özetlenmiştir.

Korunma Hakkı kategorisi içerisinde yer alan;

Madde 2 1- Taraf Devletler, bu Sözleşme’de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

2- Taraf Devletler, çocuğun ana–babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tâbi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemi alırlar.” Maddesi (ÇHS, 2004),

“Madde 2: Ayrımcılık yasağı” şeklinde özetlenmiştir.

Katılım Hakkı kategorisinde yer alan;

Madde 3 1- Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

2- Taraf Devletler, çocuğun ana–babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.

3- Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.” Maddesi özetlenerek (ÇHS, 2004),

“Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)” şeklinde özetlenmiştir.

İncelenen kazanımlarda söz konusu kategoriye ilişkin maddelerin yer alıp almadığı kaydedilerek yüzde ve frekans değerleri hesaplanmıştır. Örneğin 1936 Hayat Bilgisi programında yer alan 13 numaralı kazanım “evde oyun: Oyunlarımız, evde oyuncaklarımızla nasıl oynarız?” maddesi madde Yaşama Hakkı kategorisinden “Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.”nı gözettiği için bu kapsamda değerlendirilmiştir. 2018 yılı Hayat Bilgisi programında yer alan “HB.1.1.1. Sınıf içi tanışma etkinliğine katılır. Kendini tanıtarak öğretmenleriyle ve arkadaşlarıyla tanışır.” Kazanımı çocuğa kendini özgürce tanıtmaya ve sınıf ortamında var olma imkânı tanıdığı için Korunma Hakkı kategorisinden “Madde 2: Ayrımcılık yasağı” ile özdeşleştirilmiştir. 2015 Hayat Bilgisi programında yer alan “1.1.6. Sınıf içi kural/kuralları belirleme sürecine katılır ve kurallara uyar.” Kazanımı çocuğun sınıf kuralları belirlemesine alan açtığı için Katılım Hakkı kategorisinden “Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı” ile örtüşmektedir. 2009 programında yer alan “B.3.7.Aile büyüklerinden hayatta olanların çocukluğunu araştırır.” Kazanımı çocuğun içine doğduğu kültürel çevreyi ve sosyolojik yapıyı tanıyıp, kabullenip, anlamasına teşvik ettiği için Gelişme Hakkı kategorisinden “Madde 8: Kimliğinin korunması” ile eşleşir.

Veriyi kullanma basamağında araştırmanın güvenilirlik değerini belirlemek amacıyla 2018 programı ve Çocuk Hakları Değerlendirme Formu bir uzmana gönderilmiş ve incelemesi istenmiştir. Uzmanın bağımsız bir şekilde oluşturduğu veriler ve araştırma sonuçları karşılaştırılmış Miles ve Huberman’ın (1994) geliştirdiği güvenilirlik formülü ile hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda güvenilirlik katsayısı %80 olarak tespit edilmiştir. Miles ve Huberman’a (1994) göre de içsel tutarlılığın %80 ve üzerinde olması güvenilirlik şartını karşılamaktadır. Hesaplama yapılırken aynı kazanım için aynı Form maddesinin tercih edilip edilmediğine dikkat edilmiştir.

Dokümanlar yani Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programları tamamen açık kaynaklardan veriler ulaşılarak elde edilmiştir. Değerlendirme Formuna yönelik gerekli izinler de yazılı yoldan sağlanmıştır.

Kazanımlar Sözleşme maddeleriyle eşleştirilirken çeşitli kodlar kullanılmıştır. Örneğin; “katılır” kodunun geçtiği kazanımlar eğer içeriğinde aksi belirtilmiyorsa doğrudan Katılım

kategorisinde değerlendirilmiştir, “farklılıklara saygı” kodunun geçtiği kazanımlar Korunum Hakkı kategorisinde değerlendirilmiştir, “sağlık” kodunun geçtiği kazanımlar ise Yaşama Hakkı kategorisine alınmıştır, “aile” kodu geçenler Gelişme Hakkı kategorisi içerisinde yer almıştır. Kodlar HS maddelerinden faydalanılarak ve uzmanlara danışılarak belirlenmiştir. Kodların yer aldığı kazanımların her biri için forma 1 sayısı konulmuştur. Kazanımlar sınıf düzeyleri ve yıllara ayrılmış şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca kazanımların eğer varsa açıklamaları da dikkate alınmış, kazanımın tam olarak ne ifade ettiği incelenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde cumhuriyetten günümüze Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının Unicef tarafından yayınlanan Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) dikkate alınarak hazırlanan form (Ek 2) aracılığı ile incelenmiş ve bunun sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgulara ait tablolar içerisinde yalnızca eşleşen madde ve kazanıma yer verilmiş, tüm tabloların ilgili ek kısmında verilmiştir.

4.1.1936 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi

1936 ilkokul Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programının hedefi ilk üç sınıf talebelerinin tabii, beyti, iktisadi ve içtimai hayatın kavranması, çocuğun yaşadığı çevreyi tetkiki, önemli tarihi vakaları kavratmak, tabiatı öğretmek, sevdirmek, Yurt ve Millet sevgisi aşılacak olarak özetlenmiştir. Programda birinci sınıflarda 30, 2. Sınıflarda 33 ve 3. Sınıflarda 31 olmak üzere toplam 94 kazanım bulunmaktadır.

Tablo 3.

1936 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri

KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
YAŞAMA HAKKI	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	3	3,19	2	2,12	0	0	5	5,31
	Eşleşen kazanım kodları*	13, 14, 15		8, 27				5	5,31
	Toplam	3	3,19	2,12				5	5,31

*Eşleşen kazanım kodları, programda sınıf düzeylerine göre verilmiş kazanım numaralarıdır. Kazanımlara ait yüzdeler eşleşen maddeler toplam kazanıma oranlanarak elde edilmiştir. (Ek 3)

1936 programı incelendiğinde, formda ele alından gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkının yönelik herhangi bir kazanımda yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır. Programlarda yalnızca yaşama hakkına 1. ve 2. Sınıf düzeyinde oldukça 94 kazanımdan 5'inde düşük bir oranda (%5,31) yer verildiği bulgusu elde edilmiştir. Bu kazanımların ise Tablo 3'te görüldüğü gibi çocuk haklarına ilişkin dinlenme, eğlenme ve boş vakitleri değerlendirme hakkına yönelik düzenlenen madde 31 olduğu göze çarpmaktadır. 3. Sınıf düzeyinde ise hiçbir kazanım hiçbir kategoriye dahil edilememiştir.

Program içerisinde yer alan birinci sınıf kazanımlarından “13_Evde oyun: Oyunlarımız, evde oyuncaklarımızla nasıl oynarız?” kazanımı oyun oynamanın da vakit geçirmenin değerli bir yolu olduğunu anlattığı için “Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı” maddesi ile örtüşmektedir. İkinci sınıf kazanımları içerisinde yer alan “8_Ailemiz ve evimiz: b) Çocuklar evde nasıl vakit geçirirler: Annelerine nasıl yardım ederler? Misafir. Evde ve bahçede muhtelif çocuk oyunları” kazanımı yine “Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı” ile örtüşmektedir.

4.2.1948 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi

1948 programı Hayat Bilgi bir gözlem, yaşam, iş ve deneyim dersi olarak tanımlanmış bunun içinde öğrencilerin bizzat eşya ve olaylarla karşı karşıya getirilmesi gerektiğini savunmuştur (MEB, 1948). Programlara 1. Sınıflarda 30, 2. Sınıflarda 31, 3. Sınıflarda 28 olmak üzere toplam 89 kazanım bulunmaktadır.

Tablo 4

1948 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri

KATEGORİLER	MADDELER	1.sınıf		2. sınıf		3. sınıf		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
YAŞAMA HAKKI	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve salgın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı					1	1,12	1	1,12
	Eşleşen kazanım kodları					24			
	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.					1	1,12	1	1,12
	Eşleşen kazanım kodları*					15			
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.			2	2,24			2	2,24
	Eşleşen kazanım kodları*			13,16					
GELİŞME HAKKI	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı			1	1,12			1	1,12
	Eşleşen kazanım kodları*			16					
KATILIM HAKKI	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı			1	1,12				1,12
	Eşleşen kazanım kodları*			25					
	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim			3	3,37			3	3,37
	Eşleşen kazanım kodları*			9, 24, 25				9	10,11

*Eşleşen kazanım kodları, programda sınıf düzeylerine göre verilmiş kazanım numaralarıdır. Kazanımlara ait yüzdeler eşleşen maddeler toplam kazanıma oranlanarak elde edilmiştir. (Ek 4)

1948 programında 4 kazanım Yaşama Hakkının kategorisinin maddeleriyle, 4 kazanım Yaşama Hakkı kategorisinin maddeleriyle, 4 kazanım ise Katılım Hakkı, 1 Gelişme Hakkı kategorisinin maddeleri olmak üzere toplam 9 kere (%10,11) kazanım saptanmıştır. 1.sınıflarından hiçbir kazanımın Sözleşmenin herhangi bir maddesiyle eşleşmediği tespit edilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde bu programda korunma hakkı kategorisiyle ilgili herhangi bir veri elde edilememiştir. Programla sağlık hizmetlerine erişim, sosyal güvenlik hizmetlerine erişim, engellilere özel hizmet gibi çocuklara yönelik çocuğun yaşam kalitesini doğrudan etkileyen kavramların dâhil olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımın da programda yer etmeye başladığı gözlemlenmiştir.

Programda yer alan ikinci sınıf kazanımları arasında yer alan “9- Artırma ve yerli malı haftası” kazanımı altında yer alan “c) Gazete ve dergilerimizde bu konu ile ilgili yazılar” kısmı araştırmaya ve kaynakları özgürce kullanmaya teşvik ettiği için “Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim” maddesi ile eşleştirilmiştir. Üçüncü sınıf düzeyinde yer alan “15- Şehir ve kasabamızdaki yardım kurumları” kazanımı içeriğinde sosyal kurumları tanıma, işlevlerinden haberdar olma ve onlardan faydalanma yollarına işaret ettiği için “Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.” maddesiyle eşleştirilmiştir.

4.3. 1968 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi

1968 programı öğrencilerin yakın çevrelerini tanımaları, yurttaşlık görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri, toplumsal ilişkilerini sürdürebilmeleri, ekonomik yaşama adapte olabilmeleri ve daha iyi yaşama yeteneklerini geliştirebilmelerini ilke edinmiştir. Programda, 1. Sınıflarda 37, 2. Sınıflarda 42, 3. Sınıflarda ise 44 kazanım olmak üzere toplam 123 kazanım bulunmaktadır.

Tablo 5

1968 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri

KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
YAŞAMA HAKKI	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı	3	2,43	1	0,81	2	1,62	6	4,87
	Eşleşen kazanım kodları*	I.6, I.7, III.D		IV. 9		III. F, VI. D			
KATILIM HAKKI	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim			1	0,81			1	0,81
	Eşleşen kazanım kodları*			VI.4				7	5,69

*Tabloda roma rakamlarıyla verilen kısım ünite numarasını diğer numara veya harf ise kazanım kodunu vermektedir. Kazanımlara ait yüzdeler eşleşen maddeler toplam kazanıma oranlanarak elde edilmiştir. (Ek 5)

Tablo 5 incelendiğinde 1936 programına benzer şekilde dinlenme ve eğlenme hakkına ek olarak bir de kitle iletişim araçlarına ve bilgi kaynaklarına erişim hakkına yer verildiği görülmüştür. Programda toplam 7 (%5,69) kazanımın Sözleşme'nin maddeleriyle uyduğu tespit edilmiştir. Yaşama ve Katılım Hakkı kategorileri dışında hiçbir kategoride veriye ulaşılamamıştır. Dinlenme ve eğlenme hakkına bütün kademelerde yer verilirken, iletişim hakkına yalnızca 2. Sınıflarda yer verildiği gözlemlenmiştir.

Programda yer alan birinci sınıf kazanımlarından “Ünite I. 6. Okulumuzda bir günümüz” kazanımı içerisinde yer alan “c. Dinlenme ve beslenme” alt başlığı dinlenme üzerine konuşma ve düşünme fırsatı verdiği için “Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı” maddesiyle eşleştirilmiştir. İkinci sınıf kazanımlarından “Ünite VI. Haberleşme”, haberleşme olanaklarını öğrenmeye yönelik olduğu için “Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim.” Maddesiyle eşleştirilmiştir. Üçüncü sınıf kazanımlarından “Ünite III. İlçemizi tanıyalım.” Ünitesi içerisinde yer alan “F. İlçemizi geliştirme ve güzelleştirme” maddesi altında geçen “5. Boş zamanları değerlendirme” alt kazanımı

“Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı” maddesiyle eşleştirilmiştir.

4.4. 1998 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi

1998 Hayat Bilgisi Programı, Atatürk ilke ve inkılaplarına saygılı, bedensel ve zihinsel bakımdan dengeli, kendini geliştiren birey yetiştirme hedefini taşır. Programda 1. sınıflarda 58, 2. Sınıflarda 86, 3. Sınıflarda 84 kazanım olmak üzere toplam 228 kazanım bulunmaktadır.

Tablo 6.

1998 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri

KATEGORİLER	MADELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		Toplam		
		f	%	f	%	f	%	f	%	
YAŞAMA HAKKI	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması			1	0,43			1	0,43	
	Eşleşen kazanım kodları*			10.VIII						
	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı			3	1,31			3	1,31	
					Ö.15,4. X,4.XI					
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	2	0,87	2	0,87	1	0,43	5	2,19	
Eşleşen kazanım kodları*	8-II 10-II		3-III, 8- III		9- II					

GELİŞME HAKKI	Madde 8: Kimliğin korunması	3	1,31			3	1,31		
	Eşleşen kazanım kodları*	4-I, 4-IV 4-VI							
	Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı.			1	0,43	1	0,43	2	0,87
	Eşleşen kazanım kodları			Ö.16		Ö.18			
KATILIM HAKKI	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	1	0,43			1	0,43	2	0,87
	Eşleşen kazanım kodları	2- III				1- V			
	Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	1	0,43					1	0,43
	Eşleşen kazanım kodları	E-III							
	Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	1	0,43					1	0,43
	Eşleşen kazanım kodları	2- II							
	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim			1	0,43			1	0,43
Eşleşen kazanım kodları			8- VII						
								19	8,33

*1998 programında üniteler altında hedef davranışlar sıralanmıştır. Tabloda yer alan kazanım kodlarında ilk rakam ünite numarasını, Roma rakamlarıyla ifade edilen ikinci rakam ise hedef davranış numarasını ifade etmektedir. özel hedefler Ö harfiyle, ek ünite E harfiyle kodlanmıştır. (Ek 6)

Tablo 6 incelendiğinde 1998 programında Yaşama Hakkı kategorisinde yaşama, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve dinlenme, eğlenmeye yönelik yer verildiği görülmektedir. Gelişme Hakkı kategorisinde ise kimliğin korunumu ve nitelikli eğitim hakkına yönelik kazanımlar tespit edilmiştir. Katılım Hakkı kategorisinde kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini ifade etme, düşünce özgürlüğü, dernek kurma hakkı ve kitle iletişim araçlarına

erişim hakkı tespit edilen kazanımlardır. Korunma Hakkını içeren hiçbir kazanım tespit edilememiştir. Tüm programda çocuk haklarının geçtiği kazanım sayısı 19 (%8,33) olarak bulunmuştur.

Programda yer alan birinci sınıf programı “Ünite 2: Sınıf etkinliklerine katılım ve görev paylaşımı” içerişimde yer alan “Hedef III. Sınıfta seçim etkinliğine katılabilme” kazanımı “Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı” ile eşleştirilmiştir. İkinci sınıf özel hedefleri arasında yer alan “15. Sağlıklı yaşayabilme” kazanımı “Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı” maddesiyle eşleştirilmiştir. Üçüncü sınıf Özel hedefleri içerisinde yer alan “18. Yeteneklerini Geliştirebilme” kazanımı “Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı.” İle eşleştirilmiştir.

4.5. 2009 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi

2009 Hayat Bilgisi Ders Programı'nın hedefleri 1998 programıyla aynıdır. Program Hayat Bilgisi ders kazanımlarını, bu kazanımların hangi temalarla ilişkilendirileceğini, hangi öğrenme-öğretme yöntemleri kullanılarak uygulanabileceğini ve son olarak değerlendirmelerin nasıl yapılacağına dair örnekleri içermektedir. Programdaki kazanım sayıları 1. Sınıflarda 86, 2. sınıflarda 95 ve 3. Sınıflarda 111 olmak üzere toplam 292 kazanım olduğu saptanmıştır.

Tablo 7

2009 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri

KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
YAŞAMA HAKKI	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	2	0,68	2	0,68	1	0,34	5	1,71

	Eşleşen kazanım kodları*	A. 1.2 3, B. 1.2 1	A.2.2 2, A.2.3 1	C.3.1 0					
GELİŞME HAKKI	Madde 8: Kimliğin korunması	1	0,34		2	0,68	3	1,02	
	Eşleşen kazanım kodları*	B. 1.8		B.3.7 , B.3.1 4					
KORUNMA HAKKI	Madde 2: Ayrımcılık yasağı.				3	1,02	3	1,02	
	Eşleşen kazanım kodları*			A.3.2 , B.3.8 , B.3.1 6					
KATILIM HAKKI	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	5	1,71	3	1,02	3	1,02	11	3,76
	Eşleşen kazanım kodları*	A. 1.1 0, A. 1.1 1, A. 1.1 2, B. 1.2 5, B. 1.2 8		A.2.6 , A.2.2 1, B.2.1 7		A.3.3 0, A.3.3 3, C.3.3 1			
	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	5	1,71	2	0,68	4	1,36	11	3,76

Eşleşen kazanım kodları*	A.	B.2.1	A.3.6
	1.2	6,	,
	2,	C.2.1	A.3.8
	B.	2	,
	1.1		B.3.1
	8,		2,
	B.		B.3.3
	1.1		4
	9,		
	C.		
	1.3		
	,		
	C.		
	1.8		

Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	1	0,34			1	0,34
--	---	------	--	--	---	------

Eşleşen kazanım kodları*	A.
	1.3

Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	1	0,34	1	0,34	2	0,68
---	---	------	---	------	---	------

Eşleşen kazanım kodları*	A.	A.2.7
	1.1	
	3	

Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	3	1,02	11	3,76	12	4,10	26	8,90
--	---	------	----	------	----	------	----	------

Eşleşen kazanım kodları*	A.	A.2.2	A.3.1
	1.2	9,	1,
	9,	B.2.6,	A.3.2
	A.	B.2.1	2,
	1.3	3,	A.3.2
	1,	B.2.1	5,
	C.	4,	B.3.1
	1.6	B.2.2	0,
		6,	B.3.1
		B.2.2	1,
		8,	B.3.2
		C.2.6,	2,
		C.2.1	B.3.3
		1,	6,
		C.2.1	C.3.1
		5,	8,

				C.2.1		C.3.2					
				9,		0,					
				C.2.2		C.3.2					
				1		1,					
						C.3.2					
						2,					
						C.3.2					
						5					
				18	6,16	19	6,50	25	8,56	62	21,23

*Tabloda yer alan kazanım kodlarında harf temayı, ikinci sırada verilen sayı sınıf düzeyini, üçüncü sırada verilen sayı ise kazanım kodunu vermektedir. (Ek 7)

Tablo 7 incelendiğinde Yaşama Hakkı kategorisinden dinlenme eğlenme hakkına yer verildiği görülmektedir. Gelişme Hakkı kategorisinden kimliğin korunumu kazanımlarda yer verilen maddelerdendir. Katılım Hakkı kategorisi bu programda en çok yer bulan haklardır. Bu kategoride de kendini ilgilendiren konularda görüş bildirme, görüşlerini ifade etme, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, dernek kurma, iletişim araçlarına ulaşım sıkça işlenen Sözleşme maddeleridir. Kategoriler içerisinde Korunma Hakkı kategorisinde bu programda da ilgili kazanım tespit edilememiştir. 2. Sınıflar özelinde bakıldığında Gelişme Hakkı kategorisinde kazanıma rastlanmayan tek sınıf düzeyidir.

Programın birinci sınıf kazanımları içerisinde yer alan “A.1.3. Neleri kolayca yapabildiğine ve neleri yapmaktan hoşlandığına karar verir.” kazanımı çocuğun kendisini tanımasına olanak verdiği için “Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü” maddesi ile eşleştirilmiştir. İkinci sınıf kazanımları içerisinde yer alan “A.2.6. Okulundaki ve sınıfındaki seçim çalışmalarına katılarak demokrasi kültürüne katkıda bulunur.” kazanımı kendisini ilgilendiren konuda karar verme yetkisine sahip olduğu için “Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı” ile eşleşmektedir. Üçüncü sınıf kazanımları içerisinde yer alan “A.3.2. Öğrenciler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların doğal olduğunu kabul eder.” kazanımı çocukları birbirlerini oldukları gibi tanıma ve kabul imkanı tanıdığı için “Madde 2: Ayrımcılık yasağı.” maddesi ile örtüşmektedir.

4.6. 2015 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi

2015 yılı Hayat Bilgisi ders programı vizyonunu, temel yaşam becerilerine sahip, sağlık ve güvenli yaşam bilincinde, kendisine, içerisinde bulunduğu çevredeki her bir özneye ve doğaya saygılı, araştıran, milli ve manevi değerlere sahip bireyler yetiştirmek olarak tanımlamıştır. Program 1. Sınıflarda 54, 2. Sınıflarda 49 ve 3. Sınıflarda 43 olmak üzere toplam 146 kazanım olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8.

2015 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri

KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		2. sınıf		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
YAŞAMA HAKKI	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.	1	0,68					1	0,68
	Eşleşen kazanım kodları*	1.3.1							
		1							
	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.	1	0,68	1	0,68	1	0,68	3	2,05
Eşleşen kazanım kodları*	1.4.4		2.4		3.4				
			.6		.10				
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı					1	0,68	1	0,68
Eşleşen kazanım kodları*						3.5			
						.7			
KORUNMA HAKKI	Madde 2: Ayrımcılık yasağı.	1	0,68	1	0,68	1	0,68	3	2,05
	Eşleşen kazanım kodları*	1.1.1		2.1		3.1			
		4		.2		.5			

KATILIM HAKKI	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	2	1,36	1	0,68	1	0,68	4	2,73
	Eşleşen kazanım kodları*	1.1.6		2.1		3.6			
		,		.4		.6			
		1.2.3							
	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı.	1	0,68	1	0,68	1	0,68	3	2,05
	Eşleşen kazanım kodları*	1.1.1							
		1							
	Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı					1	0,68	1	0,68
	Eşleşen kazanım kodları*					3.1			
						.3			
Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim			1	0,68			1	0,68	
Eşleşen kazanım kodları*			2.4						
			.5						
							17	11,6	
							4		

*Tabloda yer alan kazanım kodlarından ilk sayı sınıf düzeyini, ikinci kazanım tema numarasını, üçüncü numara ise kazanım numarasını temsil etmektedir. (Ek 8)

Programda sözleşme maddelerinin toplam kazanım içerisinde yer bulma sayısı 17'dir (%11,64). Tablo 8 incelendiğinde yaşama hakkı kategorisinde sağlık hizmetlerinden ve sosyal güvenlikten yararlanma haklarına yönelik kazanımlara yer verildiği belirlenmiştir. Korunma haklarından ayrımcılık yasağı kazanımlar içerisinde bulunan maddedir. Katılım Hakkı program içerisinde yer alan bir diğer kategoridir; kendini ilgilendiren konularda kararlara katılabilme, görüşlerini ifade etme ve iletişim araçlarına erişim bu kategoride yer alan maddelerdir. Programda gelişme hakkı kategorisi altında sınıflandırılacak herhangi bir kazanım bulunmamıştır.

Programda birinci sınıf kazanımları içerisinde yer alan "1.1.6. Sınıf içi kural/kuralları belirleme sürecine katılır ve kurallara uyar." kazanı öğrenciler karar alma sürecine katıldığı için "Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve

dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı” ile eşleşmektedir. İkinci sınıf kazanımları içerisinde yer alan “2.1.2. Bireysel farklılıklara saygı duyar.” kazanımı bireysel farklılıklarını sınıfa taşıyabilmesine olanak tanıdığı için “Madde 2: Ayrımcılık yasağı.” maddesiyle örtüşmektedir. Üçüncü sınıflar kazanımları içerisinde yer alan “3.1.3. Okuldaki sosyal yardımlaşma ve dayanışmayla ilgili çalışmalara katılır.” kazanımı çocuklara sosyal dayanışma şekillerini anlattığı için “Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı” maddesi ile örtüşmektedir.

4.7. 2018 İlkokul hayat bilgisi öğretim programı'nın incelenmesi

Bu güne kadar yayınlanan son programımız olan 2018 Hayat Bilgisi Ders Programı amaçlarını; bedensel zihinsel ve duygusal olarak desteklenmiş, öz farkındalığı ve çevresine yönelik farkındalığı gelişmiş, milli ve manevi değerleri benimsemiş üretken vatandaşlar yetiştirmek olarak tanımlamıştır. Programda 1. Sınıflarda 53, 2. Sınıflarda 50 ve, 3. Sınıflarda 45, toplamda 148 kazanım bulunmaktadır.

Tablo 9.

2018 Programında Yer Alan Kazanım Kodları ve Sınıf Düzeyleri

KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
YAŞAMA HAKKI	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	1	0,67					1	0,67
	Eşleşen kazanım kodları	HB.1.4. 5							
	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı	1	0,67					1	0,67
	Eşleşen kazanım kodları*	HB.1.3. 2							

	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı	2	1,35	2	1,35				
	Eşleşen kazanım kodları*					HB.3.4 .5, HB.3.4 .6			
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı	3	2,02				3	2,02	
	Eşleşen kazanım kodları*					HB.1.1. 15, HB.1.5. 6, HB.1.5. 7			
GELİŞME HAKKI	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	1	0,67				1	0,67	
	Eşleşen kazanım kodları*					HB.1.1. 2			
KORUNMA HAKKI	Madde 2: Ayrımcılık yasağı	3	2,02	3	2,02	2	1,35	8	5,40
	Eşleşen kazanım kodları*					HB.1.1. 1, HB.1.1. 2, HB.1.5. 4	HB.2 .1.1, HB.2 .1.2, HB.2 .5.7	HB.3.1 .1, HB. 3.1.2,	
KATILIM HAKKI	Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin) göz önünde bulundurulması	1	0,67					1	0,67
	Eşleşen kazanım kodları*					HB.1.1. 10			
	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	2	1,35	2	1,35	1	0,67	5	3,37

Eşleşen kazanım kodları*	HB.1.1. 11	HB.2 .1.4, HB.2 .2.5	HB.3.6 .5				
Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı.			1	0,67	1	0,67	
Eşleşen kazanım kodları					HB.3.1 .8		
Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı			3		3	2,02	
Eşleşen kazanım kodları*					HB.3.1 .6, HB.3.1 .7, HB.3.5 .7		
Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	1	0,67	3	2,02	4	2,70	
Eşleşen kazanım kodları*					HB.3.5 .8, HB.3.5 .9, HB.3.6 .2		
	13	8,78	5	3,37	12	8,10	30 20,27

*Tabloda yer alan kazanımlarda geçen harfler hayat bilgisi dersini, ilk sayı sınıf düzeyini, ikinci sayı tema numarasını, üçüncü sayı ise kazanım numarasını temsil etmektedir. (Ek 9)

2018 HBÖP incelendiğinde ÇHS maddelerini içeren kazanımların sayısı 30 (%20,27) olarak bulunmuştur. Tablo 9 incelendiğinde bu kazanımların bir kısmı yaşama hakkı kategorisinde yaşama hakkının korunumu, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanma ve dinlenme, eğlence hakkı olduğu görülebilir. Bu kategoride 2. Sınıflara ait hiçbir kazanım eşleştirilememiştir. Gelişme hakkı kategorisinde 1. Sınıftan yalnızca bir kazanım yer almıştır; engelliler için özel bakım hakkı. Korunma hakkı kategorisinden ayrımcılık yasağı programda yer alan tek maddedir. Katılım Hakkı kategorisinden çocuğun öncelikli yararı, kendini ilgilendiren konularda karar alma, görüşlerini ifade etme, dernek

kurma ve barış içinde toplanabilme, kitle iletişim araçlarına erişim kazanımlarda geçen maddelerdir.

Program içerisinde yer alan “HB.1.1.1. Sınıf içi tanışma etkinliğine katılır.” kazanımı “Madde 2: Ayrımcılık yasağı” maddesi ile eşleşmektedir. İkinci sınıf kazanımları içerisinde yer alan “HB.2.1.4. Sınıfla ilgili konularda karar alma süreçlerine katılır.” kazanımı “Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı” maddesi ile eşleşmektedir. Üçüncü sınıflar kazanımları içerisinde yer alan “HB.3.1.6. Okulunun bireysel ve toplumsal katkılarının fark eder.” kazanımı “Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı” maddesi ile örtüşmektedir.

4.8. Hayat bilgisi dersi öğretim programlarında çocuk haklarının bulunma düzeyi uygulandıkları yıllara göre dağılımları

Tüm Hayat Bilgisi Ders Programları incelenip kazanımların yıllara göre frekans ve yüzde değerleri sözleşme maddelerine göre ayrılarak ortak bir tabloda gösterilmiştir. Maddelerin kazanım içerisinde geçme oranı toplam kazanımların form maddelerine eşleşen kazanımlara oranlanmasıyla elde edilmiştir.

Tablo 10

Yıllara, Kategorilere ve Maddelere Göre Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Geçen Toplam Kazanımlar

Kategoriler	Maddeler	1936 Programı		1948 Programı		1968 Programı		1998 Programı		2009 Programı		2015 Programı		2018 Programı		Toplam
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%			
		Yaşama Hakkı	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	1	0,43	0	0	0	0	
Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.	0		0	1	1,12	0	0	3	1,31	0	0	1	0,68	1	0,67	6
Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.	0		0	1	1,12	0	0	0	0	0	0	3	2,05	2	1,35	6
Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	5		5,31	2	2,24	6	4,87	5	2,19	5	1,71	1	0,68	3	2,02	27
Program da geçen madde		5		4		6		9		5		5		7		41
Gelişme Hakkı	Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme	0	0	0	0	0	0	1	0,43	0	0	0	0	0	0	1
	Madde 8: Kimliğinin korunması	0	0	0	0	0	0	3	1,31	3	1,02	0	0	0	0	6
	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	0	0	1	1,12	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,67	2
	Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı	0	0	0	0	0	0	2	0,87	0	0	0	0	0	0	2

Programda geçen madde	0	1	0	6	3	1,02	0	1	11							
Korunma Hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1,02	3	2,05	8	5,40	14	
Programda geçen madde	0	0	0	0	3	1,02	3	8	14							
Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,67	1	
Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	0	0	0	0	0	0	2	0,87	1	3,76	4	2,73	5	3,37	22	
Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	0	0	1	1,12	0	0	0	0	1	3,76	3	2,05	1	0,67	16	
Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	0	0	0	0	0	0	1	0,43	1	0,34	0	0	0	0	2	
Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	0	0	0	0	0	0	1	0,43	2	0,68	1	0,68	3	2,02	7	
Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	0	0	3	3,37	1	0,81	1	0,43	2	8,90	1	0,68	4	2,70	36	

Tablo 10 incelendiğinde programların tamamında ÇHS ile ilişkili toplam 150 kazanım tespit edilmiştir. Bu kazanımlardan 84'ü (%56,00) katılma hakkı, 41'i (27,33) yaşama hakkı kategorisinden, 14'ü (%9,33) korunma hakkı kategorisinden, 11'i (%7,33) gelişme hakkı kategorisindedir.

Tablo 10'da, programlar arasında kazanımların en fazla katılım hakkı (%56,00) ile ilişkilendirildiği görülmektedir. . Katılım Hakkını en fazla içeren program da 2009 programı olarak bulunmuştur. Bu programda öne çıkan madde ise madde 17 bilgi kaynaklarına ulaşım hakkı (36) olarak tespit edilmiştir. Bu hak çocukların istedikleri bilgi kaynaklarına ulaşabilmesini kapsamakla birlikte aynı zamanda ailesinin ve içerisinde yaşadığı toplumun kültürel kaynaklarına da ulaşmasının sağlanmasını kapsamaktadır. Türkiye bu maddeye içerisinde barındırdığı etnik unsurları sebep göstererek şerh koymuştur. Bunu madde 12 kendini ilgilendiren her konuda fikrine danışılma (22) ve madde 13 görüşlerini ifade etme (16) maddeleriyle yine 2009 programı takip eder. 1936 ve 1948 programından hiçbir kazanım Katılım Hakkı ile ilişkilendirilmemiştir.

Yaşama Hakkı programlar arasında kazanımları en çok ilişkilendirilen ikinci kategoridir. Yaşama hakkı en çok 1998 programı kazanımlarıyla ilişkilendirilmiş olmasına rağmen (9) diğer programlarda geçme oranlarıyla arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu kategoride en çok geçen madde, madde31 dinlenme ve eğlence hakkı (27) dir. Bunu madde 24 sağlık hizmetlerinden yararlanma (6) ve madde 26 sosyal hizmetlerden faydalanma (6) hakkı takip etmektedir.

Korunma Hakkı kategorisinden programlar içerisinde 14 kazanım (%10,21) bulunmuştur. Korunma kategorisine dair en çok kazanım 2018 programında tespit edilmiştir. Bu kategoride kazanım bulunabilen tek hak madde 2 ayrımcılık yasağıdır. Bu kazanımlar da 2009, 2015 ve 2018 programları içerisinde bulunmaktadır.

Gelişme Hakkı kategorisi, hakkında en az kazanım bulunabilmiş kategoridir. Bu alanda toplam 11 (%8,02) kazanım tespit edilmiştir. Bu kategoride en çok yer verilen hak madde 8 Kimliğin korunumu (6) hakkıdır. Bunu Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı (2) ve Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı (2) takip etmiştir. Bu alanda en çok 1998 programında kazanım bulunmuştur. 1936 ve 2015 programlarında hiçbir kazanım bu kategori ile ilişkilendirilememiştir.

Çocuk hakları 2009 HBÖP’de toplamda 292 kazanımdan 62 kazanımla (%21,33), 2018 HBÖP’de toplamda 148 kazanımdan 30 kazanımla (%20,27), 2015 HBÖP toplamda 146 kazanımdan 17 kazanımla (%11,64), 1948 HBÖP toplamda 89 kazanımdan 9 kazanımla (%10,11), 1998 HBÖP toplamda 228 kazanımdan 19 kazanımla (%8,33), 1968 HBÖP toplamda 123 kazanımdan 7 kazanımla (%5,69), 1936 HBÖP toplamda 94 kazanımdan 5 kazanımla (%5,31) oranlarına yer almıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmaya yönelik elde edilen sonuçlar, alt problemlere uygun olacak şekilde yıllara ayrılarak sıralanmış ve son olarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

5.1.1. 1936 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma

1936 programının incelenmesi sonucunda programın yalnızca yaşama hakları kategorisine ait maddelere yer verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca programda geçen kazanımlar yalnızca madde31 dinlenme hakkında toplanmış, bu da yalnızca 1. ve 2. sınıf düzeylerini kapsamıştır. 3. Sınıf düzeyinde herhangi bir kazanıma rastlanmamıştır.

Programın yayınlandığı dönemde ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik koşullar incelendiğinde durumun pek de iç açıcı olmadığı kolaylıkla görülebilir. Özellikle savaş sonrası dünyanın ekonomik krizler ve buhranlarla çalkalandığı dönemde, yeni kurulmuş ve bağımsız kalma mücadelesi veren bir ulusun üretmeye ve uygulamaya çalıştığı kendi öz kaynaklarını kullanmaya yönelik projeler, genç Türkiye Devleti'nin, ülkenin her kademesinde ve kuruluşunda nasıl bir politika izlemeye niyetli olduğunun altını çizilmiştir (Gül, 2018). Bu sebeple 1936 programı savaştan yeni çıkmış bir ulusun, yeni bir sistem oluşturmaya çalışan genç bir devletin eğitimde modernleşme çabası olduğu için kıymetlidir (Geçit, 2008). Dönemin eğitim politikasının elde bulunan insan popülasyonunu en verimli şekilde kullanmak olduğu söylenebilir. Bunun için de mümkün olduğu kadar fazla sayıda insana temel eğitim ulaştırmak ve halkı mümkün olan en kısa sürede bilinçlendirmek amaçlanmıştır. Bu dönemde okuma yazma oranını mümkün olan en üst düzeye çıkarmak, eğitimi tüm halk kesimleriyle buluşturmak ve yeni cumhuriyetin çağdaş kazanımlarıyla donanmış insan sayısını artırmak temel amaçtır (Kabadere, 2010). Yeni Cumhuriyet'in kazanımlarının genç nesillere aktarılmaya çalışıldığı, Cumhuriyet'in getirdiği fikir ve düşüncelerle yeni bir nesil yetiştirmenin amaç edinildiği bir dönemin ürünüdür. Bu amaçla

fikir ve kültür aşılama, bilgi aktarmanın dönemin en hızlı şekilde insan yetiştirme ihtiyacını karşıladığı düşünülmektedir. Hayat bilgisi dersinin de bu doğrultuda temel yaşam beceriyle donanmış, ülkesinin ve milletinin değerlerini önemseyen, içerisine doğduğu kaynaklarını etkili şekilde kullanma becerisine sahip olmakla birlikte bulunduğu yaş grubu itibariyle eğlenme ihtiyacını da gözetilen bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte çocuklara tanınabilecek en temel hak olan yaşama hakkının önemsendiği, diğer hakların ikinci planda kaldığı kazanımlar ve veriler dikkate alınarak söylenebilir.

Programın bu kadar az öge içermesinin dönemin çocuk hakları konusunda, ülkemizde ve dünyada, henüz büyük bir hareketin başlamadığı, çocuk haklarına yönelik kavramlara toplumun henüz aşına olmadığı ve literatürde yeterince yer edinemediği bir dönemde hazırlanmış olması neden olarak gösterilebilir.

5.1.2. 1948 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma

Programda toplam 9 kazanım (%10,11) çocuk haklarıyla eşleşmiştir. Kazanımlardan dördü yaşama hakkı, dört tanesi katılım hakkı ve bir tanesi gelişme hakkı kategorileriyle eşleşmiştir. Katılım Hakkı'nın programa Yaşama Hakkı ile kazanım boyutunda aynı oranda dâhil olmasının, programın çevreyle olan bağı vurgulaması, deneyimleyerek öğrenmeye yönelik vurgular yapmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

1948 programında o dönemde ABD ile imzalanan eğitimde işbirliği anlaşmasının etkileri görülmektedir. Bu dönemde birçok öğretmen eğitim için Amerika'ya gönderilmiş ve eğitimde ABD etkisinde davranışçılık eğilimi görülmeye başlanmıştır (Koyuncu, 2015). Hayat bilgisi dersi ise bu dönemde, öğrencilerin buldukları bölgeyi tanımlarına ve yaşadıkları doğanın farkında olmaya yönelik bir yapı sergilemektedir. 1948 HBÖP, konularını çevreden almış ve öğretmenlerin de dersleri böyle işlemeleri gerektiğini vurgulamış, eğer programda var olan kazanımlar çocuğun çevresi ile uyumuyorsa bu kazanımların görmezden gelinileceğini belirtmiştir (Kalender, 2018).

Programda öğrencilerin öğrenme faaliyetlerini yakın çevrelerinden yararlanarak sağlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yakından uzağa ilkesi benimsenmiş, öğrencilerin ve

öğretmenlerin öğrenme sürecinde mutlaka çevreden faydalandırılmaları gerektiği vurgulanmıştır.

5.1.3. 1968 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma

Programın, önceki programlarla benzer şekilde Yaşama Hakları Kategorisi'nden dinlenme ve eğlenme hakkı maddesine, Katılım Hakkı kategorisinden de bilgi kaynaklarına ulaşım hakkına yönelik kazanımlara yer verdiği tespit edilmiştir. Kazanımları ÇHS maddelerini içerme oranı 7 (%5,69) diğer programlar da düşünüldüğünde, en düşük seviyededir.

1968 Programı, çok uzun bir deneme ve planlama döneminin ardından 1968-1969 eğitim yılında yürürlüğe girmiştir. En uzun süre yürürlükte kalan programdır. 1968 programı hazırlanırken 1948 programına getirilen eleştiriler, öğretmenlerden alınan anketler, uzman görüşleri de derlenerek program hazırlanmış ve bu program uygulamaya konulmadan önce Türkiye'nin farklı yerlerinden seçilen okullarda pilot uygulamalar yapıp düzenlemeler yapılmıştır (Mala, 2011). 1968 HBÖP'de beş temel beceri üzerinde durulmuştur (Gözütok ve diğerleri, 2013):

- Çevreyi tanıma becerilerinin gelişmesi,
- Yurttaşlık bilgisi,
- Toplumsal ilişkiler,
- Ekonomik yaşam bilgisi,
- İyi yaşam bilgisi.

Bu dönem, dünyada yaşanan eğitim odaklı gelişmeler birlikte, eğitimde farklı anlayışların ve yaklaşımların yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Fakat henüz çocuk haklarına yönelik gelişmelerin ivme kazanmaması ve bu konunun eğitim camiasında yeterince yankı bulamaması sebebiyle programda yeterince yer bulamadığı düşünülmektedir.

5.1.4. 1998 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma

1998 Programı'nda Yaşama, Gelişme ve Katılım Hakkı kategorilerine yönelik kazanımlara yer verilmiş Korunma Hakkı kategorisinden ise herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Yaşama Hakkı kategorisinde sosyal hakları içeren kazanımların programda yer almaya başladığı görülmektedir. Gelişme hakkı kategorisinde ise kimliğin korunumu ile ilgili kazanımların ilk kez programda yer aldığı bulunmuştur. Korunma hakkı ise daha önceki programlarda olduğu gibi burada da yer bulamamıştır. Kazanımların ilişkilendirilme sayısı 19 (%9,33) olarak bulunmuştur.

MEB tarafından 7 bölge, 23 ilden seçilen 208 okulda 1994 yılında başlatılan “Milli Eğitim Geliştirme Projesi” kapsamında yürütülen pilot uygulama sonucunda 1998 programı yürürlüğe girmiştir (MEB, 1998). Bu dönemde programların merkezde değiştirilip uygulamaya konulduğu, yerelerde yer alan okulların ihtiyaçlarına cevap vermediği ve eksik kaldığına yönelik tartışmalar gündeme gelmiştir (Gül, 2018). “8 yıllık kesintisiz eğitim” in uygulamasına yine bu yıl geçmiştir. 1998 HBÖP’de asıl amaç çocuğun içinde yaşadığı toplumla uyumlu bir birey olarak yetiştirmek olarak belirtilmiştir (Kalender, 2018). Program çocuğa görelilik ilkesine uymadığı, çoğunlukla öğretmen merkezli aktivitelere yer verdiği, beceri odaklı değil gözlemlenebilir davranış odaklı olduğu gibi gerekçelerle eleştirilmiştir (Güven ve Kaymakçı, 2016).

1998 programında sağlığını korumak bir kazanım olarak ele alınmış ve bunun üzerinde durulmuştur, bunun kazanımlarda geçen sosyal haklarla ilişkilendirilen maddelere yansımış olduğu düşünülmektedir. Kimliğin korunumu hakkının kazanımlara yansımaya sebebinin ise dönemde ülkenin içerisinde bulunduğu sosyal, siyasi atmosferin (terör faaliyetleri) insanlarda kimliklerine olan hassasiyeti tetiklediği düşünülmektedir.

5.1.5. 2009 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma

Program kazanımları ÇHD formuyla en çok örtüşen Hayat Bilgisi Programıdır. Toplam 62 kazanımın (%21,33) uyuştugu tespit edilmiştir. Korunma Hakkı dışındaki tüm kategorilerde kazanım tespit edilmiştir. Katılım Hakkı kategorisine dair en çok veriye ulaşılan program da 2009 programıdır.

2005 HBÖP programının hedefi davranışçı yaklaşımdan yapılandırmacı yaklaşıma geçmektir. Çünkü davranışçı yaklaşımın temelinde bilgi ve öğrencinin o bilgiyi edindikten sonra göstermesi beklenen davranışlar vardır. 2005 HBÖP ise yalnızca tek cevabı olan sorular yerine sorularının cevapları pek çok olasılık içeren bir eğitim felsefesi benimsemiştir. 2009 HBÖP da 2005 HBÖP düzenlenerek oluşturulmuştur (Uğur, 2006).

Program öğretim yöntem ve tekniklerine ve değerlendirme aşamalarına yönelik en ayrıntılı bilgileri veren programdır. Kazanım sayısı bakımından diğer programlara göre oldukça fazla sayıda kazanım içerir (292). Bu Hayat Bilgisi programının amacı; “öğrenmekten keyif alan, kendisiyle toplumsal çevresiyle ve doğa ile barışık, kendini, toplumu ve doğayı tanıyan, koruyan ve geliştiren, gündelik yaşamda gereksinim duyulan temel bilgilere ve yaşam becerilerine sahip, değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlayabilecek kadar esnek, mutlu” bireyler yetiştirmektir.

Programda katılım hakkının bu kadar geniş ölçekte yer almasının, bu programın gözlemlenebilir yapılandırmacı yaklaşıma bağlı bir program olması sebebiyle, öğrenci davranışları ve bilgi beceri ve tutumlara yer vermesi olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra program sosyal ve sportif becerilerle de diğer kazanımlarla bütünleştirmiş ve çocukların daha çok faaliyet içerisinde yer almasını teşvik etmiştir (Mala, 2011). Ayrıca çocuğun Gelişim Hakkı'na yönelik olarak daha çok kazanım ve içeriğe yer verilmiş ve afet eğitimi ile yine sağlıklı yaşamla ilgili vurgular yapılmıştır.

Program genel hatlarıyla incelendiğinde bütüncül bir yaklaşıma sahip olduğu, içeriklerin her ögesiyle incelenerek programa yansıtıldığı görülmektedir. İçerikler bireysellikten toplumsallığa doğru bir düzen izlemektedir. Tematik yaklaşımın düşün, anla, sorgula, incele, keşfet, günlük hayatla bağlantı kur ve değerlendir basamakları da bu programda çocukların daha aktif olmasını sağlamıştır.

5.1.6. 2015 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma

ÇHS maddelerinin toplam kazanım içerisinde 17 (%11,64) defa geçtiği kaydedilmiştir. Korunma Hakkı ilk defa bu maddede programa girmiştir. Korunma Hakkı kategorisinden ayrımcılık yasağı maddesi programda yer alan maddedir. Gelişim Hakkı kategorisinden hiçbir kazanım ÇHD formu maddeleriyle ilişkilendirilememiştir.

2015 HBÖP öğrencileri derse katmaya ve aktif öğrenmeye dair pek çok method ve etkinlik icerse de bunlar genel olarak öğretmenin lider konumda olduğu etkinliklerdir. Örneğin; okul dışı aktiviteler, öğretmenin izni dâhilinde kurulan iletişim. Kazanımlar bir önceki programa göre büyük oranda azaltılmıştır.

2015 programı “özgüveni yüksek” öğrenci yetiştirme vizyonunu ilk defa hedefleri arasına koyan programdır. Bu program öğrencinin kendini temel alarak doğayı ve çevresini anlamayı ve şekillendirmeyi çocuğun önüne bir kazanım olarak koymaktadır (Tay ve Baş, 2015). Bu bilgiler doğrultusunda ayrımcılık yasağı yani ayrımcılıktan korunma hakkının Hayat Bilgisi programlarında önemli olması anlaşılabilir.

5.1.7. 2018 Programına İlişkin Sonuç ve Tartışma

2018 Hayat Bilgisi Ders Programı, 2015 ders programının düzenlenmiş hali niteliğindedir. Amaçlarını çocuğun bütünsel gelişimini desteklemek olarak açıklamıştır. Değerler eğitimi program içeriğine adapte edilmiş ve asıl perspektif olarak vurgulanmıştır (MEB, 2018).

Programda toplam 30 (%20,27) kazanım maddelerle ilişkilendirilmiştir. Program kazanımları arasından tüm kategorileri karşılayan kazanımlara erişilmiştir. Özellikle katılım hakkı kategorisinden 13 kazanım tespit edilmiştir.

2015 HBÖP ile birlikte yaygınlaşmaya başlayan değerler eğitimi kapsamında ele alınan; adalet, bilimsellik, çalışkanlık, merhamet, misafirperverlik, özgüven, paylaşma, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımlaşma gibi değerlerdir (MEB, 2015). Bu çalışmalar 2018 programında da genişletilerek ele alınmış, ders içerikleri, kazanım ve yıllık planlarda yer etmiştir (Öztürk ve Özkan. 2018). Bu veriler de dikkate alınarak 2018 programında görülen çocuk haklarına yönelik artışın değerler eğitimine verilen önemin bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Özellikle adalet, özgüven, saygı, sorumluluk gibi değerlerin çocukların okul içerisinde kendilerini ait hissetme ve sınıf ortamına katkıda bulunma durumlarını doğrudan etkilediği düşünülmektedir.

5.1.8. Tüm Programların İlişkin Sonuç ve Tartışma

Tüm Hayat Bilgisi Ders Programları incelenmiş, elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. tüm programlardan ulaşılan toplam kazanım-madde eşleşme sayısı 137'dir. Bu kazanımlardan 79'u (%57,66) Katılma Hakkı, 42'si (%30,65) Yaşama Hakkı kategorisinden, 14'ü (%10,21) Korunma Hakkı kategorisinden, 11'i (%8,02) Gelişme Hakkı kategorisindedir.

Maddeleri çocuk haklarıyla en fazla uyumluluk gösteren program 2009 Hayat Bilgisi Programıdır. Program Türkiye'de yapılandırmacı yaklaşımı temel alan ilk 2005 HBÖP'nin düzenlenmiş hali olması ve çocuk haklarının sık sık tartışılmaya ve araştırılmaya başlandığı döneme denk gelmesinin etkisi olduğu düşünülmektedir.

Programlarda en fazla kazanım Katılım Hakkı (%57,66) ile ilişkilendirmiştir. Uluç'un (2008) yaptığı ders programlarında Çocuk Haklarını tespit etmeye yönelik çalışmaya göre de, Hayat Bilgi Dersi Öğretim Programı'nın ilkelerinden; çocuk merkezlik, aktif öğrenme, gerçek hayata uygunluk gibi kavramlar da katılım hakkı maddeleriyle örtüşmektedir. Doğan'ın (2017) çalışmasında uzman öğretmenlerden alınan verilere göre de, öğrencilerde en iyi öğrenmeyi sağlayan yöntemin aktif bir şekilde katılarak ve sürecin içerisinde yer almasıyla sağlandığı belirtilmiştir.

Yaşama Hakkı programlar arasında kazanımları en çok ilişkilendirilen ikinci kategoridir. Bu kategori her ne kadar katılımdan sonra gelse de, incelenen tüm programlarda mutlaka ve aynı oranlarda yer bulmuştur. Yaşama hakkı aynı zamanda insan haklarının da en temel ögesidir ve tüm hakların gerçekleşebilmesinin ön şartı sayılabilir. Hemen tüm programlarda yer alan "dengeli ve sağlıklı beslenme" kazanımları bu anlamda sağlıklı yaşama bilinci edinme hakkı ile örtüşmektedir.

Korunma Hakkı kategorisinden programlar içerisinde 14 kazanım (%10,21) bulunmuştur. Bu kazanımların tamamı son üç programda bulunmaktadır. Bulunan kazanımların tamamı da "ayrımcılık yasağı" , çocuğun herhangi bir sebepten oluşabilecek ayrımcılıktan korunma hakkından, gelmektedir. Türkiye'de hâlihazırda 1,74 milyon Suriyeli çocuk var ve yalnızca 645 bini örgün eğitim kurumlarında eğitim görmektedir.(UR1 1, 2019). Eğitim kurumlarına devam eden çocukların da hem Türkçe bilmedikleri için hem de aile tutumları nedeniyle okula adapte olamadıkları ya da dışlanmaya maruz kaldıkları gözlemlenmektedir (Uzun ve Bütün, 2019). Bu veriler dikkate alındığında okullarda pek çok Suriye'li göçmen

çocuğun ayrımcılık nedeniyle okula devam edemediği görülmektedir. Programlarda, ülkedeki göç durumu dikkate alınarak Korunma Hakları kategorisinde bir düzenleme yapılması gerektiği söylenebilir.

Gelişme Hakkı kategorisi, hakkında en az kazanım bulunabilmiş kategoridir. Uluç'un (2008) yaptığı çalışmaya göre ise Hayat Bilgisi programlarında en çok yer verilen kategorinin Gelişme Hakkı olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin, bu çalışmanın yalnızca kazanımları incelemesi olduğu düşünülmektedir.

5.2. Öneriler

Araştırma sonucunda programların çocuk hakları içerme düzeylerine yönelik bazı sonuç ve tartışmalara yer verilmiştir. Bu bölümde alanda çalışanlara ve bu konuda çalışma yapmak isteyenlere yönelik birkaç öneri yapılacaktır.

5.2.1. Araştırma sonuçlarına yönelik öneriler

1. Çalışma sonuçlarının program düzenlenirken ya da yeni program geliştirilirken dikkate alması, çocuk haklarının görünürlüğünün artmasını ve okullarda çocuk haklarına yönelik çalışmaların artmasını sağlayabilir.

5.2.1. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler

1. Araştırma “Hayat Bilgisi” programları ile yapılmıştır. Farklı araştırmalarda “İlkokul Sosyal Bilgiler” ve “İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi” programları farklı araştırmalara konu edilebilir.

2. Araştırmada program kazanımları dikkate alınmıştır. Programın tamamı örneklem olarak alan çalışmalar yürütülebilir.

3. Çalışma ders kitapları üzerinde de uygulanabilir. Bunlar arasında da devletin okullara dağıttığı kitaplar ve özel basım kitaplar kıyaslanabilir.

4. Araştırmada programlar incelenmiştir. Programın okullara ve sınıflara yansımaları da incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, E. (1999). *Çocuk hukuku*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Akyüz, E. (2000). *Çocuk haklarının ve güvenliğinin korunması*. Ankara: Meb Yayınları
- Aladağ, S. (2016). *Hayat bilgisi öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Atılğan, A; Ümit E, (2009). *Çocuk hakları paradigması ve çocuk ceza yargılamasına hâkim olan ilkeler açısından türkiye'deki düzenleme ve uygulamaların değerlendirilmesi*, Ankara: İnsan Hakları Ortak Platformu.
- Aykara, A. Özkan, S. (2017). Mağdur hakları ve gereksinimleri bağlamında engelli mağdur bireyler, *Trakya University Journal of Social Science*, 19(1), s. 143-165, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/336895>
- Rubio, J. A. C., Fernandez J. M., Munoz, M. C., (2003). Working atmosphere in primary care: what needs improving?, *Atención Primaria*, 32(5), 288-295, https://www.researchgate.net/publication/9072631_Working_atmosphere_in_primary_care_what_needs_improving
- Bektaş. M., DüNDAR. H., Horzum. M. B., İnal. S., Karabağ. G., Öztürk. E., Öğülmüş. S (Ed.). (2012). *Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi
- Beth. A. (2009). *Mobilizing for human rights: International law in domestic politics*. New York: Simmon Cambrige Yayınları
- Binbaşoğlu. C. (2003). *Hayat bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Boushel. M. (2014). *Making sense of children's rights: how professionals providing integrated child welfare services understand and interpret children's rights* (Doctoral thesis, University Of Sussex), Erişim adresi: http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/48898/1/Boushel%2C_Margaret.pdf
- Bowles. S., Gintis H. (2002). Schooling in capitalist america revisited, *Sociology of Education*, 75(1), 1-8, https://www.jstor.org/stable/3090251?seq=1#page_scan_tab_contents

- Bozbeyoğlu. S. (2000). Ortaçağ Fransa'sında Anne-Çocuk İlişkisi, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 17(2). 7-14, https://dergipark.org.tr/huefd/issue/41188/510468#article_cite
- Brander P., Gomes. R., Keen. E., Lemineur. M. L., Oliveira. B., Ondrackova. J., Surian. A., Suslova. O., (2008). *Pusula: gençlerle insan hakları eğitimi kılavuzu*. (Çev. B. Yeşiladalı) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Canbulut, T. (2014). Türkiye'de Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Derleme. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*. 1(2). 85-94, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/97964>
- Cicioğlu. H. (1985). *Türkiye cumhuriyetinde ilk ve orta öğretim (tarihi gelişimi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları
- Chiu. W. (2014). *Children's rights in residential care homes in taiwan*. United Kingdom: ProQuest Dissertations Publishing University of Durham.
- Cılga. İ., (2011). Demokrasi, insan hakları kültürü ve çocuk hakları. *Milli Eğitim Dergisi*. 16, 151, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/milli_egitim_dergisi/151/cilga.htm
- ÇHK (Çocuk Hakları Komitesi) (2001). *Birleşmiş milletler çocuk hakları komitesi'nin çocuk haklarına dair sözleşme'ye ilişkin genel yorumları (2008 – 2011)*, Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- ÇSGB (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı), İzmir Projesi Raporu, (2005). Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı
- Çobaner. A. A. (2015). Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili, *Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication*. 24, 27-54, doi: 10.17829/midr.20152419996
- Çüçen. K, (2013). *İnsan hakları*, Bursa: Sentez Yayınları
- Dahal. B. P. (2014). *Child participation in school of Nepal: Role and cantribution of child clubs*. Katmandu: Katmandu Üniversitesi Eğitim Fakültesi

- Değirmencioğlu, S, (2013). *Tersten katılım: katılım hakkı üzerine bir değerlendirme, birleşmiş milletler çocuk haklarına dair sözleşme'nin 20. yılında türkiye'de çocuk hakları*, Ankara: Maya Akademi ve Sosyal
- Dervişoğlu, S. (2012). Çocuk istismarı ve ihmali açısından sokakta çalışan çocuklar ve avrupa birliği uygulamaları (yüksek lisans tezi). *YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi.* (Tez no: 314844).
- Demir S, (2006). *Birleşmiş milletler kalkınma programı insani gelişme endeksi ve türkiye açısından değerlendirme.* Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü
- Dinç. B, (2015). Okulöncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Çocukların Ebeveynlerinin Çocuk Hakları Eğitimi Konusundaki Görüşleri, *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 7-25, doi: 10.14689/issn.2148-2624.1.3c1s1m
- DKK (Dünya kadın konferansı), (1995). Pekin: Dünya Kadın Konferansı
- Doğan, İ., (2000). *Akıllı küçük; çocuk kültürü ve çocuk hakları üzerine sosyo-kültürel bir inceleme*, İstanbul: Sistem Yayını.
- Donnelly, J. (2013). *Universal Human Rights in Theory and Practice*, U.S. and Canada: Cornell University Press
- Efendioğlu, A. , Berkant, H. G., Arslantaş, Ö. (2010). *John dewey'in türk maarifi hakkındaki raporu ve Türk eğitim sistemi*, 1. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi, Balıkesir
- Erbay, E. (2013). Çocukların katılım hakkı üzerine bir Türkiye değerlendirmesi, *İnsan ve Toplum Bilimcileri Araştırma Dergisi*, 2(1), 38-54, <http://www.itobiad.com/download/article-file/92695>
- Erbay, E, (2016). *Çocuk katılımı*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erdem, H,(2004). *Osmanlıda köleliğin sonu 1800-1909*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ereş, F, (2009). Toplumsal bir sorun: suçlu çocuklar ve ailenin önemi, *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(7), 88-96, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/198196>

- Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan Çocuk Hakları Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Tez Merkezi veritabanından erişildi. (Tez No: 241859)
- Flowers, N. (2010). *Pusulacık, çocuklar için insan hakları eğitimi kılavuzu*, (Çev. M. Çulhaoğlu), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Forbes, S. H., Martin, R. A. (2004). What holistic education claims about itself: An analysis of holistic schools' literature, American Educational Research Association Annual Conference, San Diego: California.
- Franklin B. ve diğlerleri (1993). *Çocuk hakları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Franklin B. (2001). *The New Handbook of Children's rights: comparative policy and practice*. London: Routledge.
- Gönenç, L. (2004). *The 2001 Amendments to the 1982 Constitution of Turkey*, Ankara Law Review, 1(1), 89-109, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/64/1536/16861.pdf>
- Gözütok, F. D. (2003). Türkiye'de Program Geliştirme Çalışmaları, *Milli Eğitim Dergisi*, sayı: 160, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/gozutok.htm
- Gözütok, F. D., Mızıkacı, F., Ulubey, Ö., Tüke, E., Bıkmaz, F., Şahin, S., Koçer, E. Ve Akçatepe, G. (2013). *Cumhuriyet'in ilanından günümüze öğretim programlarının analizi: Hayat bilgisi örneği*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Gürkan, T., Gökçe, E. (1999). *Türkiye'de ve çeşitli ülkelerde ilköğretim*. Ankara: Siyasal Kitapevi Yayınları.
- Gül, U. (2018). Cumhuriyetten günümüze ilkokul eğitim programları ve inovatif etkisinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Yök Tez Merkezi veri tabanından erişildi, (Tez no: 506648).
- Güleryüz, H. (2008). *Hayat bilgisi öğretimi ve programı*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Güven M. M. (2010). *Türkiye'de ilköğretim hayat bilgisi dersi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya

- Güven S., Kaymakçı S. (2016.). *Hayat bilgisi öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Hämäläinen J, (2016). The origins and evolution of child protection in terms of the history of ideas, *Paedagogica Historica*, 6(52). 734-747, <https://doi.org/10.1080/00309230.2016.1240210>
- Hart R. A., (2016). *Çocuk katılımı*, (Çev. T. Ş. Kılınç), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Işıkçı, Y. M, (2015). *Çocuk gözüyle Türkiye’de çocuk hakları sorunu*, Ankara: Hermes Ofset.
- Harunoğulları M, (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği, *Göç Dergisi*, 3(1), 29-63, doi: 10.33182/gd.v3i1.554
- Heywood, C, (2003). *Baba bana top at! Batı’da çocukluğun tarihi*, (çev. E. Hoşcucu), İstanbul: Kitap Yayınları.
- Howe R. B, Covell K. (2010). Miseducating children about their rights, *Education, Citizenship and Social Justice*, 5(2), 91-102, <https://doi.org/10.1177/1746197910370724>
- İnal, K, (2007). *Modernizm ve Çocuk*, Ankara: Sobil Yayıncılık.
- James A, Prout A, (2003). Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood, New York: D.C: Falmer Press
- Kabadere, T, (2010). *Lise biyoloji öğretim programlarının cumhuriyetten günümüze değişimini etkileyen unsurlar ve analizleri* (Doktora tezi). Yök Tez Merkezi veri tabanından erişilmiştir. (Tez No: 278016)
- Kalaycı S; Çiçek E, (2013). *Çocuk haklarının ihlali ve çocuğun ekonomik istismarı*, Uluslararası Katılımlı Sosyal Hizmet Sempozyumu, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Kalender B, (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programlarının çocuk hakları sözleşmesinin eğitim hedefleri maddesi açısından incelenmesi: tarihsel bir analiz* (Yüksek Lisans Tezi), Yök Tez Merkezi veri tabanından erişilmiştir. (Tez No: 534610).

- Karaman B., Özçalık M, (2007). Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin bir sonucu: Çocuk İşgücü, *Yöntem ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 25-41, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/145936>
- Karatzias A., Power K. G, Flemming J., Lennan F &. Swanson V, (2002). The role of demographics, personality variables and school stress on predicting school satisfaction/dissatisfaction: Review of the literature and research findings, *Educational Psychology*, 22(1),33-50, <https://doi.org/10.1080/01443410120101233>
- Kaya E, Öner G. (2017). 100. Yaşındaki Sosyal Bilgiler Dersini Sosyalleşme ve Toplu Öğretim Ekseninde Yeniden Düşünmek, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-25, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/408654>
- Kaya S. Ö, (2011). *Öğretmen Adaylarının Çocuk Hakları İle İlgili Görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi), Yök Tez Merkezi veri tabanından erişilmiştir, (Tez No: 286829).
- Keen, A. E. ve Tirca, A. (1999). *Education for democratic citizenship teacher ’s guide*. United Kingdom: Radical.
- Kempe, C. H, (1982). Cross-cultural perspectives in child abuse, *App News Journal*. 69(4), <https://pediatrics.aappublications.org/content/69/4/497>
- Kılıç, Z. (2015). *Katılımcı okul uygulamaları, eğitimciler için el kitabı*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Koran, N. (2015). Öğretmenlere yönelik çocuk hakları ve hak ihlalleri eğitiminin değerlendirilmesi üzerine nitel bir çalışma, *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(12), 542-557, https://dergipark.org.tr/hsbfd/issue/7893/103916#article_cite
- Koyuncu, B, (2015). Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarının incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Yök Tez Merkezi veri tabanından erişilmiştir. (Tez No: 415934).
- Kuzey M, (2017). Cumhuriyetin ilanından günümüze hayat bilgisi öğretim programlarında harita ve yön okuryazarlığı, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 1-18, <https://dergipark.org.tr/ataunikkefd/issue/29687/307507>

- Lansdown, G; Jimerson R. S; Shahroozi R. (2014). Children's rights and school psychology: Children's right to participation, *Journal of Psychology*, 52(1), 3-12, <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2013.12.006>
- Mala, N, (2011). *Cumhuriyetten günümüze ilköğretim programlarının faydacı ve ilerlemeci ekole uygunluğu bakımından değerlendirilmesi* (Doktora Tezi), Yök Tez Merkezi veri tabanından erişilmiştir (Tez No: 300582).
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1936). *Hayat bilgisi öğretim programı*, İstanbul: Devlet Basım Evi
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1948). *Hayat bilgisi öğretim programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1962). *Hayat bilgisi öğretim programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1968). *Hayat bilgisi öğretim programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1998). *Hayat bilgisi öğretim programı*, Ankara: Tebliğler Dergisi
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2009). *Hayat bilgisi öğretim programı*, Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2015). *Hayat bilgisi öğretim programı*, Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). *Hayat bilgisi öğretim programı*, Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Nasırhoğlu, S. (2017). Mülteci çocuklarda ihmal, istismar ve koruma yolları, Türkiye klinikleri, *Child Psychiatry-Special Topics*, 3(3). 9-214, <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-multeci-cocuklarda-ihmal-istismar-ve-koruma-yollari-80001.html>
- Nayır, F. Karaman K, (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında çocukların katılım hakları, *İlköğretim Online*. 10(1). 160-168, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ilkonline/article/view/5000037989/0>

- Neslitürk, S; Ersoy, A. F. (2006). Okul öncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimine ilişkin görüşleri, *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 3(2). 245-257, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/63293>
- Nirengi Derneği (2018). *Çok geç olmadan, çocuk istismarına dur de! projesi birinci paydaş toplantısı*, İstanbul: Nirengi Derneği.
- Özden, Y, (2005). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Öztürk, E. (2016). Psiko tarih açısından çocuk yetiştirme tarzları ve çocuk istismarı, *Türkiye Klinikleri J Foren Med-Special Topics*, 2(3), 24-34, <https://www.turkiyeklinikleri.com/article/en-psikotarih-acisindan-cocuk-yetistirme-tarzları-ve-cocuk-istismari-76045.html>
- Öztürk, T; Özkan Z, S. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi, *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 172-204, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/455227>
- Pogge, T. (2005). World poverty and human rights, *Ethics & International Affairs*, People's Republic of China, Xiamen University: ProQuest Dissertations Publishing, 1
- Powell M. A, Smith A. B, (2009). Children's participation rights in research, *Sage Journals*, 16(1). 124-142, <https://doi.org/10.1177/0907568208101694>
- Sanioğlu, H. (2008). Avrupa birliği hukukunda insan hakları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (74). 77–111, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-74-385>
- Senemoğlu, N, (2005). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*, Ankara: Gazi Kitabevi
- Simmons, B. A, (2009). *Mobilizing human rights: International law in domestic politics*, Philadelphia: Cambridge University Press
- Şahin, M, (2009). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye’de Hayat Bilgisi Dersi Programlarının Gelişimi (Evolution Of The Social Studies Curriculum From Republic To Present). *The Journal of International Social Research*, 2(8), 402-410, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi8pdf/sahin_mustafa.pdf
- Tay, B; Baş, M, (2015). 2009 ve 2015 yılı hayat bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırılması, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 341-374, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/159876>

- TBMM. (1961). 1961 Anayasası, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (t.y). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cd303d227b997.71028190
- Thomas W. P, (2005). Human rights and global health: a research program, *Metaphilosophy Journal*, 36(1-2), 182-209, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9973.2005.00362.x>
- Tomanovic, S; Ignjatović S. (2007). The transition of young people in a transitional society: The case of serbia, *Journal of Youth Studies*, 9(3). 269-285, <https://doi.org/10.1080/13676260600805648>
- Türkyılmaz, M; Kuş, Z. (2014). İlköğretim 100 temel eserde çocuk hakları, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 39-63, https://www.academia.edu/7711775/%C4%B0lk%C3%B6%C4%9Fretim_100_Temel_Eserde_%C3%87ocuk_Haklar%C4%B1
- Uçuş, Ş; Şahin A. E, (2012). Çocuk hakları sözleşmesine yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 25-41, https://www.researchgate.net/publication/285536866_Cocuk_Haklari_Sozlesmesi'ne_Yonelik_Ogretmenlerin_Ve_Okul_Yoneticilerinin_Gorusleri
- Uğur, T, (2006). *2005 ilköğretim 1., 2. ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri (uşak ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi), Yök Tez Merkezi veri tabanından erişilmiştir (Tez No: 187516)
- Uluç, F. Ö, (2008). *İlköğretim programlarında çocuk hakları* (Doktora Tezi), (Tez No: 228075).
- UNICEF, (2004). Çocuk Hakları Sözleşmesi,.Türkiye: Unicef
- UNICEF, (2009). Dünya çocuklarının durumu raporu. Türkiye: Unicef
- UNICEF, (2016). Dünya çocuklarının durumu. Türkiye: Unicef
- UNICEF (2019). Suriye'deki savaş 9'uncu yılına girerken 2018 çocuklar için en ölümcül yıl oldu. Erişim adresi: <http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32925>

- Uzun, A, (2000). *Sanayi Devrimi Esnasında Çalışma Şartları, Prof. Nusret Ekin'e Armağan*, Ankara: Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını
- Variş, F, (1988). *Eğitimde program geliştirme "teori ve teknikler*, Ankara: A.Ü. Eğitim Fak. Yayını
- Yalçın, E. E, (2018). *Cumhuriyetten günümüze ortaokul matematik öğretim programlarının geometrik düşünme alışkanlıkları bakımından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Yök Tez Merkezi veri tabanından erişilmiştir, (Tez No: 531087).
- Yalçın, N. (2011). *Türkiye'de çocuk istismarı ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans projesi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Yavuz Ö, Mızrak S, (2016). Acil durumlarda okul çağındaki çocukların eğitimi: türkiye'deki suriyeli mülteciler örneği, *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199, <https://dergi.tplondon.com/index.php/goc/article/view/578/570>
- Yıldırım, A; Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları

EKLER

Ek 1: Uluç'un (2008) Tarafından Oluşturulan Değerlendirme Formu

Kategoriler

Sınıflar

Kategori 1: YAŞAMA HAKLARI

1a. Madde 4/6: Taraf devletlerin hakların uygulanması için tedbir alma yükümlülüğü ve yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması

1b. Madde 9: Kendi yararı açısından gerekli görüldüğü durumlar dışında anababasından ayrılmama hakkı

1c. Madde 18/27: Aile ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları ve uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı

1d. Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın korunması hakkı

1e. Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı

1f. Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere katılma ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı

Kategori 2: GELİŞME HAKKI

2a. Madde 5: Ailenin/Çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumluluklarına hak ve ödevlerine saygı gösterilmesi (Anababanın yönlendiriciliği ve çocuğun yeteneklerinin gelişimi)

2b. Madde 7: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, anababasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması

2c. Madde 8: Kimliğinin korunması

2d. Madde 10: Ailelerin yeniden bir araya gelmesinin kolaylaştırılması

2e. Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı

2f. Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı

Kategori 3: KORUNMA HAKLARI

3a. Madde 2: Ayrımcılık yasağı

3b. Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma.

3c. Madde 19: Her tür şiddete karşı korunma hakkı

3d. Madde 20/21: Aile bakımından yoksun çocukların korunması ve evlat edinmenin izlenmesi

3e. Madde 22: Mülteci çocukların korunması

3f. Madde 32: Ekonomik sömürüden korunma

3g. Madde 33: Madde bağımlılığından korunma

3h. Madde 34: Cinsel sömürüden korunma

3i. Madde 35: Çocuk satışı ve kaçakçılığından korunmak

3j. Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma

3k. Madde 37: İşkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezadan korunma

3l. Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma

3m. Madde 39: Çocuk mağdurların yeniden topluma kazandırılması

3n. Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım

Kategori 4: KATILIM HAKLARI

4a. Madde 3: Çocuğun yüksek yararı (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)

4b. Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme hakkı

4c. Madde 13: Düşüncesini özgürce açıklama hakkı

4d. Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü

4e. Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı

4f. Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı

4g. Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim

Ek 2: Araştırmada Kullanılan Çocuk Hakları Değerlendirme Formu

KATEGORİ 1: YAŞAMA HAKKI

Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması

Madde 9: Çocuğun öncelikli yararı açısından gerekli görüldüğü durumlar dışında ebeveylelerinden ayrılmama hakkı ve ayrılması gerekiyorsa da düzenli bir şekilde iletişim kurma hakkı.

Madde 18: Devletin, ailenin ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları

Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.

Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.

Madde 27: Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı.

Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.

KATEGORİ 2: GELİŞME HAKKI

Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme

Madde 5: Ailenin haklarının korunması (Ebeveylelerin yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi)

Madde 7: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, ebeveylelerini tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması

Madde 8: Kimliğinin korunması

Madde 10: Farklı ülkelerde yaşayan aile bireylelerinin, çocuğun yüksek yararı için, bir araya gelme veya ülkeden ayrılma taleplerinin taraf devletlerce kolaylaştırılması.

Madde 21: Evlat edinmenin izlenmesi

Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı

Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı

KATEGORİ 10: KORUNMA HAKKI

Madde 2: Ayrımcılık yasağı

Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma

Madde 19: Her türlü şiddete ve suistimale karşı korunma hakkı.

Madde 20: Aile bakımından yoksun ve bakılması devlet güvencesi altındaki çocukların korunması

Madde 22: Mülteci ve sığınmacı statüsündeki çocukların korunması ve insani yardımlardan faydalandırılması

Madde 33: Madde bağımlılığından korunma

Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma

Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma

Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım

KATEGORİ 4: KATILIM HAKKI

Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)

Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı

Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı

Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü

Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı

Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı

Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim

Ek 3: 1936 HBÖP'ye İlişkin Tablo

1936 programı									
KATEGORİ	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3.sınıf		toplam	
LER		f	%	f	%	f	%	f	%
KATEGORİ 1: YAŞAMA HAKKI	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 9: Çocuğun öncelikli yararı açısından gerekli görüldüğü durumlarda ebeveylelerinden ayrılmama hakkı ve ayrılması gerekiyorsa da düzenli bir şekilde iletişim kurma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 18: Devletin, ailenin ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 27: Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	3	100	2	100	0	0	5	100
KATEGORİ 2: GELİŞME HAKKI	Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 5: Ailenin haklarının korunması (Ebeveylelerin yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 7: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, ebeveynlerini tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 8: Kimliğinin korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 10: Farklı ülkelerde yaşayan aile bireylerinin, çocuğun yüksek yararı için, bir araya gelme veya ülkeden ayrılma taleplerinin taraf devletlerce kolaylaştırılması.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 21: Evlat edinmenin izlenmesi	0	0	0	0	0	0	0	0

	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
KATEGORİ 3: KORUNMA HAKKI	Madde 2: Ayrımcılık yasağı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 19: Her türlü şiddete ve suistimale karşı korunma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 20: Aile bakımından yoksun ve bakılması devlet güvencesi altındaki çocukların korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 22: Mülteci ve sığınmacı statüsündeki çocukların korunması ve insani yardımlardan faydalandırılması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 33: Madde bağımlılığından korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım	0	0	0	0	0	0	0	0
KATEGORİ 4: KATILIM HAKKI	Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	0	0	0	0	0	0	0	0
								5	5,31

Ek 4: 1948 HBÖP'ye İlişkin Tablo

1948 programı									
KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
KATEGORİ 1: YAŞAMA HAKKI	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 9: Çocuğun öncelikli yararı açısından gerekli görüldüğü durumlar dışında ebeveylelerinden ayrılma hakkı ve ayrılması gerekiyorsa da düzenli bir şekilde iletişim kurma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 18: Devletin, ailenin ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.	0	0	0	0	1	50	1	11,1
	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.	0	0	0	0	1	50	1	11,1
	Madde 27: Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	0	0	2	28,5	0	0	2	22,2
KATEGORİ 2: GELİŞME HAKKI	Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 5: Ailenin haklarının korunması (Ebeveynlerin yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 7: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, ebeveynlerini tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 8: Kimliğinin korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 10: Farklı ülkelerde yaşayan aile bireylerinin, çocuğun yüksek yararı için, bir araya gelme veya ülkeden ayrılma taleplerinin taraf devletlerce kolaylaştırılması.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 21: Evlat edinmenin izlenmesi	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	0	0	1	14,2	0	0	1	11,1

	Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
KATEGORİ 3:	Madde 2: Ayrımcılık yasağı	0	0	0	0	0	0	0	0
KORUNMA	Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
HAKKI	Madde 19: Her türlü şiddete ve suiistimale karşı korunma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 20: Aile bakımından yoksun ve bakılması devlet güvencesi altındaki çocukların korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 22: Mülteci ve sığınmacı statüsündeki çocukların korunması ve insani yardımlardan faydalandırılması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 33: Madde bağımlılığından korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım	0	0	0	0	0	0	0	0
KATEGORİ 4:	Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)	0	0	0	0	0	0	0	0
KATILIM	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
HAKKI	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	0	0	1	14,2	0	0	1	11,1
	Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	0	0	3	42,8	0	0	3	33,3
								9	10,11

Ek 5: 1968 HBÖP'ye İlişkin Tablo

		1968 programı							
KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
KATEGORİ 1: YAŞAMA HAKKI	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 9: Çocuğun öncelikli yararı açısından gerekli görüldüğü durumlarda ebeveynlerinden ayrılmama hakkı ve ayrılması gerekiyorsa da düzenli bir şekilde iletişim kurma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 18: Devletin, ailenin ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 27: Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	3	100	1	50	2	100	6	85,7
KATEGORİ 2: GELİŞME HAKKI	Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 5: Ailenin haklarının korunması (Ebeveynlerin yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 7: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, ebeveynlerini tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 8: Kimliğinin korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 10: Farklı ülkelerde yaşayan aile bireylerinin, çocuğun yüksek yararı için, bir araya gelme veya ülkeden ayrılma taleplerinin taraf devletlerce kolaylaştırılması.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 21: Evlat edinmenin izlenmesi	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0

KATEGORİ 3: KORUNMA HAKKI	Madde 2: Ayrımcılık yasağı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 19: Her türlü şiddete ve suiistimale karşı korunma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 20: Aile bakımından yoksun ve bakılması devlet güvencesi altındaki çocukların korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 22: Mülteci ve sığınmacı statüsündeki çocukların korunması ve insani yardımlardan faydalandırılması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 33: Madde bağımlılığından korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım	0	0	0	0	0	0	0	0
KATEGORİ 4: KATILIM HAKKI	Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	0	0	1	5	0	0	1	14,2
7 5,69									

Ek 6: 1998 HBÖP'ye İlişkin Tablo

1998 programı									
KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
KATEGORİ 1: YAŞAMA HAKKI	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	0	0	1	12,5	0	0	1	5,2
	Madde 9: Çocuğun öncelikli yararı açısından gerekli görüldüğü durumlar dışında ebeveynlerinden ayrılmama hakkı ve ayrılması gerekiyorsa da düzenli bir şekilde iletişim kurma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 18: Devletin, ailenin ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.	0	0	3	37,5	0	0	3	15,7
	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 27: Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	2	25	2	25	1	25	5	26,3
KATEGORİ 2: GELİŞME HAKKI	Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme	0	0	0	0	1	25	1	5,2
	Madde 5: Ailenin haklarının korunması (Ebeveynlerin yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 7: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, ebeveynlerini tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 8: Kimliğinin korunması	3	37,5	0	0	0	0	3	15,7
	Madde 10: Farklı ülkelerde yaşayan aile bireylerinin, çocuğun yüksek yararı için, bir araya gelme veya ülkeden ayrılma taleplerinin taraf devletlerce kolaylaştırılması.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 21: Evlat edinmenin izlenmesi	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı	0	0	1	12,5	1	25	2	10,5

KATEGORİ 3: KORUNMA HAKKI	Madde 2: Ayrımcılık yasağı	0	0	0	0	0	0	0	
	Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma	0	0	0	0	0	0	0	
	Madde 19: Her türlü şiddete ve suiistimale karşı korunma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	
	Madde 20: Aile bakımından yoksun ve bakılması devlet güvencesi altındaki çocukların korunması	0	0	0	0	0	0	0	
	Madde 22: Mülteci ve sığınmacı statüsündeki çocukların korunması ve insani yardımlardan faydalandırılması	0	0	0	0	0	0	0	
	Madde 33: Madde bağımlılığından korunma	0	0	0	0	0	0	0	
	Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma	0	0	0	0	0	0	0	
	Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma	0	0	0	0	0	0	0	
	Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım	0	0	0	0	0	0	0	
KATEGORİ 4: KATILIM HAKKI	Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)	0	0	0	0	0	0	0	
	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	1	12,5	0	0	1	25	2	10,5
	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	1	12,5	0	0	0	0	1	5,2
	Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	1	12,5	0	0	0	0	1	5,2
	Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	0	0	1	12,5	0	0	1	5,2
								19	8,33

Ek 7: 2009 HBÖP'ye İlişkin Tablo

		2009 programı							
KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
KATEGORİ 1: YAŞAMA HAKKI	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 9: Çocuğun öncelikli yararı açısından gerekli görüldüğü durumlar dışında ebeveynlerinden ayrılmama hakkı ve ayrılması gerekiyorsa da düzenli bir şekilde iletişim kurma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 18: Devletin, ailenin ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorunlulukları	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 27: Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	2	11,1	2	10	1	4	5	7,9
KATEGORİ 2: GELİŞME HAKKI	Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 5: Ailenin haklarının korunması (Ebeveynlerin yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 7: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, ebeveynlerini tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 8: Kimliğinin korunması	1	5,5	0	0	2	8	3	4,7
	Madde 10: Farklı ülkelerde yaşayan aile bireylerinin, çocuğun yüksek yararı için, bir araya gelme veya ülkeden ayrılma taleplerinin taraf devletlerce kolaylaştırılması.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 21: Evlat edinmenin izlenmesi	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0

KATEGORİ 3: KORUNMA HAKKI	Madde 2: Ayrımcılık yasağı	0	0	0	0	3	12	3	4,7
	Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 19: Her türlü şiddete ve suiistimale karşı korunma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 20: Aile bakımından yoksun ve bakılması devlet güvencesi altındaki çocukların korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 22: Mülteci ve sığınmacı statüsündeki çocukların korunması ve insani yardımlardan faydalandırılması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 33: Madde bağımlılığından korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım	0	0	0	0	0	0	0	0
KATEGORİ 4: KATILIM HAKKI	Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	5	27,7	3	15	3	12	11	17,4
	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	5	27,7	2	10	4	16	11	17,4
	Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	1	5,5	0	0	0	0	1	1,5
	Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	1	5,5	1	5	0	0	2	3,1
	Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	3	16,6	11	55	12	48	26	41,2
								62	21,33

Ek 8: 2015 HBÖP'ye İlişkin Tablo

		2015 programı							
KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
KATEGORİ 1: YAŞAMA HAKKI	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	0	0	0		0	0	0	
	Madde 9: Çocuğun öncelikli yararı açısından gerekli görüldüğü durumlarda ebeveynlerinden ayrılmama hakkı ve ayrılması gerekiyorsa da düzenli bir şekilde iletişim kurma hakkı.	0	0	0		0	0	0	0
	Madde 18: Devletin, ailenin ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorunlulukları	0	0	0		0	0	0	0
	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.	1	16,6	0		0	0	1	6,2
	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.	1	16,6	1	20	1	20	3	18,7
	Madde 27: Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	0	0	0	0	1	20	1	6,2
KATEGORİ 2: GELİŞME HAKKI	Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 5: Ailenin haklarının korunması (Ebeveynlerin yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 7: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, ebeveynlerini tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 8: Kimliğinin korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 10: Farklı ülkelerde yaşayan aile bireylerinin, çocuğun yüksek yararı için, bir araya gelme veya ülkeden ayrılma taleplerinin taraf devletlerce kolaylaştırılması.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 21: Evlat edinmenin izlenmesi	0	0	0		0	0	0	0
	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
KATEGORİ 3:	Madde 2: Ayrımcılık yasağı	1	16,6	1	20	1	20	3	18,7

KORUNMA HAKKI	Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 19: Her türlü şiddete ve suiistimale karşı korunma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 20: Aile bakımından yoksun ve bakılması devlet güvencesi altındaki çocukların korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 22: Mülteci ve sığınmacı statüsündeki çocukların korunması ve insani yardımlardan faydalandırılması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 33: Madde bağımlılığından korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım	0	0	0	0	0	0	0	0
KATEGORİ 4: KATILIM HAKKI	Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	2	33,3	1	20	1	20	4	25
	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	1	16,6	1	20	1	20	3	18,7
	Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	0		0	0	0	0		0
	Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	0		0	1	0			0
	Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	0		1	20	0	1		6,2
							17	11,64	

Ek 9: 2018 HBÖP'ye İlişkin Tablo

2018 programı									
KATEGORİLER	MADDELER	1. sınıf		2. sınıf		3. sınıf		toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%
KATEGORİ 1: YAŞAMA HAKKI	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	1	8,33	0	0	0	0	1	3,44
	Madde 9: Çocuğun öncelikli yararı açısından gerekli görüldüğü durumlarda ebeveynlerinden ayrılmama hakkı ve ayrılması gerekiyorsa da düzenli bir şekilde iletişim kurma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 18: Devletin, ailenin ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.	1	8,33	0	0	0	0	1	3,44
	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.	0		0	2	16,66	2	6,89	
	Madde 27: Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	3	25	0	0	0	0	3	10,34
KATEGORİ 2: GELİŞME HAKKI	Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 5: Ailenin haklarının korunması (Ebeveynlerin yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi)	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 7: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, ebeveynlerini tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 8: Kimliğinin korunması	0		0	0	0	0	0	0
	Madde 10: Farklı ülkelerde yaşayan aile bireylerinin, çocuğun yüksek yararı için, bir araya gelme veya ülkeden ayrılma taleplerinin taraf devletlerce kolaylaştırılması.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 21: Evlat edinmenin izlenmesi	0	0	0	0	0	0	0	0

	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	1	8,33	0	0	0	0	1	3,44
	Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0
KATEGORİ 3: KORUNMA HAKKI	Madde 2: Ayrımcılık yasağı	3	25	3	60	2	16,66	8	27,58
	Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 19: Her türlü şiddete ve suiistimale karşı korunma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 20: Aile bakımından yoksun ve bakılması devlet güvencesi altındaki çocukların korunması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 22: Mülteci ve sığınmacı statüsündeki çocukların korunması ve insani yardımlardan faydalandırılması	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 33: Madde bağımlılığından korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım	0	0	0	0	0	0	0	0
KATEGORİ 4: KATILIM HAKKI	Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)	1	8,33	0	0	0	0	1	3,44
	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	2	8,33	2	40	1	8,33	4	13,79
	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	0		0	1	8,33		1	3,44
	Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	0		0	0	0	0		0
	Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	0		0	3	25		3	10,34
	Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı	0	0	0	0	0	0		0
	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	1	8,33	0	3	25		4	13,79
								30	20,27

Ek 10: Tüm HBÖP'lere İlişkin Tablo

Kategoriler	Maddeler	1936 Program		1948 Program		1968 Program		1998 Program		2009 Program		2015 Program		2018 Programı		Toplam
		f	%	f	%	F	%	F	%	f	%	f	%	f	%	
	Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	0	0	0	0	0	0	1	0,43	0	0	0	0	1	0,67	2
	Madde 9: Çocuğun öncelikli yararı açısından gerekli görüldüğü durumlarda ebeveynlerinden ayrılmama hakkı ve ayrılması gerekiyorsa da düzenli bir şekilde iletişim kurma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 18: Devletin, ailenin ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın yetkili kişi ve kurumlar tarafından korunması hakkı.	0	0	1	1,12	0	0	3	1,31	0	0	1	0,68	1	0,67	6
	Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı.	0	0	1	1,12	0	0	0	0	0	0	3	2,05	2	1,35	6
	Madde 27: Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yaşama Hakkı	Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere özendirilme ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı.	5	5,31	2	2,24	6	4,87	5	2,19	5	1,71	1	0,68	3	2,02	27
Programda geçen madde		5	5,31	4		6		9		5	1,71	5		7		41
Gelişme Hakkı	Madde 4: Çocuk hakları hakkında bilgilendirme	0	0	0	0	0	0	1	0,43	0	0	0	0	0	0	1
	Madde 5: Ailenin haklarının korunması (Ebeveynlerin yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 7: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık,	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	ebeveynlerini tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması															
	Madde 8: Kimliğinin korunması	0	0	0	0	0	0	3	1,3 1	3	1,0 2	0	0	0	0	6
	Madde 10: Farklı ülkelerde yaşayan aile bireylerinin, çocuğun yüksek yararı için, bir araya gelme veya ülkeden ayrılma taleplerinin taraf devletlerce kolaylaştırılması.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 21: Evlat edinmenin izlenmesi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	0	0	1	1,1 2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,67	2
	Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı	0	0	0	0	0	0	2	0,8 7	0	0	0	0	0	0	2
Programda geçen madde		0		1		0		6		3	1,0 2	0		1		11
	Madde 2: Ayrımcılık yasağı	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1,0 2	3	2,0 5	8	5,40	14
	Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 19: Her türlü şiddete ve suiistimale karşı korunma hakkı.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 20: Aile bakımından yoksun ve bakılması devlet güvencesi altındaki çocukların korunması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 22: Mülteci ve sığınmacı statüsündeki çocukların korunması ve insani yardımlardan faydalandırılması	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 33: Madde bağımlılığından korunma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Korunma Hakkı	Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Programda geçen madde		0	0	0	0	0	3	1,02	3	8	14					
	Madde 3: Çocuğun öncelikli yararının (çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,67	1		
	Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme, alınacak kararlarda aktif rol alma hakkı	0	0	0	0	0	2	0,87	11	3,76	4	2,73	5	3,37	22	
	Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	0	0	1	1,12	0	0	0	11	3,76	3	2,05	1	0,67	16	
	Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	0	0	0	0	0	1	0,43	1	0,34	0	0	0	0	2	
	Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	0	0	0	0	0	1	0,43	2	0,68	1	0,68	3	2,02	7	
Katılım Hakkı	Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	0	0	3	3,37	1	0,81	1	0,43	26	8,90	1	0,68	4	2,70	36
Programda geçen madde		0	4	3,37	1	5	51	17,46	9	14	84					
Bulunan toplam madde		5	5,31	9	10,11	7	5,69	19	8,33	62	21,33	18	11,64	30	20,27	150

ÖZGEÇMİŞ VE ESERLER LİSTESİ

Adı ve Soyadı: Harika Şükriye TOĞRULCA

E-postası: harika.togrulca1@ogr.sakarya.edu.tr

İletişim:

ÖĞRENİM DURUMU

Lisans: Sakarya Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü

GÖREVLER

Görev Unvanı	Görev Yeri	Tarih
Yardımcı Öğretmen	Milli Eğitim Bakanlığı	2016-2017
Sınıf Öğretmeni	Özel Ay Okulları	2017-2018
Sınıf Öğretmeni	Can Ada Okulları	2018-2019

ESERLER

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler: İlkokul Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının Çizdikleri Resimler Aracılığı ile İncelenmesi

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler: İlkokul Öğrencilerinin Demokrasi Algılarının Çizdikleri Resimler Aracılığı ile İncelenmesi